Secţiune 1.01 DEMOSTENE ANDRONESCU
REEDUCAREA
DE LA
AIUD

Lucrare publicată în serial în revista PUNCTE CARDINALE, în anii 1993 – 1996
numerele 8/93 – 2/96

Despre atrocităţile de nedescris săvârşite împotriva poporului român de regimul comunist, cu forţa instaurat la noi după cel de al doilea război mondial, s-a vorbit şi s-a scris mult în ultimul timp. În vasta literatură memorialistică privind universul concentraţionar românesc, apărută după decembrie ’89, au fost denunţate torturile din timpul anchetelor din beciurile Securităţii, condiţiile de detenţie mai mult decât inumane din închisorile de execuţie, regimul de exterminare din lagărele de muncă forţată (canal, mine, colonii de muncă, etc.), precum şi monstruozităţile de neimaginat minţii omeneşti de aşa-numitul „experiment Piteşti”. Cu toată această abundenţă de destăinuiri, multe din aspectele drăceştii acţiuni de dezumanizare şi de siluire a conştiinţelor, acţiune iniţiată şi dirijată de la centru, nu au fost încă dezvăluite. Nu s-a scris şi nu s-a pomenit încă nimic, sau aproape nimic, despre ceea ce a fost reeducarea de la Aiud. Începută în primăvara anului 1962 şi continuată pe parcursul a aproape trei ani, această acţiune, adevărată crimă împotriva demnităţii umane, a fost concepută şi pusă în aplicare cu scopul de a ucide din punct de vedere moral pe cei mai înverşunaţi duşmani ai comunismului pentru ca, în eventualitatea în care, din motive conjuncturale, regimul ar fi fost nevoit să-i pună în libertate (ceea ce s-a şi întâmplat de altfel), aceştia să nu mai constituie un pericol pentru ei. Atât prin amploare (prin ea au trecut câteva mii de deţinuţi), cât şi prin rezultatele pe care le-au avut (spectaculoase din punctul de vedere al regimului, dezastruoase din punct de vedere uman), această acţiune a fost aproape tot atât de cumplită ca şi reeducarea de la Piteşti. Am fost întrebat odată, după

decembrie ’89, de un gazetar pare-mi-se, care a fost cea mai grea perioadă din viaţa mea de deţinut politic. Până atunci nu mă gândisem să fac o ierarhizare a suferinţelor îndurate de oameni în închisori, căci, dincolo de un anumit prag, dincolo de limitele omenescului, suferinţa nu mai poate fi evocată prin grade de comparaţie. Totul a fost neomeneşte de cumplit. A fost cumplită Jilava. A fost cumplită Gherla lui Goiciu. A fost cumplit Aiudul pe vremea lui Dorobanţu şi Coler. Toate ororile trăite în aceste închisori în perioadele respective s-au estompat în amintire şi apar ca o imensă pată neagră. Şi totuşi, în acest infern uniform şi continuu sunt unele intervale care se cască în memorie ca adevărate „găuri negre „ale ororii. O asemenea „gaură neagră „a fost şi Aiudul ultimilor ani de ani de detenţie. Atunci, în timpul reeducării, aici s-a intrat cu cizma în sufletele oamenilor. Atunci au fost ucise vise şi au fost împinse la sinucidere sute şi mii de conştiinţe. Cineva remarca, pe drept cuvânt, că, din acest punct de vedere, Aiudul acelor ani „este frate geamăn cu Piteştiul”.

În reeducarea de la Aiud, pentru a fi înfrântă rezistenţa oamenilor, au fost întrebuinţate cu mai mult rafinament şi cu mai multă subtilitate poate, toate metodele experimentate cu un deceniu în urmă la Piteşti. Deşi agresările fizice nu au lipsit (rezistenţilor la reeducare li s-a aplicat un regim extrem de dur: înfometare, frig, izolări, lanţuri etc), la bătaie nu s-a recurs. Şi nu s-a recurs la bătaie nu pentru că ucigaşii de suflete ar fi devenit, între timp, mai umani, ci din cu totul alte motive. La Piteşti toţi subiecţii asupra cărora s-a acţionat erau tineri şi toţi proaspăt arestaţi. Deci, toţi erau, din punct de vedere fizic, viguroşi şi rezistenţi şi, pentru a putea fi îngenuncheaţi mai uşor, era nevoie ca mai întâi să fie ruinaţi fizic. De aceea, la Piteşti reeducarea a început prin aplicarea torturii fizice neîntrerupte şi, în câteva luni, chiar şi cele mai robuste exemplare au fost transformate în epave. La Aiud situaţia era, din acest punct de vedere, cu totul alta. Niciunul dintre cei ce urmau

să treacă prin reeducare nu mai era tânăr şi, în plus, majoritatea dintre ei (afară de cei arestaţi în 1958 – 1959) aveau în urma lor ani grei de temniţă. Aşa că din punct de vedere fizic toţi erau la limita de jos a rezistenţei. Apoi în Aiud nu s-a recurs la bătaie şi pentru că cei care au iniţiat reeducarea voiau să dea acestei acţiuni un aspect legal şi uman. Voiau, vezi Doamne, să recupereze materialul uman din închisori, pentru ca purificat şi recondiţionat să-l redea societăţii. De altfel, de acest lucru se făcea mare caz. Colonelul Crăciun, cel care a condus această acţiune, ori de câte ori inaugura un nou club (colectivele pregătite pentru reeducare erau, pretenţios, numite cluburi) ţinea să sublinieze cu o ironie nedisimulată acest lucru. „V-am adunat aici, laolaltă, să discutaţi între voi şi să vă spălaţi rufele în familie”, spunea el de fiecare dată. Puteţi să folosiţi, unul împotriva altuia sau altora, în demascările pe care le veţi face, toate cuvintele existente în vocabularul limbii română. Nu aveţi însă voie să criticaţi regimul şi, mai ales, nu aveţi voie să vă bateţi sau să vă omorâţi între voi. Noi nu vrem să reedităm aici ceea ce s-a petrecut la Piteşti, ci vrem, doar, să scoatem putregaiul din voi, pentru ca, purificaţi, să vă redăm societăţi”.

Responsabilii cu reeducarea erau, deci, conştienţi că nu cu bâta vor reuşi să înfrângă rezistenţa morală a deţinuţilor şi să scoată, cum pretindeau, „putregaiul” din ei. După atâţia ani de detenţie şi de tratament inuman, oamenii închisorilor deveniseră imuni la suferinţele fizice. Cu cât asuprirea era mai mare, cu atât rezistenţa morală a celor asupriţi creştea. Şi acest lucru îl ştiau şi asupritorii… În legătură cu aceasta îmi amintesc de o discuţie pe care am avut-o cu un ofiţer politic, cu câteva luni înainte de începerea reeducării. Pentru a sonda starea de spirit a deţinuţilor, administraţia închisorii, şi îndeosebi ofiţerii politici, ne scoteau periodic la anchetă şi, câteodată, cu unii dintre noi se străduiau să întreţină discuţii oarecum amicale. Nu-mi mai amintesc exact cum a debutat şi cum a evoluat discuţia dar, la un moment dat, ofiţerul respectiv, un căpitan pare-mi-se, a exclamat oarecum iritat: „Cum

mama dracului mai puteţi, mă, să rezistaţi atât?! Din ce fel de aluat sunteţi făcuţi de nimic nu vă atinge? Ne siliţi să excogităm, pentru a vă veni de hac, fel de fel de pedepse şi voi vă comportaţi de parcă nu mai aveţi instinct de conservare. Nimic nu vă mai impresionează". „Nu ne mai impresionează nimic – am îndrăznit să-i răspund – pentru că nu mai avem nimic de pierdut. Ne-aţi luat tot şi luându-ne tot aţi făcut din noi oameni cu adevărat liberi. Şi ne comportăm ca atare". Nu a mai spus nimic. M-a privit lung şi m-a expediat înapoi în celulă. Nu ştiu dacă ofiţerul politic respectiv a înţeles ce am vrut să-i spun, însă, cu siguranţă, superiorii lui ştiau acest lucru, pentru că Ministerul de Interne avea angajaţi, pe lângă torţionarii şi brutele care ne supravegheau, şi colective de oameni şcoliţi care observau şi studiau comportamentul deţinuţilor. Şi de observaţiile şi de concluziile acestora au ţinut, desigur, cont cei ce au conceput şi organizat reeducarea. Aceştia au înţeles că, pentru a ne face din nou vulnerabili, vor fi nevoiţi să ne restituie câte ceva din ceea ce ne luaseră. Şi au început prin a ne reda speranţa.

X

X X

Reeducarea a început la Aiud, după cum am mai amintit deja, în primăvara anului 1962. Ea a fost însă concepută şi minuţios pregătită cu mult timp înainte. După unele indicii, se pare că această acţiune a fost hotărâtă în birourile Comitetului Central şi ale Ministerului de Interne în acelaşi timp în care au fost hotărâte şi masivele arestări din anii 1958 – 1959. După retragerea trupelor sovietice din România, comuniştii români au luat o serie de măsuri menite să intimideze populaţia şi să preîntâmpine eventualele încercări de revoltă, pe de o parte, iar pe de altă parte, să dovedească Moscovei că regimul comunist din România este consolidat şi că poate face faţă singur „reacţiunii interne". Printre măsurile luate atunci se numără şi arestările operate în perioada imediat următoare. Tot atunci însă, ei au hotărât şi regimul care urma să fie aplicat tuturor celor din închisori pentru ca

aceştia, atunci când se vor elibera (la termen sau datorită conjuncturii, înainte de termen) să iasă din închisoare nu cu aură de eroi, ci stigmatizaţi şi compromişi, încât să nu mai constituie un pericol pentru regimul comunist.

În acest scop deţinuţii asupra cărora urma să se acţioneze, au fost concentraţi după apartenenţă politică şi origine socială, în trei mari închisori: Aiud, Gherla şi Botoşani. Nu ştiu cum a decurs acţiunea de reeducare în celelalte închisori, dar deţinuţilor de la Aiud li s-a acordat, din acest punct de vedere, o atenţie specială, deoarece aici erau întemniţaţi cei mai înverşunaţi adversari ai comunismului, în marea lor majoritate intelectuali.

La Aiud, pregătirea acestei acţiuni a început încă din vara anului 1958 prin schimbarea conducerii închisorii. Atunci, celebrul Coler a fost înlocuit cu, nu mai puţin celebrul (tot) colonel Gheorghe Crăciun. Această schimbare nu a fost făcută întâmplător, ci a fost extrem de bine gândită, deoarece colonelul Crăciun era persoana cea mai indicată pentru ducerea la bun sfârşit a acţiunii ce se pregătea. Din acest punct de vedere, personajul este extrem de interesant şi merită o succintă prezentare.

Colonelul Crăciun Gheorghe a fost în tinereţe muncitor cazangiu la atelierele CFR din Cluj. Încă de pe vremea când era elev al şcolii de ucenici din cadrul acestor ateliere, el a luat parte activă la acţiunile antirevizioniste care au avut loc la Cluj în această perioadă şi cu această ocazie s-a apropiat şi a cunoscut îndeaproape pe unii dintre membrii mişcării studenţeşti naţionaliste din oraşul de pe malurile Someşului, al cărui călău va deveni mai târziu. Înzestrat cu oarecare inteligenţă şi un deosebit talent oratoric, el s-a făcut remarcat printr-un discurs ţinut cu ocazia unor manifestaţii care au avut loc împotriva Dictatului de la Viena. După cedarea Ardealului de Nord s-a refugiat la Bucureşti şi a lucrat ca muncitor cazangiu la atelierele Griviţa. Nu se ştie precis, dar s-ar putea ca în timpul războiului să se fi apropiat de firava mişcare comunistă, aşa cum altă dată se apropiase de mişcarea naţionalistă. În orice caz, chiar dacă nu a avut contacte cu

comuniştii înainte de 23 august 1944, după această dată i s-au revelat şi lui, ca orişicărui semidoct (colonelul Crăciun era un perfect semidoct) „marile adevăruri comuniste”. S-a înscris imediat în partidul comunist, pe care l-a slujit cu devotament de neofit până la prăbuşirea acestuia în decembrie ’89. În 1945 a intrat în poliţie şi, datorită isteţimii şi abnegaţiei lui, a ajuns în curând şef al Siguranţei din Sibiu, iar după înfiinţarea Securităţii, şef al Securităţii regiunii Braşov. În această calitate a organizat şi condus expediţiile împotriva grupurilor de partizani din munţii Făgăraş şi i-a trecut prin mână majoritatea membrilor mişcării de rezistenţă anticomunistă în Ardeal. Pe unii din aceştia îi va reîntâlni la Aiud şi le va fi din nou năpastă. Arogant şi sieşi suficient, ca orice semidoct ajuns stăpân pe destinele oamenilor, dar şi lipsit de sensibilitate, ca un comandant de lagăr de exterminare nazist, insensibil la suferinţele şi frământările sufleteşti ale oamenilor, colonelul Gheorghe Crăciun şi-a îndeplinit cu prisosinţă misiunea ce i-a fost „încredinţată de partid”, aceea de a împinge la sinucidere conştiinţele întemniţate la Aiud.

II. AC [IUNI PREGTITOARE.

PERIOADA MARII ÎNCREMENIRI.

Încheiam prima parte a acestei relatări cu o succintă caracterizare a colonelului Crăciun, cel care a organizat şi condus inumana acţiune de convertire a conştiinţelor întemniţate în penitenciarul din Aiud, acţiune nevinovat denumită reeducare. Deşi era, aşa cum l-am caracterizat, dur, neînduplecat şi insensibil la suferinţele pe care cu bună ştiinţă le provoca celor peste ale căror destine ajunsese stăpân, nu aş putea spune totuşi despre el că a fost o bestie, o brută sadică asemenea altor comandanţi de închisoare, Goiciu sau Maromet, de exemplu. Nu. El nu-şi permitea răutăţi gratuite ca cei mai sus pomeniţi şi săvârşea răul, nu orbit de furie şi de „sfântă mânie proletară” ca aceştia, ci calculat, cu discernământ, pătruns fiind de importanţa şi necesitatea misiunii pe care o avea de îndeplinit. Mai mult chiar, acest om dur şi nemilos îşi permitea câteodată să aibă şi conştiinţă, să fie uman chiar.

Îmi amintesc că într-o noapte de decembrie (1959?), pe un ger năprasnic, când izolările Aiudului erau pline până la refuz (se ştie ce însemna izolarea în timp de iarnă: cameră neîncălzită, cu ciment pe jos, complet goală, în care cel pedepsit era băgat sumar îmbrăcat şi cu hrana redusă la o treime, pentru trei, cinci sau şapte zile), colonelul Crăciun a venit, în puterea nopţii, însoţit de ofiţerul de serviciu şi de gardianul de pază şi, dând dispoziţie să se deschidă uşile izolărilor, ne-a trimis la celule zicând: *„Aţi avut noroc că a visat nevastă-mea urât şi m-a trezit, rugându-mă să vin să vă scot de aici ca să nu vă am pe conştiinţă. Şi,* de *poţi rezista smiorcăielilor unei femei*?"

Şi asemenea *„gesturi de omenie"* obişnuia să facă frecvent colonelul Crăciun. De exemplu, una dintre pedepsele care se administrau celor consideraţi refractari sau a căror cerbicie trebuia înfrântă, era refuzul de a li se acorda, în cazul că aveau nevoie, asistenţă medicală. Şi, colonelul Crăciun a uzat des de această pedeapsă împotriva celor ce refuzau reeducarea. Când i se raporta că vreunul dintre cei pedepsiţi în acest mod este în stare gravă, el făcea ca din întâmplare o inspecţie în celula respectivă şi, „alarmat" de starea celui în cauză, dădea dispoziţie ca acesta să fie internat în spitalul penitenciarului şi să i se dea îngrijirile necesare. Desigur, pentru mulţi această suspendare a pedepsei era salutară, dar au fost şi cazuri pentru care această suspendare s-a dovedit a fi inutilă. Aşa s-a întâmplat, de exemplu, cu una dintre cele mai luminoase figuri ale Aiudului, profesorul George Manu care a murit, în 1961, de t.b.c. În spitalul penitenciarului, după ce mult timp i se refuzase asistenţa medicală pentru că n-a vrut să accepte misiunea de intermediar între deţinuţi şi administraţie în vederea reeducării. Dar, asupra acestui caz vom reveni.

Investit cu puteri depline şi bucurându-se de totala încredere a mai marilor săi, colonelul Crăciun îşi permitea să fie, din când în când, „uman". Pentru că nu risca nimic. De fapt, nu făcea altceva decât să anuleze nişte pedepse pe care tot el le dăduse. Şi de fiecare dată făcea acest

lucru cu ostentaţie, vrând să demonstreze cât de mărinimos este el şi cât de uman este regimul pe care îl slujeşte.

X

X X

După primele acţiuni întreprinse de noul comandant al Aiudului, noi, cei întemniţaţi în acest penitenciar, ne-am dat imediat seama că el venise acolo cu o misiune precisă. Simţeam că ni se pregăteşte ceva, dar ce anume nu puteam desluşi. Ne făceam fel de fel de gânduri. Unii „analişti”, cu mai multă experienţă în ale puşcăriei, nu excludeau din calculele lor nici posibilitatea începerii unei acţiuni de reeducare, căci, după consumarea „experimentului Piteşti”, reeducarea devenise un fel de obsesie a închisorilor. Şi, nu s-au înşelat prea mult căci reeducarea avea să înceapă de-abia după patru ani. Deocamdată se făceau numai pregătiri în acest scop.

Primul lucru pe care l-a făcut colonelul Crăciun după instalarea sa în noua funcţie a fost reorganizarea deţinuţilor pe celule. Dacă până atunci repartizarea pe celule se făcea oarecum la întâmplare, după cum se nimerea, de data ceasta formaţiile de patru, cinci sau şase oameni care urmau să convieţuiască în aceeaşi celulă, au fost cu grijă alcătuite după criterii pe care noi nu le-am prea putut înţelege. S-a ţinut cont în această alcătuire şi de alfabet, s-a ţinut cont şi de vârstă, s-a ţinut cont şi de afinităţi sufleteşti şi de adversităţi. În orice caz, această nouă repartizare a deţinuţilor în celule nu s-a făcut la întâmplare ca altă dată. Târziu s-a mai observat un amănunt şi anume că, în fiecare celulă fusese introdus, pe cât a fost posibil, şi câte un „piteştean” (deţinut care trecuse prin Piteşti), nu neapărat ca turnător ori colaborator, în acel moment, al administraţiei (marea majoritate a celor care trecuseră prin Piteşti, odată încetată agresiunea împotriva lor şi dispersaţi în marea masă a celorlalţi deţinuţi, îşi reveniseră din acest punct de vedere), ci pentru că se miza pe faptul că, atunci când va fi declanşată reeducarea, aceştia vor fi primii care o vor

accepta, influenţând astfel şi pe ceilalţi. Ceea ce s-a şi întâmplat de altfel. Printre primii care au acceptat reeducarea s-au numărat, într-adevăr, şi foarte mulţi dintre ei, iar atunci când s-au format colectivele de reeducare (aşa-numitele cluburi), unele dintre acestea au fost conduse de ei. Şi nici nu e de mirare că s-a întâmplat aşa. Aceşti oameni, cărora, la Piteşti, li se spălase creierul şi fuseseră complet depersonalizaţi, deşi de la nenorocirea lor trecuseră mai bine de zece ani, rămăseseră totuşi cu nişte reflexe. În primul rând mulţi dintre ei erau de o supuşenie exagerată. Dacă li s-ar fi ordonat de către un gardian să stea într-un picior, ei ar fi stat o zi întreagă, nesupravegheaţi de nimeni, într-un picior. Apoi, toţi manifestau o teamă animalică aproape, în faţa autorităţii. În aceste condiţii, majoritatea dintre ei au fost foarte uşor de convins să accepte reeducarea şi să colaboreze, în acest scop, cu reeducatorii.

Odată cu această nouă repartizaare a deţinuţilor în celule, pentru „locatarii” Aiudului începe o lungă perioadă critică, sugestiv denumită de cineva „perioada marii încremeniri”. De ce încremenire? Pentru că timp de aproape doi ani şi jumătate, în Aiud, nu s-a mai mişcat nimic. Timp de aproape doi ani şi jumătate oamenii au fost nevoiţi să trăiască în aceeaşi formaţie şi acest lucru a avut urmări nefaste asupra stării lor de spirit, ştiut fiind că menţinerea, timp îndelungat, între patru pereţi, a doi sau mai mulţi oameni face convieţuirea de-a dreptul imposibilă. De altfel, acest lucru se şi urmărea: degradarea relaţiilor dintre oameni şi slăbirea rezistenţei lor nervoase şi prin aceasta şi a rezistenţei morale. S-au consumat atunci, în spatele uşilor ferecate, adevărate drame. Oameni echilibraţi care înainte fuseseră prieteni sau numai se respectaseră reciproc, au ajuns să nu se mai poată suferi, să se urască cu înverşunare chiar. Fiecare agresa pe ceilalţi cu ticurile sale, cu tabieturile sale, cu automatismele sale şi era agresat, la rândul său, de ticurile, tabieturile şi automatismele celorlalţi. Îţi trebuia o mare capacitate de înţelegere şi o şi mai mare capacitate

de autocontrol pentru a-ţi putea struni sentimentele care o luau razna. Cu toate acestea, de cele mai multe ori, oamenii, spre cinstea lor, au reuşit să-şi înfrângă resentimentele şi, înfrângându-şi-le, au reuşit să supravieţuiască. De cele mai multe ori erau înăbuşite în stare latentă, iar dacă totuşi izbucneau erau repede aplanate prin medierea celor din interior. Căci din fericire, în fiecare celulă aproape, se nimerea să fie un ins mai înţelept de suferinţă, care îndeplinea rolul de „pacificator". Şi care, prin poziţia şi statura lui morală, reuşea să se se impună şi să impună. Trebuie să subliniez faptul că în foarte multe celule, acest rol era îndeplinit de către „piteşteni". Oamenii aceştia, datorită experienţelor cumplite prin care trecuseră, aveau o altă viziune asupra vieţii în general şi, mai ales, aveau o deosebită înţelegere asupra psihologiei omului ajuns în situaţii limită.

Apoi mai era ceva. Oricât de mari au fost neajunsurile convieţuirii în aceste spaţii închise numite celule, întemniţaţii din Aiud, mai ales, în situaţia dată, aveau de făcut faţă împreună unei agresiuni mult mai mari şi mai periculoase: agresiunea duşmanului de dincolo de uşă. Şi pentru a putea să realizeze acest lucru era imperios necesar ca fiecare să-şi înfrângă resentimentele şi să acţioneze solidar.

Odată cu noile repartizări în celule, direcţia închisorii a instituit un regim extrem de sever. Vigilenţa celor ce ne supravegheau a sporit considerabil. Aproape din zece în zece minute, „pleoapa" vizetei prin care eram spionaţi se ridică şi cea mai mică abatere sau presupusă abatere de la un regulament aberant era cu severitate pedepsită. De la cinci dimineaţa, când se dădea deşteptarea şi până la zece seara, când suna stingerea, deţinutul nu avea voie să facă nimic. Nu avea voie să se întindă în pat, nu avea voie să vorbească decât în şoaptă, nu avea voie să se uite pe geam, nu avea voie să aibă nicio activitate, manuală sau intelectuală, care ar fi făcut ca timpul să-i treacă mai uşor. Deţinutul trebuia să perceapă dureros curgerea timpului. Fiecare clipă trebuia să-i fie muşcătură. Şi dacă nu-i era

sau i se părea cerberului de dincolo de uşă că nu-i este, atunci muşca el, prescriindu-i trei, cinci sau şapte zile de izolare sau neagră. Se pedepsea mult şi se pedepsea pentru orice. Am văzut oameni pedepsiţi pentru că au fost surprinşi rugându-se, ori zâmbind sieşi ori unei amintiri. Am văzut oameni pedepsiţi pentru că au fredonat o melodie ori pentru că au recitat nişte versuri. Şi toate acestea urmăreau slăbirea rezistenţei fizice şi sufleteşti a deţinutului pentru ca atunci când i se va propune o alternativă să o accepte. Dar până să i se propună această alternativă avea să mai treacă încă aproape doi ani.

III. ACŢIUNI PREGĂTITOARE

PERIOADA DE PRITOCIRE.

Pentru a supravieţui, deţinuţii Aiudului au fost nevoiţi să se adapteze noilor condiţii de detenţie. Şi, în oarecare măsură, pe termen scurt, au reuşit. Pânda celor de afară a fost contracarată de pânda celor dinăuntru, lipsa de activitate impusă de aberantele regulamente ale închisorii a fost suplinită de o activitate „subversivă" care era cu atât mai reconfortantă cu cât era mai primejdioasă, iar zgomotoasele trăiri exterioare au fost înlocuite de discrete dar intense trăiri interioare. Constrânşi de un regim inuman, oamenii Aiudului au fost nevoiţi să caute resurse de supravieţuire în ei înşişi şi le-au găsit în rugăciune, în meditaţie şi în învăţătură. S-a învăţat mult, şi s-a învăţat temeinic atunci la Aiud. S-au învăţat limbi străine, s-a învăţat matematică, s-au învăţat poezii, mai ales poezii (Blaga, Arghezi, Bacovia, Cotruş etc, nemaivorbind că Gyr şi Crainic circulau în opere aproape complete), s-a învăţat agricultură, stupărit, avicultură, fizică, chimie, etc., iar cei ce au avut şansa să stea în aceeaşi celulă sau în celule alăturate cu profesorul George Manu au audiat chiar şi cursuri de fizică nucleară. Nevoia de comunicare, de transmitere a informaţiilor de la o celulă la alta a făcut ca, în această perioadă, comunicarea prin alfabetul Morse să atingă apogeul. Acum a fost născocită „scrierea" cu acest alfabet, pe un fir de aţă, printr-un sistem de noduri. Născocirea aceasta aparţine aceluiaşi profesor George

Manu şi ea a constituit o adevărată revoluţie în sistemul de comunicare din închisori.

Şi cu toate acestea, la sfârşitul primei perioade pregătitoare, majoritatea deţinuţilor Aiudului ajunseseră la capătul puterilor. Toţi erau epuizaţi psihic şi toţi simţeau o nevoie, ca de aer, de schimbare. Versul regretatului poet Ştefan Vlădoianu: *„Ah, fie orice-ar fi, numai să fie!”*, era pe buzele tuturor. În acest univers încremenit părea că şi timpul se oprise în loc („Eternu-a pus pecete devenirii / Şi s-a oprit din curgere durata”, sună alte versuri plămădite tot în această perioadă) şi că în lume nu se mai întâmpla nimic. Sufletele tuturor celor surprinşi de acest mare îngheţ au fost vidate de esenţă şi viaţa lor a fost lipsită de sens. După părerea mea, tratamentul aplicat celor din Aiud în această perioadă a jucat rolul pe care, în reeducarea de la Piteşti l-a jucat bătaia. La Piteşti, oamenilor li s-au ucis sufletele, într-un timp record, prin aplicarea torturii fizice neîntrerupte, iar celor de la Aiud li s-a făcut acelaşi lucru, cu încetinitorul, prin scoaterea lor din timp. Nu au rezistat acestui tratament decât cei care au avut o viaţă interioară extrem de bogată şi cei care s-au abandonat complet rugăciunii şi lui Dumnezeu. dar aceştia au fost puţini. Majoritatea s-au prăbuşit însă sufleteşte, fiind dispuşi să accepte orice schimbare. Fie ea şi în rău. Şi această stare de spirit a servit de minune celor ce pregăteau reeducarea.

X

X X

ÎNCREMENIRE.

A-ncremenit şi timp, şi necuprins şi sufletul ni s-a sleit ca săul, nimicul ca pecinginea s-a-ntins oprind pe loc şi binele şi răul.

Eternu-a pus pecete devenirii şi s-a oprit din curgere durata, ascuns pe undeva-n afara firii destinul ciung nu-şi mai învârte roata.

Nimic nu se întâmplă şi nimic
Din câte sunt sub cer nu mai tresaltă.
Sărmana lume cu durerea-n spic
De Dumnezeu a fost lăsată baltă.

Pe fondul sur al timpului-mpietrit
Suntem antice basoreliefuri.
Tocite statuete de granit
Pe-alocuri cu reflexe de sidefuri.
Aiud, 1959.

X
X X

A doua perioadă pregătitoare a debutat pe neaşteptate către sfârşitul anului 1960 şi se caracterizează, spre deosebire de prima, printr-o continuă mişcare. Dacă până atunci oamenii fuseseră obligaţi să stea în aceeaşi formaţie ani de-a rândul, începând de la această dată, sub diferite pretexte (vizită medicală, triere pentru trimiterea la muncă, etc.) componenţa celulelor era schimbată periodic. Raţiunea acestor frecvente mişcări, adevărată acţiune de pritocire a oamenilor, nu am desluşit-o decât târziu, după declanşarea reeducării. Pentru o cât mai bună reuşită a acestei acţiuni era necesar ca, cei asupra cărora urma să se acţioneze, să se cunoască cât mai bine între ei. Fiecare deţinut trebuia să cunoască pe cât mai mulţi dintre camarazii lui de suferinţă şi să fie, la rândul său, atunci când va fi cazul, cunoscut de către cât mai mulţi dintre aceştia, pentru ca să aibă pe cine demasca şi de către cine să fie demascat.

Între timp, colonelul Crăciun, împreună cu statul său major format din ofiţerii politici veniţi la Aiud odată cu el (colonelul Iacob, maiorul Nodeţ, căpitanul Chirilă şi mulţi alţii mai mărunţi) îşi continuau munca de documentare pe care o începuseră încă din perioada precedentă. Această muncă consta în strângerea de date care să le permită caracterizarea exactă a fiecărui deţinut în parte, insistându-se, în special, asupra celor consideraţi personalităţi proeminente (morale, culturale sau politice). În acest scop, fiecare deţinut era scos la anchetă o dată, de două sau de mai multe ori (depindea de cât de important era) şi interogat ori provocat la o discuţie „amicală” de către unul din numeroşii ofiţeri politici care mişunau prin închisoare. Informaţiile obţinute direct de la cel în cauză

ori de la alţi deţinuţi erau completate cu date extrase din dosarul fiecăruia, iar în cazurile mai deosebite se recurgea chiar la serviciile anchetatorilor de la securităţile de origine. Astfel că atunci când acţiunea de reeducare va demara, cei interesaţi vor cunoaşte profilul psihologic şi deja, cu aproximaţie, starea de spirit al fiecărui deţinut în parte, ceea ce le va permite să acţioneze în consecinţă.

Paralel cu aceste preparative, colonelul Crăciun şi statul său major de politruci mai acţionau şi în alte direcţii, mai greu de sesizat, la acea oră, de noi, deţinuţii. Şi totuşi unele lucruri nu puteau rămâne multă vreme neobservate. Aşa, de pildă, la un moment dat s-a băgat de seamă că dintre noi încep să dispară personalităţile, adică acele persoane care, prin poziţia lor morală, politică sau culturală, aveau oarecare influenţă asupra celorlalţi deţinuţi. La început s-a crezut că aceştia au fost izolaţi la Zarcă sau în alte secţii ale închisorii ori duşi pe undeva la anchete. Până la urmă s-a vădit că ei fuseseră izolaţi pentru a fi prelucraţi şi convinşi să accepte reeducarea şi, acceptând-o, să-i determine şi pe alţii să o facă. Şi spre deziluzia noastră, a marii mase de deţinuţi, foarte mulţi dintre ei au sfârşit prin a fi convinşi (prin ce metode oare?), devenind astfel, în mâna colonelului Crăciun „marea armă secretă” cu care va reuşi să-i determine pe mulţi dintre noi să capituleze. Au fost însă destui şi dintre cei care au rezistat ispitei de a se elibera înainte de termen, precum şi tuturor presiunilor care s-au făcut asupra lor şi au rămas credincioşi idealurilor pentru care intraseră în închisoare şi demnităţii de om. Printre aceştia se numără şi figura de legendă a profesorului George Manu, de care am amintit mai sus. Acesta a fost scos în repetate rânduri din Zarcă, unde a executat cea mai mare parte din detenţie, şi dus în faţa colonelului Crăciun care a încercat prin diferite metode (promisiuni, ameninţări, şantaj, etc.) să-l determine să accepte reeducarea şi să devină un fel de intermediar între deţinuţi şi administraţie. Spre cinstea lui, profesorul George Manu a refuzat cu demnitate orice târguială cu cei pe care îi considera ceea

ce erau, de fapt, călăi ai neamului. Şi profesorul George Manu a plătit cu viaţa această sfântă „încăpăţânare”, căci, grav bolnav fiind de t.b.c., i s-a refuzat, drept represalii, printre altele, şi asistenţa medicală. A murit în infirmeria închisorii, unde fusese internat când era prea târziu.

Tot în această perioadă s-a mai petrecut un fapt demn de luat în seamă. Pe culoarele închisorii au apărut figuri noi de gardieni sau caralii cum le spuneam noi care nu i-au înlocuit, ci numai i-au dublat pe cei vechi. Toţi aceştia erau tineri, erau stilaţi şi, mai ales, nu erau abrutizaţi ca ceilalţi. În relaţiile cu noi deţinuţii erau foarte politicoşi, ni se adresau, spre uluirea noastră, cu domnule şi cu dumneavoastră şi manifestau o oarecare stângăcie caracteristică începutului de carieră. Nu se amestecau în treburile celorlalţi gardieni, ci se mulţumeau să ne supravegheze şi să încerce să ne cunoască. Aveau voie să deschidă celulele şi să discute cu noi anumite lucruri. Uneori chiar scurte interogatorii. După felul cum acţionau era limpede că misiunea lor era aceea de a ajuta pe ofiţerii politici în munca lor de documentare.

Şi, în această atmosferă, pe la sfârşitul anului 1961, s-a răspândit deodată vestea că a început reeducarea. Comunicatele care se difuzau prin morse anunţau diferite surse că pe cutare secţie, la celulele cutare şi cutare, au fost înfiinţate „cluburi” în care oamenii citesc, joacă şah ori discută. Vestea a fost primită de deţinuţi în mod diferit. Cei mai mulţi, care nu ştiau nimic sau ştiau foarte puţin despre ceea ce se întâmplase la Piteşti, au primit-o cu nepăsare, iar unii dintre ei cu oarecare interes chiar. Cei care erau edificaţi asupra fenomenului, sau cei care trecuseră prin acest iad, au primit-o cu îngrijorare, unii cu teamă chiar. Întâmplător, în momentul răspândirii acestei veşti, stam în celulă cu un băiat, S.M., care fusese student la filosofie în Iaşi şi care trecuse prin Piteşti. Acesta, când a auzit de reeducare s-a îngălbenit şi timp de trei zile nu a scos un cuvânt. După ce s-a mai liniştit, într-una din zile, prinzând un moment prielnic, m-a tras într-un colţ şi mi-a spus: „Dacă începe reeducarea şi se reeditează ceea ce s-a

întâmplat la Piteşti, eu mă sinucid”. Am crezut în primul moment că a luat-o razna. Dar nu, n-o luase. Omul era perfect lucid. Apoi, în zilele următoare, mi-a reluat cu lux de amănunte ceea ce se întâmplase, de fapt, la Piteşti. M-am cutremurat de cele ce am auzit şi abia atunci am înţeles spaimele prietenului meu.

Peste câteva zile ştirea a fost confirmată oficial. Într-adevăr, începuse reeducarea.

X

X X

Unul dintre amicii mei care a trecut, ca şi mine, prin Aiudul acelor ani, mi-a reproşat că prezint prea sintetic fenomenul reeducării din această temniţă şi că, sintetizându-l, îl simplific şi îi diminuez bestialitatea. Altul m-a acuzat chiar că-l prezint denaturat, deoarece nu insist asupra atentatului premeditat şi permanent la viaţa celor care s-au îndârjit să nu accepte batjocorirea numită reeducare. Să fiu bine înţeles, eu nu mi-am propus să insist aici asupra agresiunii fizice îndreptate împotriva celor refractari reeducării, agresiune care a existat şi care a făcut şi victime, ci să explic mecanismele psihologice ale prăbuşirii celor care, după ani de zile de rezistenţă îndârjită faţă de mecanismele represiunii, au sfârşit prin a capitula, renunţând public la idealurile şi visele lor, precum şi să prezinte metodele întrebuinţate de reeducatori în nefasta lor întreprindere de demolare a conştiinţelor. Şi m-am decis să întreprind acest demers nu pentru a-i scuza pe cei înfrânţi, pentru că aceştia nu au nevoie să fie scuzaţi. Nimeni, nici chiar camarazii lor care au rezistat pe baricadele onoarei, nu au căderea să-i judece. Nici chiar pe cei puţini dintre ei care nu numai că au căzut, dar sau şi ticăloşit. Nu, nimeni nu are acest drept, pentru că majoritatea celor care au trecut prin Aiud şi, în general, a celor care au trecut prin închisori nu au avut vocaţie de eroi sau de martiri, ci au fost doar oameni pur şi simplu, care se angajaseră, însă, într-o luptă pe viaţă şi pe moarte pentru o cauză sfântă lor. Şi este extrem de greu să rămâi om, atunci când eşti pus în situaţii limită,

dacă nu ai vocaţie de erou sau de martir. Deci, nu pentru a justifica omeneştile lor neîmpliniri întreprind eu acest demers, ci pentru a-i apăra împotriva celor ce încearcă să le ucidă şi fărâma de suflet ce le-a rămas. Căci există astăzi, în România post decembristă, tendinţa ticăloasă de a se efectua un transfer de vinovăţie. În acest scop, cei care angajaţi dintru început în lupta împotriva împotriva comunismului, cu forţa impus poporului român, şi înfrânţi fiind, n-au avut tăria să moară pe baricade, ci au capitulat ucigându-şi visele, sunt, pentru această nevrednicie a lor, incriminaţi mai vârtos decât sunt incriminaţi cei care au trecut de cealaltă parte a baricadei, contribuind astfel la edificarea şi consolidarea monstruosului sistem şi agonisindu-şi prin fel de fel de compromisuri, ticăloşii sau chiar prin trădare o nemeritată şi acuzatoare bunăstare. Cocoţaţi pe schelăria puterii de azi, artizanii ororii de ieri, cei care ar fi trebuit, după prăbuşirea comunismului să fie condamnaţi, cel puţin la tăcere, acuză cu neruşinare, arătând cu degetul spre cei ce nu au altă vină decât pe aceea de a nu fi avut şansa să moară la timp pentru a intra în legendă sau în uitare.

X

X X

IV. DEMOLAREA IDOLILOR.

Într-o bună dimineaţă, la puţin timp după răspândirea zvonului că reeducarea a început, uşa celulei noastre s-a deschis şi unul din plutonierii aceia şcoliţi şi politicoşi, despre care am pomenit deja că i-au dublat pe caralii de pază de pe coridoare, ne-a întrebat, oarecum stingher, care din noi vrea să meargă la club. Ne-am uitat nedumeriţi unul la altul şi toţi întrebător la plutonier. Unul dintre noi a îndrăznit: *„Cum adică la club*?*”*. *„Ce, nu ştiţi*?*”* a întrebat prefăcându-se mirat, plutonierul. *„În închisoare au fost amenajate încăperi în care să vă puteţi întâlni cu alţi deţinuţi, din alte celule, să discutaţi între dumneavoastră, să jucaţi sau să citiţii”*. Tentaţia era mare. Majoritatea dintre noi eram oameni de carte, unii fuseserăm, chiar, cititori împătimiţi şi, iată că acum, după

ce ani de zile nu mai văzuserăm slovă tipărită, ni se oferea posibilitatea de a citi. M-am pomenit murmurând: *„Şi nu ne duce pe noi în ispită”*, căci ştiam că aşa începe căderea. Faci la început un compromis, aparent nevinovat, şi apoi nu te mai poţi opri. După ce a aşteptat un timp, plutonierul ne-a recomandat să ne gândim bine, căci se va întoarce peste 10 minute. Şi pleacă spre altă celulă, lăsând la a noastră uşa întredeschisă. După plecarea lui, unul dintre noi, Horia Gherman, s-a hotărât brusc: *„Eu mă duc să văd despre ce este vorba. Nu am ce pierde. Dacă nu-mi va conveni, voi cere să fiu adus înapoi”*. După cum îl cunoşteam eu (era orgolios, suporta greu detenţia şi nu prea îşi făcea scrupule când era vorba de interesele lui) eram sigur că nu se va mai întoarce din drum. Şi nu m-am înşelat. Eu nu l-am mai întâlnit, însă am auzit despre el că a ajuns printre capii reeducării. Lui i s-a mai alăturat încă unul dintre noi şi când a revenit plutonierul au plecat împreună cu alţii, de prin alte celule, la aşa-numitul club. Seara, înainte de închidere, au fost aduşi înapoi. Ne-au relatat cu lux de amănunte cum a fost. Au fost duşi împreună cu alţi douăzeci, treizeci de deţinuţi, toţi de pe celular, într-o încăpere special amenajată cu mese şi bănci, situată într-o clădire alăturată şi lăsaţi să discute în voie, fără să fie supravegheaţi. De citit nu s-a prea citit în acea primă zi, deşi pe mese erau câteva broşuri de propagandă şi de literatură comunistă. A doua zi povestea s-a repetat. Cei doi au fost din nou luaţi şi readuşi seara. Şi tot aşa câteva zile. Până când, într-o seară, nu s-au mai întors. A venit un gardian, le-a luat bagajele şi de atunci nu i-am mai văzut. Am aflat ulterior că au fost duşi pe o altă secţie, unde li s-a creat un regim special şi au, făcut, cu ofiţerii politici, un fel de instructaj în legătură cu reeducarea.

Această primă tentativă de a atrage oamenii pe calea reeducării s-a soldat, pentru reeducatori, cu rezultate modeste. De fapt, nici ei nu se aşteptau la ceva spectaculos. Era doar începutul şi era normal ca oamenii să fie reticenţi. Aveau nevoie doar să atragă de partea lor câţiva oameni pe care să-i pregătească pentru a-i

întrebuinţa în acţiunile viitoare. Şi acest lucru le reuşise.

Imediat după consumarea acestei prime faze, „rezistenţilor”, adică celor care refuzaserăm să ieşim la „Club”, ni s-a înăsprit regimul. Cei mai mulţi dintre noi au fost izolaţi, fie în Zarcă, fie pe anumite secţii special amenajate pe celular. Din când în când, ofiţerii politici sau doar subalternii lor mai treceau prin celulele noastre, întrebându-ne dacă nu cumva careva dintre noi s-a răzgândit şi vrea să iasă la Club. Şi de fiecare dată mai capitula câte unul. Dar nu prin aceste metode au reuşit cei care au condus reeducarea să frângă rezistenţa morală a celor care preferau să rămână în continuare în închisoare decât să iasă din ea pe brânci. Ei dispuneau, în momentul declanşării nefastei lor acţiuni, de o „armă secretă” despre care niciunul dintre noi nu ştiam nimic. Reuşiseră în prealabil să ne demoleze, fără ca noi să o ştim, idolii.

Procedeul nu era nou. Fusese întrebuinţat cu succes şi la Piteşti. Acolo, înainte de a începe reeducarea, au fost strânşi toţi cei care erau consideraţi vârfuri ale studenţimii, cei care aveau o oarecare autoritate (morală, intelectuală sau, pur şi simplu, ierarhică) asupra acestora şi transformaţi, în doar câteva luni de tortură continuă, în adevărate epave omeneşti, care executau mecanic tot ce li se poruncea. Li s-a pus apoi ciomagul în mână şi au fost duşi în mijlocul celor al căror idoli fuseseră, pentru a-i reeduca.

La Aiud s-a procedat la fel, numai că metodele întrebuinţate au fost altele: şantaj, ameninţare, promisiuni şi, mai ales, crearea problemelor de conştiinţă. Am amintit, deja, încă din capitolul trecut, că au început să dispară dintre noi personalităţile, adică acele persoane care prin poziţia lor politică, intelectuală sau morală aveau influenţă asupra celorlalţi deţinuţi. Astfel, personalităţi aproape intrate în legendă ca preotul Dumitrescu-Borşa, Victor Biriş, prinţul Alexandru Ghica, Niculae Petraşcu, Victor Vojen, poetul Radu Gyr şi mulţi, mulţi alţii, au fost luaţi, purtaţi prin ţară (prin oraşe, pe şantiere de construcţii, prin pieţe, etc.) pentru a lua cunoştinţă de „realizările” şi

de „bunăstarea” şi „fericirea” poporului. Unii dintre ei au fost duşi chiar în Bucureşti, la Centru, unde persoane influente, cu funcţii importante în aparatul de Partid şi de Stat, au stat de vorbă cu ei. Unora dintre ei li s-a vorbit deschis: *„Trebuie să vă recunoaşteţi înfrânţi. Aţi vrut să faceţi ceva, dar aţi apucat-o pe un drum greşit, drumul crimei şi al trădării* (Cine vorbea de crimă şi de trădare!) *Ceea ce aţi năzuit să faceţi voi, sau aţi pretins că năzuiţi, suntem pe cale de a realiza noi.* O *ţară, cum vă plăcea vouă să spuneţi, „ca soarele sfânt de pe cer”. Acum vrem să ne redobândim independenţa faţă de Moscova* (era în perioada denunţării planului Valev) *şi pentru aceasta avem nevoie de linişte, de consens* (*a se observa rădăcinile istorice ale* consensului). *Occidentul, de care vrem să ne apropiem, ne pretinde să vă punem în libertate. Şi o vom face, dar numai după ce, mai întâi, vă vom neutraliza”.* Cam aşa trebuie să fi sunat discursul pe care vreunul dintre mai marii Partidului şi Statului l-a ţinut în faţa celor care trebuiau convinşi să se sinucidă sufleteşte. Şi un astfel de discurs pe unii i-a convins, pe alţii însă nu. Aceştia din urmă, printre care trebuie să amintim şi impunătoarea figură a prinţului Alexandru Ghica, au fost aduşi înapoi la Aiud şi daţi în „grija” lui Crăciun. Dar nu de aceştia ne vom ocupa acum, ci de ceilalţi, de cei care au căzut; şi nu pentru a-i incrimina, ci pentru a explica mecnismele sufleteşti ale căderii lor şi, mai ales, pentru a scoate în evidenţă impactul pe care căderea lor l-a avut asupra celorlalţi deţinuţi. Şi pentru că cunosc mai bine cazul poetului Radu Gyr, voi relata acest caz.

Era în vara anului 1962. Reeducarea îşi urma cursul firesc, fără prea mari reuşite. Într-una din zile, uşa celulei în care eram izolat s-a deschis şi, de data aceasta, *mi s-a ordonat să merg la Club*. Nu am avut prea mult timp să mă mir, căci plutonierul care mi-a deschis uşa părea foarte agitat şi grăbit. Am ieşit afară pe pasarelă (eram la etajul trei) şi am observat că pe tot Celularul, la toate etajele, se deschideau uşi şi oamenii erau zoriţi să iasă afară. Am fost duşi mai mult alergând într-o încăpere situată într-o

clădire din imediata apropiere a Celularului, încăpere în care erau îngrămădiţi câteva sute de deţinuţi. Fuseseră aduşi acolo oameni de pe toate secţiile, din Zarcă, din Celular şi chiar şi din fabrică. Marea majoritate făceau parte, însă, din aşa-numita categorie a „rezistenţilor”. La un moment dat un gardian care era în uşă a anunţat: „*Linişte, vine tovarăşul comandant*!”. Într-adevăr, după câteva secunde în uşă şi-a făcut apartiţia, plin de el ca de obicei, însoţit de statul său major, colonelul Crăciun. În mână avea câteva foi de hârtie împăturite în aşa fel încât parcă voia să atragă atenţia asupra lor. După ce ne-a ordonat să ne aşezăm în bănci, a privit câteva secunde peste capetele noastre şi apoi a început să recite, spre uluirea noastră, o poezie din Gyr. O recita corect, fără să se poticnească, cu intonaţii potolite şi fără emfază. Se vedea cât de colo că o învăţase special pentru această reprezentaţie. După ce a terminat, s-a uitat iarăşi peste sală şi a întrebat: „*Ei, vă place*? *Frumoasă poezie, nu-i aşa*?”. Şi pentru a întări acest lucru a reluat, de data aceasta mai componcţios, ultima strofă:

„Nu eşti înfrânt atunci când sângeri.
Nici dacă ochii-n lacrimi ţi-s.
Cele mai crâncene înfrângeri
Sunt renunţările la vis”.

— „*Ei, zise el uitându-se triumfător pe deasupra noastră, aflaţi că bădia Gyr a renunţat la vis*”. N-a avut timp să savureze efectul loviturii, pe care cu atâta dibăcie o pregătise, că dintr-un colţ al sălii ţâşni ca un bumerang replica:

— „*Deci, a fost înfrânt. Ce-i cu asta*? *În luptă se mai şi moare*!”

Colonelul Crăciun a fost surprins de replică, a dat să răspundă, dar dându-şi seama că s-ar putea să iasă cu prestigiul ştirbit dintr-o dispută cu temerarul interlocutor, pe care-l identificase, a renunţat. Uitându-se apoi din nou peste sală, pentru a găsi pe cineva căruia să-i dea scrisoarea s-o citească, s-a oprit asupra fostului Secretar General al Centrului Studenţesc din Bucureşti, Tănase

Rădulescu. Acesta fusese câţiva ani prizonier în Rusia şi când s-a întors în ţară, în 1955, a fost condamnat la 25 de ani de muncă silnică, pentru activitatea politică din trecut. Era un om integru, mare admirator al lui Gyr, pe care, de altfel, îl şi cunoştea personal; şi era socotit unul dintre cei mai înverşunaţi „rezistenţi" la reeducare. Fixându-l, colonelul Crăciun îi spune: „*Ce zici, Tase*? (avea o mare plăcere să se adreseze deţinuţilor pe numele lor mic). *Citeşti tu scrisoarea*?". Omul consimţi şi, vădit emoţionat, apucă, cu degete tremurânde, foile de hârtie pe care le parcursese, dintr-o privire, nerăbdător să ajungă la semnătură. După ce o examină cu atenţie, conchise ca pentru sine: „*Da, e semnătura lui Radu Gyr*". „*Citeşte*!" îl îndeamnă colonelul. Şi, Tănase Rădulescu începu cu glas tremurat lectura. Cum ne-am putut da seama mai târziu, după ce vom fi audiat şi alte asemenea „autodemascări", această scrisoare-declaraţie a lui Gyr era tipică. Reeducatorii impuseseră anumite puncte care trebuiau tratate. Mai întâi trebuia prezentate câteva date de stare civilă, apoi împrejurările intrării în viaţa politică (în cazul lui Gyr, în Mişcarea Legionară), după care trebuia să ponegreşti, în cuvinte cât mai tari, trecutul şi toate credinţele tale anterioare şi să te desolidarizezi categoric de ele. Legionarii trebuia să condamne memoria lui Corneliu Zelea Codreanu, ţărăniştii să înfiereze trădarea lui Maniu şi Mihalache, liberalii să defăimeze pe cei mai mari exploatatori ai ţării, familia Brătienilor, etc. Apoi, în cuvinte meşteşugite, trebuia să înalţi osanale partidului comunist şi să elogiezi realizările regimului împotriva căruia, ca un criminal ce ai fost, te-ai ridicat. În sfârşit, această sinistră farsă care se chema „autodemascare", trebuia să se încheie cu un angajament prin care te legai faţă de popor şi de clasa muncitoare că nu vei precupeţi nimic…etc… În scrisoarea lui Gyr, toate aceste puncte erau tratate metodic, vrând parcă să constituie un model pentru cei ce vor urma la rând. În tot timpul lecturii, în sală a fost o tăcere mormântală. Eu însă auzeam cum pârâie grinzile de rezistenţă ale unei cetăţi pe care o crezusem

inexpugnabilă.

Într-adevăr, după citirea scrisorii lui Gyr, rândurile „rezistenţilor” au început să se rărească. Şi se vor rări în continuare, în zilele şi în lunile următoare, pe măsură ce vom asista în continuare la demolarea altor idoli.

În noaptea care a urmat, în singurătatea celulei, mi-au venit în minte cuvintele unui prieten. Ale lui sau culese de el din vreo carte: „Să nu-ţi faci idoli din oameni în viaţă”.

V. DEMOLAREA IDOLILOR (2).

Tase Rădulescu termină de citit cu voce tremurândă şi cu lacrimi în ochi. Tăcerea care domnise în timpul lecturii s-a prelungit, accentuându-se parcă. Oamenii, prăbuşiţi în ei înşişi, erau năuciţi de cele auzite. Colonelul Crăciun, după ce, de la înălţimea estradei pe care era cocoţat, a privit triumfător, câteva clipe, peste sala rămasă fără replică, a rupt tăcerea, adresându-ni-se: „*Ei, ce ziceţi? Mă adresez, mai ales, celor încăpăţânaţi dintre dumneavoastră, care refuzaţi* bezmetic *şansa ce vi se oferă. Luaţi exemplu de la marele vostru poet, Radu Gyr, care întotdeauna v-a fost un exemplu şi îndemn. O să mă întrebaţi, poate, de ce nu vi l-am adus pe el personal aici, să vă spună direct ceea ce v-a transmis prin scrisoare. Nu l-am adus pentru că acum este bolnav şi este în spitalul penitenciarului, unde medicii noştri îi acordă o îngrijire deosebită pentru a-l salva. Cred că nu se va prăpădi şi că într-o zi voi putea să vi-l aduc aici, să vă vorbească despre noua şi sănătoasa lui orientare*”. Gyr, însă nu a fost niciodată adus în faţa noastră. A fost probabil concesia care i s-a făcut atunci când a acceptat să scrie infamanta scrisoare, căci, sensibil cum era, nu ar fi suportat să dea ochii cu cei al căror idol fusese şi pe care acum îi dezamăgise.

După acest scurt discurs al colonelului Crăciun, scrisoarea a fost dată, la indicaţia lui, să circule din mână în mână, pentru ca fiecare să se convingă de autenticitatea ei. Oamenii o luau, o cercetau, întorcând-o şi pe o parte şi pe alta, dar nu le venea, parcă, să creadă. Când scrisoarea

ajunse la cel care îl înfruntase pe colonelul Crăciun după recitarea poeziei, acesta o trecu mai departe, fără să se uite la ea măcar. De data asta Crăciun nu a mai răbdat şi, deşi îl ştia pe respectivul colţos, l-a apostrofat: „*Ce, bă, tu nu vrei să te convingi de autenticitatea scrisorii*?”. Răspunsul veni prompt: „*Nu, nu mă interesează*! S-*ar putea ca scrisoarea să fie autentică, dar nu înţeleg de ce ţineţi neapărat să mă convingeţi pe mine de acest lucru*. *Aceasta nu este problema mea, ci este problema lui Gyr, pentru că, domnule colonel, aici fiecare moare singur*. *Astăzi a căzut Gyr, mâine vor cădea alţii şi, s-ar putea ca într-o bună zi să cedez şi eu*. *Tentat de promisiuni sau nemaiputând suporta tratamentul pe care mi-l veţi aplica, s-ar putea să scriu şi eu o astfel de scrisoare*. *De se va întâmpla aşa, să ştiţi că nu voi fi sincer*. *Nu eu cel normal voi face acest lucru, ci îl va face ticălosul sau nevolnicul din mine*. *Revenind la Gyr, nu ştiu ce metode aţi întrebuinţat ca să-l convingeţi să iscălească o astfel de scrisoare, dar sunt sigur că nu pentru un blid de linte şi-a ucis el visul*. *Noi ştim că Gyr a fost şi este şi acum, după cum singur aţi recunoscut, foarte bolnav*. *Şi mai ştim că dumneavoastră, cu umanismul care vă caracterizează, aţi refuzat până acum, pentru a-l forţa să cedeze, să-i acordaţi asistenţă medicală*. *Dar nu numai teama de moarte l-a determinat să se încovoaie*. *Aţi mai avut dumneavoastră la îndemână şi alt* argument *pentru a-l determina să cedeze*...”

Colonelul Crăciun era vădit furios, pentru că neprevăzuta intervenţie putea diminua efectul pe care el sconta să-l aibă asupra deţinuţilor această punere în scenă. Nu i-a replicat însă nimic temerarului vorbitor, dar s-a aplecat şi i-a şoptit ceva la ureche ofiţerului politic din imediata lui apropiere. Şi chiar în aceeaşi zi, după terminarea circului la care am fost obligaţi să asistăm, cel care îndrăznise să încurce socotelile lui Crăciun a fost luat din Celular şi izolat în Zarcă.

Într-adevăr, respectivul deţinut, al cărui nume nu-l mai reţin şi pe care nu l-am mai întâlnit niciodată, avea

dreptate. Poetul închisorilor, Radu Demetrescu-Gyr, nu a renunţat la vis doar de frica morţii, doar pentru a obţine asistenţă medicală, ci reeducatorii au recurs, pentru a-i înfrânge rezistenţa, la o metodă mai eficientă. Speculându-i sensibilitatea, i-a creat o gravă problemă de conştiinţă. *„Eşti răspunzător de nenorocirea a sute şi mii de oameni"*, i s-a spus. *„Tu ai scris versurile la Sfântă tinereţe legionară şi la alte cântece şi marşuri legionare, care au fanatizat generaţii întregi de tineri, determinându-i să se înregimenteze în mişcarea voastră criminală. În închisoare, cu versurile tale, le-ai întreţinut fanatismul şi ura împotriva regimului şi a clasei muncitoare, făcându-i să se creadă aleşi pentru „sfânta jertfă" care să asigure biruinţa legionară. Acum, când este evident că nu voi, ci noi am avut dreptate şi că viitorul este de partea noastră, ai obligaţia morală să-i ajuţi să se dezmeticească pentru a se salva. Noi vrem să vă punem pe toţi în libertate, însă nu oricum. Nu putem trimite în mijlocul societăţii indivizi care să ne creeze iarăşi probleme. Vrem, mai întâi, să vă reeducăm, să vă facem să înţelegeţi şi să recunoaşteţi că aţi fost bandiţi şi duşmani ai poporului şi numai după aceea să vă punem în libertate. Vrem să ieşiţi de aici, dar nu cu capul sus, ci cu el plecat, nu cu aură de eroi, ci învinşi şi compromişi, pentru a nu mai putea complota împotriva regimului"*.

Cineva care a stat într-o celulă vecină cu celula lui Gyr, în perioada când asupra acestuia se făceau presiuni pentru a semna scrisoarea cu pricina, ne relata că, zile şi nopţi de-a rândul, poetul s-a frământat şi zbuciumat sufleteşte, trăind, din motivele arătate, o cumplită criză de conştiinţă. El era perfect conştient de influenţa pe care o avea asupra unora dintre deţinuţi, precum şi de faptul că mulţi dintre aceştia îi vor urma exemplul. Dacă era adevărat că de aceasta depindea eliberarea multora dintre ei, avea el oare dreptul să nu le ofere această şansă? În cele din urmă, omenescul din el a învins, determinându-l să capituleze şi să semneze scrisoarea, care a avut, aşa cum am amintit deja, un efect dezastruos asupra multora

dintre deţinuţi. Dar cine l-ar putea judeca? Nimeni. Mai ales nimeni dintre cei care nu au trecut prin ce a trecut el şi nu au trăit experienţele pe care le-a trăit el.

X

X X

Cu Gyr, acţiunea de demolare a idolilor de-abia începea. Ea va continua în tot cursul anului 1962 cu demolarea unor personalităţi mai puţin importante şi va culmina cu spectacolul de neuitat din noaptea rămasă de pomină de la începutul lui ianuarie 1963. Atunci, într-o seară, după ora 20, pe când aşteptam stingerea (care se dădea la ora 22), pe coridoare a început o mişcare neobişnuită pentru ora aceea. Se deschideau şi se închideau uşi şi se auzea dându-se ordine scurte şi şoptite. Nedumerirea noastră era cu atât mai mare, cu cât se ştia că după ora închiderii (ora 17) pe Celular nu se mai făceau mişcări decât în cazuri cu totul excepţionale, iar când se făceau, se făceau cu cea mai mare discreţie. Când, în sfârşit, s-a deschis şi uşa celulei mele, gardianul mi-a ordonat scurt: „*Repede echiparea şi la Club*!”. Am rămas o clipă nedumerit şi oarecum neliniştit. Ce se putuse întâmpla de eram scoşi la Club (noi, care nu frecventam Clubul!) la o oră târzie? Nu am avut timp să găsesc o explicaţie, căci, zorit de gardian, am coborât scările împreună cu ceilalţi deţinuţi şi, încolonaţi, am ieşit din Celular. Afară viscolea şi era un ger cumplit. Am trăit atunci o senzaţie ciudată. De ani de zile nu mai păşisem prin zăpadă şi faţa nu-mi mai fusese şfichiuită de vânt. Această senzaţie a fost însă de scurtă durată, căci zoriţi de la spate, am ajuns repede la intrarea în Club. Aici am avut o nouă surpriză. Mai bine de jumătate din sală era deja ocupată de oameni îmbrăcaţi civil, care şedeau liniştiţi în bănci. Toţi erau proaspăt bărbieriţi şi toţi erau stăpâniţi de o nefirească seriozitate. Am înţeles imediat că era vorba de un lot de deţinuţi pregătiţi de eliberare. Gardienii ne îndemnau să ne ocupăm locurile, dar mulţi dintre noi au rămas în picioare, sala fiind arhiplină. Curând şi-a făcut apariţia şi colonelul Crăciun, însoţit ca de obicei de statul

lui major. De data asta afişa o mină mai gravă ca de obicei, fiind parcă pătruns de importanţa misiunii pe care o avea de îndeplinit, ca *„reprezentant al guvernului"*, după cum el însuşi a declarat la începutul alocuţiunii pe care ne-a ţinut-o (şi care de data aceasta a fost şi scurtă şi sobră. Înainte de a intra în fondul problemei, a mai ţinut să ne amintească despre prezenţa în sală a unor persoane oficiale importante, din afara închisorii: primul procuror al regiunii Cluj, primul secretar de partid al aceleiaşi regiuni, secretarul de partid al raionului Aiud şi alţi câţiva trepăduşi mai mărunţei.

După cum am amintit deja, discursul pe care l-a ţinut Crăciun în acea seară a fost scurt şi concis. Printre altele, el ne-a spus că am fost aduşi acolo ca să fim martori la eliberarea celui de al doilea lot de deţinuţi politici (primul se eliberase, după spusele lui, cu o seară înainte), pentru ca, în felul acesta, să ne convingem că nu am fost minţiţi atunci când ni s-a spus că, dacă vom accepta să ne reeducăm şi vom dovedi acest lucru prin comportamentul nostru, ne vom elibera.

*„În al doilea râ*nd-a continuat el*v-am adus aici ca să auziţi cu urechile dumneavoastră care sunt gândurile şi noile convingeri pe care le-au dobândit în urma contactului pe care l-au luat, în ultimul timp, cu realităţile din ţară, precum şi în urma unui lucid şi responsabil proces de conştiinţă*. *Faceţi ca ei şi vă veţi elibera şi dumneavoastră*. *Eu nu vă promit nimic, dar dacă vă veţi schimba concepţiile şi atitudinea faţă de regim şi de clasa muncitoare, fiţi siguri că nu veţi regreta"*.

După ce Crăciun şi-a terminat discursul, a dat cuvântul celor care fuseseră aleşi special pentru a face acest lucru. Aceştia, în număr de şase, erau aşezaţi la o masă plasată în imediata apropiere a estradei pe care erau cocoţate oficialităţile. Dintre ei, eu nu cunoşteam decât pe Gheorghe Parpalac, despre care auzisem că a fost unul dintre cei mai agresivi şi înverşunaţi şefi de reeducare. După cum aveam să aflu pe măsură ce Crăciun le dea cuvântul, ceilalţi erau Victor Biriş, fost Secretar al

Ministerului de Interne, Victor Vojen, fost ministru al României la Roma, preotul Dumitriescu-Borşa, cel care a făcut parte din echipa legionarilor care au luptat în Spania, părintele Dumitru Stăniloae şi încă unul, al cărui nume nu mi-l amintesc.

După cum se poate observa, toţi cei aleşi de Crăciun să-şi facă în faţa noastră *„autodemascarea”* (numită eufemistic „autoprezentare”) erau personalităţi de frunte ale Mişcării Legionare, iar unii dintre ei, prin verticalitatea şi integritatea lor morală, precum şi prin viaţa spirituală pe care o duseseră până atunci, fuseseră adevărate exemple de urmat pentru ceilalţi deţinuţi. Din acest punct de vedere (al integrităţii morale şi al trăirii spirituale), figura cea mai proeminentă, devenită aproape legendă, era fără îndoială cea a lui Victor Biriş. Iată de ce căderea lui a zguduit, ca un seism de maximă magnitudine, conştiinţele celor ce l-au ascultat atunci, în această noapte numită de unul dintre noi *„noaptea ucigătorilor de vise”*.

Autodemascările celor care au luat atunci cuvântul au urmat toate acelaşi tipic, pe care-l cunoşteam din scrisoarea lui Gyr citită cu câteva luni în urmă. Mai întâi, veştejirea fără menajamente, în cuvinte dure şi cât mai pline de venin, a trecutului şi lepădarea, ca de necuratul, de acest trecut. Apoi osanalele de rigoare ridicate regimului şi statului comunist şi, în sfârşit, angajamentul solemn rostit ca un jurământ.

Deşi rostite după un anumit tipic şi obligate toate să se încadreze în baremul impus de reeducatori, aceste luări de cuvânt au fost totuşi, pentru un observator atent, foarte diferite unele de altele. Oricât s-ar fi străduit să pară degajaţi şi convingători, unii dintre vorbitori nu şi-au putut ascunde, totuşi, zbuciumul sufletesc şi imensa tragedie pe care o trăiau. Biriş, de exemplu, şi-a citit discursul fără să ridice ochii din hârtiile pe care le avea în mână, cu o intonaţie monotonă, care, aparent, nu spunea nimic altceva decât spuneau cuvintele. Dacă făceai însă abstracţie de înţelesul cuvintelor şi pătrundeai dincolo de ele, aveai impresia că asculţi un psalm de căinţă, o

rugăciune a unui păcătos care se roagă pentru iertare... De altfel, Biriş nu a putut supravieţui mult acestei cumplite prăbuşiri. Ieşit afară, „în libertate”, nemaiputând suporta mustrările de conştiinţă, s-a sinucis. Unii spun că ar fi fost asasinat de securitate. Oricum, moartea lui este strâns legată de ceea ce s-a întâmplat în acea noapte la Aiud.

Alţii, însă, au fost atât de vehemenţi, atât de înverşunaţi în a ponegri trecutul – pe al lor şi pe al altora încât ascultându-i, nu puteai să nu te înfiori. Unii erau atât de încrâncenaţi şi puneau atâta ură în rechizitoriul pe care şi-l făceau lor înşişi şi altora – morţi sau vii – altă dată dragi sufletului lor, încât, ca om, nu puteai să nu simţi o mare jenă pentru condiţia umană. Există, fără îndoială, o voluptate a prăbuşirilor.

VI. DEMOLAREA IDOLILOR (3).

Pentru că unii dintre cei care parcurg prezentul demers nu-l înţeleg sau îl înţeleg în felul lor, mă simt obligat să repet precizările pe care le-am făcut, încă de la început, în legătură cu rostul acestuia. Spuneam atunci că mi-am asumat această ingrată sarcină nu pentru a incrimina sau scuza căderile, ci pentru a scoate în evidenţă metodele inumane întrebuinţate de călăi – pentru a înfrânge rezistenţa victimelor şi pentru a aduce conştiinţele în situaţia de a se sinucide precum şi pentru a explica mecanismele psihologice ale căderilor. Faptul că în reeducarea de la Aiud ca şi în cea de la Piteşti, oameni aduşi în situaţia limită s-au comportat omeneşte, adică s-au îndoit, s-au lepădat, au renegat şi s-au renegat, acest lucru nu-i dezonorează pe ei, ci pe cei ce i-au adus, prin torturi fizice şi sufleteşti, în această situaţie.

„L-ai desfiinţat pe Gyr” mi-a spus în treacăt, cu o urmă de reproş în glas, un cunoscut pentru care am o deosebită consideraţie, iar un altul mai dur, m-a acuzat chiar că, scriind despre aceste lucruri, fac jocul puterii neocomuniste. Aceste reproşuri m-au îndurerat pentru că, trebuie să mărturisesc, mă număr printre cei care-l venerează pe Gyr. Acesta este prea mare (mă refer, nu la poet care este deja unanim recunoscut, ci la statura lui

morală) ca să poată fi desfiinţat.

Atât el cât şi ceilalţi pe care i-am pomenit aici au în urma lor un atât de mare capital de suferinţă şi de jertfe încât nu au nevoie să li se ascundă omeneştile lor înfrângeri. Pentru că, atât căderea lor cât şi căderea tuturor celor care au acceptat reeducarea sunt tot atât de omeneşti ca şi lepădarea lui Petru. De aceea explicarea circumstanţelor care au dus la căderea lor, departe de a le ştirbi aura eroică, scoate în evidenţă măreţia eroismului lor. Demonstrează că, oameni fiind, au fost capabili să trăiască, atât amar de vreme, eroic. Căci „nu este greu să mori ca un erou, este greu să trăieşti ca un erou".

Şi apoi, încă ceva. De ne vom abţine şi nu vom depune mărturie despre ceea ce s-a întâmplat atunci, există riscul ca cei de mâine să scrie istoria doar după documentele (scrisoarea lui Gyr, declaraţiile celorlalţi, etc.) *pe care călăii neamului românesc le-au fabricat şi le conservă pentru posteritate.*

În acest sens este edificatoare discuţia care a avut loc între un anchetator şi un anchetat în timpul instrumentării parodiei de proces intentat presupuşilor iniţiatori ai ororilor de la Piteşti. După ce a semnat, în urma a zile şi nopţi de tortură, declaraţia care i se cerea, cel anchetat a spus anchetatorului: „Nu vă daţi seama că la prima ocazie voi retracta tot ce m-aţi silit să recunosc în această declaraţie şi că această retractare, chiar dacă nu-mi va mai servi mie, va servi, mai târziu, la stabilirea adevărului". La aceasta anchetatorul i-a răspuns cu cinism: „Te asigur că nu vei avea această ocazie şi că după 50 sau 60 de ani, când nu vei mai fi nici tu şi nu voi mai fi nici eu, istoria se va scri după asta". Şi apucând cu două degete foile cu declaraţia proaspăt semnată le flutură pe sub nasul nefericitei sale victime.

Prin producţia sa literară, Gyr şi-a asigurat un loc de frunte în istoria literaturii, iar prin suferinţele şi jertfele sale şi-a asigurat şi un loc în veşnicie. Este de datoria noastră, a celor care am supravieţuit urgiei, ca spunând adevărul despre ceea ce s-a întâmplat atât cu el cât şi cu

ceilalţi, să le asigurăm, lor şi cauzei pe care ei au slujit-o, locul ce li se cuvine în istorie. Avem, deci, datoria să depunem mărturie, ca nu cumva viitorimea să scrie numai după documentele infamante pe care ticăloşii le-au pregătit în acest scop.

Nu întâmplător, ultimul căruia colonelul Crăciun i-a dat cuvântul, în acea noapte de pomină, a fost părintele Stăniloae. Buni cunoscători ai psihologiei deţinuţilor, cei care au gândit şi pus în aplicare reeducarea erau conştienţi că dacă oamenii pot fi determinaţi, prin diferite metode, să renunţe la convingerile lor politice, la orgolii personale şi, în general, la toate deşertăciunile acestei lumi, nu în aceeaşi măsură pot fi determinaţi să renunţe la Dumnezeu. De aceea li s-a făcut o concesie. Sau li s-a dat iluzia că li se face o concesie, permiţându-li-se să şi L păstreze pe Dumnezeu, şi acest lucru le-a fost anunţat prin cuvântul eminentului teolog care a fost părintele Dumitru Stăniloae. Problema pe care acesta a pus-o în discuţie a fost posibilitatea coexistenţei creştinismului cu socialismul. Deşi discursul său, diluat şi aproape confuz (părintele Stăniloae nu era deloc un bun orator şi pe deasupra mai era şi timorat), nu a prea satisfăcut pe colonelul Crăciun, mai ales datorită stângăciilor de la sfârşitul expunerii când a trebuit să-şi ia angajamente, a avut, totuşi, un impact deosebit asupra deţinuţilor. Le-a creat sentimentul că păstrându-şi-L pe Dumnezeu îşi vor putea salva sufletele şi acest sentiment i-a ajutat să treacă mai uşor peste vicisitudinile momentului respectiv.

În aceeaşi noapte, toţi cei pregătiţi pentru eliberare au fost puşi în libertate, în afară de cinci dintre cei ce îşi făcuseră autodemascările (la serviciile părintelui Stăniloae se renunţase) care au fost reţinuţi, la dispoziţia Ministerului de Interne, pentru a da o nouă reprezentaţie, de data aceasta în faţa altor spectatori... Au fost cazaţi într-un hotel din Aiud iar ziua erau luaţi cu maşinile şi duşi să viziteze împrejurimile. După câte se pare, au vizitat Hunedoara, Clujul, câteva Gospodării de Stat şi câteva şantiere de construcţii „entuziasmându-se” de

nemaipomenitele realizări ale regimului.

Exact după o săptămână de la prima reprezentaţie, tot noaptea şi tot în sala mare a Clubului au fost aduşi, din Celular şi din Zarcă, alţi deţinuţi care au ascultat, cu aceeaşi stupefacţie ca şi cei din prima serie, autodemascările celor cinci care acum erau, deja, „oameni liberi”.

La această a doua reprezentaţie au fost aduse din Zarcă sau din alte cotloane ale Aiudului, şi câteva personalităţi de marcă din ierarhia superioară a Mişcării Legionare. Astfel, la declaraţiile făcute de cei cinci în acea noapte au participat: profesorul Nicolae Petraşcu, Secretar General al Mişcării Legionare, avocatul Nistor Chioreanu, Comandantul legionar al Ardealului, avocatul Radu Mironovici, Comandant al Bunei-Vestiri şi prinţul Alexandru Ghica, fostul Director General al Siguranţei Statului. Dintre aceştia doar prinţul Ghica mai fusese purtat prin diferite Cluburi, fiind unul dintre clienţii preferaţi ai ironiilor lui Crăciun. După câte se pare, ceilalţi erau scoşi la vedere pentru prima dată.

Pe lângă declaraţiile-rechizitoriu pe care le făcuseră şi cu ocazia primei reprezentaţii, cei cinci au prezentat cu lux de amănunte şi realizările regimului de care ei luaseră act cu ocazia vizitelor făcute în cele şase zile cât au stat la dispoziţia Ministerului de Interne. Şi probabil că ei nu au fost prea convingători în pledoaria lor, căci colonelul Crăciun s-a arătat foarte nemulţumit de pasivitatea sălii, care nu a reacţionat aşa cum s-ar fi aşteptat el. Este adevărat, unii ascultau cu oarecare interes, dar niciunul nu a avut motive să se entuziasmeze.

Spre deosebire de ceea ce se întâmplase cu o săptămână în urmă, când cuvântaseră doar cei care erau programaţi să o facă, de data aceasta au mai luat cuvântul şi alţii, în special şefi de reeducare, care s-au întrecut în a se entuziasma de ceea ce aflaseră că se realizase afară. Unul dintre aceştia, pentru a se evidenţia în faţa lui Crăciun, l-a somat pe Nicolae Petraşcu să-şi exprime şi el punctul de vedere în legătură cu cele auzite. Nicolae

Petraşcu, care multă vreme fusese imobilizat de un rebel reumatism poliarticular, a încercat cu greu să se ridice pentru a răspunde celui care îl provocase, dar colonelul Crăciun l-a oprit zicându-i: „Lasă Petraşcule, acum stai şi ascultă! Vei vorbi şi tu, dar vei vorbi *când* vom vrea noi şi *cum* vom vrea noi”. Cu această ocazie, pe colonelul Crăciun sau l-a luat gura pe dinainte, sau el a vrut, pur şi simplu, să fie cinic, recunoscând că, de fapt, cei ce acceptă să-şi facă autodemascarea, nu spun ceea ce ar vrea ei să spună, ci spun ceea ce li se cere.

X

X X

Am pomenit mai înainte care au fost metodele pe care educatorii le-au întrebuinţat pentru a determina pe aceşti oameni să capituleze: şantajul, ameninţările, promisiunile, foamea, frica, frigul şi multe alte posibilităţi de constrângere pe care cei ce se credeau stăpâni absoluţi pe destinul celor lipsiţi de libertate, le aveau la îndemână. Mai greu de înţeles sunt mecanismele psihologice ale acestor căderi. Ce resorturi s-au dereglat în sufletele acestor oameni care până atunci trăiseră eroic şi fuseseră monumente de demnitate şi de abnegaţie pentru cauza pe care o slujeau, de au acceptat să abdice de la principiile lor de viaţă? Explicaţii există. Eu mă voi mărgini să evoc aici una singură pe care o consider a fi cea mai importantă. Trebuie observat că toţi aceşti oameni asupra cărora „s-a lucrat” intens pentru a fi îngenuncheaţi, nu mai erau tineri. Toţi erau spre 60 sau chiar trecuţi de 60 de ani. Şi, numai când eşti tânăr eşti nemuritor. Numai când eşti tânăr eşti capabil de nebunii sublime şi de gesturi nesăbuite. Pe măsură ce înaintezi în vârstă însă, devii mai grijuliu faţă de propria-ţi persoană, mai egoist chiar, iar instinctul de conservare ţi se exacerbează. Cu alte cuvinte, pe măsură ce îmbătrâneşti te cuminţeşti. Şi s-a dovedit că şi idolii noştri de atunci nu s-au putut sustrage acestei fatalităţi.

VII. INTENSIFICAREA AC [IUNII DE REEDUCARE.

Impactul pe care aceste căderi „mediatizate” ale

celor ce fuseseră exemplu şi îndemn l-a avut asupra celorlalţi deţinuţi a fost covârşitor. După fiecare astfel de spectacol cu măiestrie regizat şi pus în scenă de colonelul Crăciun, rândurile celor „refractari” reeducării se răreau. Şi aceasta cu atât mai mult cu cât acum rezistenţa oamenilor era erodată şi de un alt factor şi anume, de mirajul libertăţii. Căci, concomitent cu acţiunea de compromitere a personalităţilor, întemniţaţilor li s-a oferit o alternativă şi aceasta i-a făcut extrem de vulnerabili. Înainte de declanşarea acţiunii de reeducare, ei erau puternici pentru că nu mai aveau nimic de pierdut. Li se luase tot. Libertate, linişte sufletească, speranţă. Fuseseră detronaţi până şi din demnitatea de oameni. În aceste condiţii, între ei şi asupritorii lor era o continuă stare de beligeranţă. Unii loveau şi împilau, iar ceilalţi se îndârjeau să reziste, primind cu demnitate loviturile şi neabdicând de la crezurile lor. Cu cât asuprirea era mai mare şi asupritorii mai neoameni, cu atât rezistenţa morală a celor asupriţi creştea şi odată cu ea creştea şi convingerea că dreptatea este de partea lor. După atâţia ani de suferinţă şi de deziluzii, celor mai lucizi dintre ei le era clar că „americanii nu vor mai veni” şi că, pentru o lungă perioadă istorică ţara şi, deci şi ei fuseseră abandonaţi întunericului.

În aceste condiţii, cei mai mulţi dintre ei se împăcaseră cu gândul că s-ar putea să sfârşească în temniţă sau, în cel mai fericit caz, să-şi irosească viaţa aici până la expirarea pedepsei. Aşa stând lucrurile, singura lor grijă era, deci, să suporte cu demnitate tot ceea ce le era hărăzit şi să încerce să rămână credincioşi propriei lor conştiinţe. *„Mai presus de orice rămâi credincios ţie însuţi”* era versul din Shakespeare pe care îl găseai scrijelit pe pereţii fiecărei celule şi pe care aproape fiecare deţinut îl murmura ca pe un memento ori de câte ori îndoiala şi duhul deznădejdii i se cuibăreau în suflet. Această atitudine care era a celor mai mulţi, a contaminat şi pe ceilalţi, pe cei puţini şi astfel se explică comportamentul unitar al deţinuţilor din Aiud,

comportament care scotea din sărite aparatul politic şi conducerea închisorii. Odată cu declanşarea reeducării însă, această unitate comportamentală s-a spart. Oferindu-li-se o alternativă, acestor oameni năpăstuiţi li se oferea, de fapt, posibilitatea de a alege între două moduri de a se sinucide: moral sau biologic. Şi fiecare a ales după cum i-a fost felul. Trebuie însă să specificăm că această posibilitate de alegere am avut-o numai noi, marea masă a deţinuţilor, pentru că cei puţini (personalităţile) trebuia numai să se sinucidă. Şi pentru aceasta li s-au creat toate condiţiile. Dacă au fost unii care nu au făcut-o, meritul nu este numai al lor, ci şi al lui Dumnezeu care, încă dintru început, le-a picurat în suflete ceva deosebit.

X

X X

Probabil că „circul” din ianuarie 1963 (şedinţa de autodemascare a celor şase fruntaşi legionari: Biriş, Vojen, preotul Dumitrescu-Borşa, etc.) nu a dat rezultatele scontate, deoarece atât Crăciun cât şi ceilalţi politruci au dat, în perioada imediat următoare, uşoare semne de nemulţumire şi chiar de nervozitate. De aceea, chiar în cursul aceleiaşi luni, au luat o serie de măsuri menite să accelereze şi să mărească „randamentul” acţiunii de reeducare. Noi nu aveam de unde şti atunci şi nici cum bănui că această acţiune trebuia încheiată până la o anumită dată (cu alte cuvinte, „lucrarea avea un termen fix de predare” şi că rezultatele trebuia să fie de sută la sută.

În primul rând ei au purces la o nouă regrupare pe celule a celor refractari. Pe cei mai înverşunaţi dintre aceştia i-au dus la Zarcă sau pe o secţie special amenajată în Celular unde li s-a aplicat un regim extrem de sever. Pe alţii (un lot de vreo două sute de inşi) selectaţi dintre cei mai tineri, consideraţi apţi de muncă, ne-au dus, contrar uzanţei, fără nicio formalitate prealabilă, în fabrică. De ce în fabrică? Pentru că, în acea perioadă, fabrica era considerată a fi o veritabilă groapă cu lei. Toţi cei de aici erau sau reeducaţi deja, sau în curs de reeducare şi toţi aşteptau cu nerăbdare eliberarea care întârzia, credeau ei,

din cauza noastră. Fiecare dintre noi aveam printre ei prieteni sau cunoscuţi care s-au simţit obligaţi „să ne deschidă ochii” şi să ne convingă să acceptăm reeducarea. Şi aceasta nu era tot. Aici reeducatorii dispuneau şi de alte posibilităţi de stimulare a oamenilor. Celor ascultători li se permitea să scrie acasă şi să primească lunar câte un un pachet de 5 kg., iar cel ce se evidenţia în mod deosebit primea chiar şi vorbitor. Şi nu era deloc uşor să rezişti acestor tentaţii în situaţia în care ani de zile nu mai ştiai nimic de cei dragi. Şi totuşi au fost destui care au rezistat.

X

X X

Între timp, în incinta închisorii propriu-zise, munca educativă, cum era numită oficial această adevărată crimă săvârşită împotriva conştiinţelor, continua cu aceeaşi râvnă şi în fabrică. Cluburile de aici şi-au intensificat activitatea lor şefii acestora au primit indicaţii să fie mai fermi şi mai fără menajamente cu cei ce-ar fi încercat să trişeze sau să se eschiveze de la lucrările clubului respectiv. În fiecare dimineaţă ei raportau ofiţerului politic sau, uneori, chiar lui Crăciun personal despre rezultatele obţinute în ziua precedentă şi primeau instrucţiuni în legătură cu ceea ce trebuia să întreprindă în ziua respectivă.

Nici cei izolaţi în Zarcă şi pe Celular nu au fost ignoraţi. În afară de regimul deosebit de sever care li se administra pentru a fi aduşi la sentimente mai bune, periodic în celulele lor erau introduşi prieteni sau cunoscuţi de-ai lor reeducaţi deja, cu misiunea de a-i convinge să renunţe la atitudinea lor sinucigaşă şi să accepte, fie chiar şi numai formal, reeducarea. Încercările acestea repetate de a înfrânge cerbicia celor izolaţi în Zarcă au culminat cu şedinţa din luna martie 1964. Atunci, aproape toţi locatarii acestei sinistre hrube, cu excepţia celor imobilizaţi la pat, au fost scoşi la Club şi întâmpinaţi de colonelul Crăciun care i-a anunţat că au fost aduşi aici pentru a se întâlni cu trei deţinuţi de pe alte secţii, care au cerut cu insistenţă să li se permită acest lucru. După o scurtă cuvântare în care le-a recomandat să-i asculte cu

atenţie pe cei trei care le vor spune lucruri interesante, colonelul Crăciun a părăsit sala şi locul lui a fost luat de avocatul Stere Mihalexe, asistentul universitar Octavian Paleologu şi Petre Tocu. Toţi trei erau cei mai zeloşi şi mai convingători şefi de colective de reeducare. Primul care a luat cuvântul a fost Stere Mihalexe care a vorbit despre necesitatea schimbării mentalităţii deţinuţilor şi despre reorientarea lor politică. Apoi Petre Tocu a vorbit ceva despre tineret şi despre educaţie, cu referiri speciale la educaţia tineretului legionar şi, în sfârşit, Octavian Paleologu a ţinut o doctă conferinţă despre misticism. Oamenii i-au ascultat impasibili şi nu s-au prea înghesuit să pună întrebări, aşa că şedinţa aceasta s-a soldat, spre deziluzia lui Crăciun, cu un eşec lamentabil.

Cel mai important eveniment însă, care a avut loc în această perioadă, a fost, fără îndoială, şedinţa în care şi-a făcut demascarea şi a veştejit activitatea Mişcării Legionare, Nicolae Petraşcu. Dat fiind importanţa personajului (Nicolae Petraşcu era Secretarul General al Mişcării Legionare), colonelul Crăciun s-a ocupat personal de pregătirea acestuia pentru spovedanie. Şi nu l-a lăsat să vorbească decât atunci când a fost sigur că va vorbi aşa cum i-a indicat el să vorbească. Cât se va fi străduit şi ce metode va fi întrebuinţat Crăciun ca să-l convingă pe Petraşcu să facă acest lucru nu o vom afla poate niciodată. Cert este că şi el, ca şi toţi ceilalţi de dinaintea lui, şi-a recitat cuminte lecţia în faţa a sute, poate chiar o mie de deţinuţi. Şi aceasta pentru că închisoarea a fost pregătită special pentru acest eveniment. Deoarece sala Clubului mare nu avea decât câteva sute de locuri, administraţia închisorii a recurs la un sistem la care nu mai recurseseniciodată până atunci. A făcut rost de o staţie de radioficare şi a instalat difuzoare atât în Zarcă, cât şi pe Celular, aşa încât aproape toţi deţinuţii au ascultat litania profesorului Petraşcu. Evenimentul a avut loc pe la începutul toamnei anului 1963, prin octombrie pare-mi-se. Expunerea a fost prefaţată de şeful Clubului mare, avocatul Stere Mihalexe care, adresându-se colonelului

Crăciun, a scos în evidenţă succesele obţinute de el în cadrul colectivului de reeducare pe care-l conducea. Apoi, după osanalele de rigoare ridicate partidului şi regimului, l-a anunţat la cuvânt pe profesorul Nicolae Petraşcu.

Acesta şi-a început expunerea greoi, cu vocea strangulată de nefuncţionarea normală a coardelor vocale (profesorul Petraşcu stătuse foarte mult timp singur), cu unele repetiţii şi chiar cu unele poticniri. Treptat însă a început să vorbească mai fluent şi după câteva minute să se exprime oarecum normal. Expunerea sa era concepută după acelaşi tipic ca şi a celorlalţi, dovadă că avea aceeaşi sursă de inspiraţie, numai că a fost mult mai amplă şi mai stufoasă. Profesorul Petraşcu a vorbit aproape zece ore, în două zile la rând, abordând diferite aspecte „criminale” ale activităţii Mişcării Legionare şi insistând, mai cu seamă, asupra perioadei de după război când această Mişcare a complotat direct împotriva regimului popular proaspăt instaurat la noi. A veştejit şi el ca şi toţi ceilalţi memoria lui Corneliu Zelea Codreanu şi a denunţat şi înfierat uneltirile lui Horia Sima a cărui colaborator apropiat a fost.

Înainte de a sfârşi această lungă litanie pe care a citit-o şezând pe un scaun, din cauza anchilozei reumatice de care suferea, nu a omis, pentru că nu avea voie să omită, să laude partidul şi regimul şi să-şi ia angajamentele de rigoare.

VIII. DIVERSIFICAREA MIJLOACELOR DE „CONVINGERE”.

Pe măsură ce timpul trecea era tot mai evident faptul că nu îndreptarea *„păcătoşilor”* şi redarea lor celei mai *„drepte”* şi *„umane”* societăţi îi interesau pe *„duhovnicii”* Aiudului, ci cu totul altceva. De altfel, unii dintre ei, în discuţii particulare (nu în public) cu unii dintre noi, recunoşteau cu cinism acest lucru. Îmi amintesc că discutând odată cu unul din adjuncţii lui Crăciun (colonelul Iacob sau Nodeţ?) care mă chemase să mă *„prelucreze”*, i-am spus, încercând să-mi justific refuzul de a accepta reeducarea, că nu pot face acest lucru deoarece, dat fiind

situaţia în care mă aflu, aş putea fi suspectat de oportunism şi de nesinceritate. Şi, pentru a îndepărta discuţia de la cazul meu, l-am întrebat: *„Dumneavoastră chiar credeţi că toţi cei care au acceptat să-şi facă autoprezentarea şi s-au dezis de trecutul şi de crezul lor sunt sinceri? Nu cumva, tentaţi de preţul pe care ni-l oferiţi (libertatea), s-au făcut frate cu dracul până vor trece puntea?"*. *„Nu ne interesează sinceritatea voastră* – mi-a replicat el – *ci ne interesează compromiterea voastră, sinuciderea voastră morală"*. Şi arătând spre un dosar voluminos de pe biroul lui, continuă:

Uite, aici am „certificatele de deces" ale tuturor celor care şi-au făcut autoprezentarea. Şi te asigur că, mai curând sau mai târziu, îl voi avea şi pe al tău. „Certificate de deces?" am întrebat eu, mimând nedumerire. *„Certificate de deces moral"* – mi-a explicat el şi apoi a continuat: *„Să vă intre bine în cap că, în situaţia în care sunteţi, nu aveţi altă alternativă decât fie să vă sinucideţi moral, fie, ajutaţi de noi, să muriţi de-adevăratelea"*. *„Şi dacă totuşi, unii dintre noi se vor încăpăţâna şi vor refuza să moară?"* l-am întrebat eu maliţios, pentru că observasem că începe să se enerveze. *„Nu avea grijă – vă vom crea noi toate condiţiile pentru asta!"* şi chemând gardianul, m-a expediat în celulă oarecum iritat, fie de insolenţa mea, fie de slăbiciunea de care dăduse el însuşi dovadă, lăsându-se antrenat într-o astfel de discuţie.

Şi, într-adevăr, s-au ţinut de cuvânt, creându-ne condiţii să murim, fie într-un fel, fie în altul. După *„spovedania"* lui Petraşcu, care se pare că nu a dat rezultatele scontate, în toamna anului 1963 şi în iarna care a urmat, tratamentul aplicat *„recalcitranţilor"* (şi în mod deosebit celor *„găzduiţi"* în Zarcă) s-a înăsprit considerabil. Regimul alimentar s-a înrăutăţit din zi în zi, sfârşind prin a coborî cu mult sub limita supravieţuirii, iar pe măsură ce frigul se înteţea, pedepsele deveneau tot mai frecvente. Se încetăţenise la Aiud, din iniţiativa conducerii, bineînţeles, o anumită practică. Vara nu se prea dădeau pedepse cu izolarea, pentru că, fiind cald, cel pedepsit nu

ar fi suferit destul... Rapoartele întocmite de gardieni în timpul verii, prin care se cereau pedepsirea anumitor deţinuţi pentru reale sau pretinse încălcări ale unor regulamente absurd de inumane, erau păstrate la biroul politic al închisorii şi toamna târziu, când începea frigul, erau scoase de la naftalină şi date spre execuţie. Şi în acea iarnă (1963 – 1964) astfel de rapoarte au fost parcă mai multe ca oricând. Pentru a intimida şi demoraliza oamenii, au fost scoase din arhivă rapoarte întocmite de gardieni în anul precedent (1962), care, din diferite motive, nu fuseseră aprobate. În felul acesta, fiecare locatar al Zărcii avea de executat un număr considerabil de zile de izolare, unii depăşind chiar suta. În acel an, deţinuţilor din Zarcă nu li s-a schimbat echipamentul de vară (pantaloni scurţi şi zeghe de doc) decât târziu, pe la jumătatea lunii decembrie. De asemenea, lemne pentru foc nu li s-a dat decât la sfârşitul acelei luni, atunci când a căzut prima zăpada. Desigur, niciunul dintre cei pedepsiţi nu a apucat să facă toate zilele de izolare pe care le avea de executat şi aceasta nu datorită clemenţei conducerii închisorii, ci pur şi simplu pentru că nu erau celule suficiente de ispăşire. S-a avut totuşi grijă ca niciunul dintre cei pedepsiţi, chiar bolnav fiind, să nu scape fără a ispăşi cel puţin o parte din pedeapsă. Este edificator din acest punct de vedere, cazul învăţătorului invalid Ion Arghiropol, care, deşi grav bolnav, la puţin timp după ce ispăşise o pedeapsă de cinci zile, a fost luat din celulă pentru a executa, de data aceasta, o pedeapsă de zece zile. În asemenea cazuri gardianul era neîndurător, justificând că el nu face altceva decât să execute un ordin. Astfel că învăţătorul Arghiropol a fost dus mai mult târâş la izolare, de unde, însă, după două zile a fost adus pe targă înapoi în Zarcă şi izolat chiar acolo, din ordinul celui care îl absolvise de pedeapsă (colonelul Crăciun, probabil). A zăcut ţintuit la pat câteva săptămâni, până s-a desprimăvărat, şi, în toată această perioadă, nu a primit niciun fel de asistenţă medicală, aceasta fiindu-i condiţionată de acceptarea reeducării. Şi cazul lui Arghiropol nu a fost un caz singular. Tuturor celor care

erau în situaţia lui li se refuza asistenţa medicală şi doar când intra câte unul în comă era dus, în sfârşit, la spital, unde i se dădea o îngrijire de cele mai multe ori superficială.

Dar cea mai criminală măsură luată de colonelul Crăciun în această perioadă, de comun acord cu medicii civili ai închisorii, se pare, a fost aceea de a împrăştia prin celule cu oameni sănătoşi (*necontaminaţi de t.b.*c.) *pe cei bolnavi de tuberculoză*! Şi aceasta numai pentru a-i determina pe cei sănătoşi să cedeze. Şi au fost unii care, îngroziţi de perspectiva îmbolnăvirii, au cedat...

Cam după o lună de zile de la „*spovedania*" lui Nicolae Petraşcu (sfârşitul lui noiembrie), staţia de radioficare a fost pusă din nou în funcţiune. De data aceasta colonelul Crăciun, după o scurtă introducere, ni l-a prezentat pe vorbitorul zilei, doctorul Alexandru Popovici. Mai întâi a creionat sumar personalitatea acestuia, prezentându-ni-l ca pe un om de o vastă cultură şi ca pe un renumit chirurg, doctorul Popovici fiind un autentic savant, dublat de un cărturar în adevăratul sens al cuvântului. Apoi a subliniat faptul că, vezi Doamne, acesta l-a rugat insistent să-i permită ca, după ce îşi va prezenta declaraţia de desolidarizare de trecut şi de Mişcarea Legionară, să citească în faţa deţinuţilor un studiu pe care l-a întocmit din proprie iniţiativă şi pe care l-a intitulat *Fişele antropopsiho-analitice ale lui Corneliu Codreanu şi Horia Sima*. „*Şi bineînţeles* că eu *nu mă opun* – a continuat el – *după cum nu mă voi opune nici unuia dintre voi care ar cere să vorbească pe teme asemănătoare, de la acest microfon*". Şi a încheiat dând cuvântul doctorului Popovici.

Acesta, după ce a adresat câteva cuvinte convenţionale colonelului Crăciun şi i-a mulţumit pentru faptul că i-a permis să-şi prezinte ideile în faţa deţinuţilor, a început să-şi citească autodemascarea care nu s-a deosebit cu nimic de şablonul obişnuit al autodemascărilor. Aceeaşi denigrare a trecutului, aceleaşi osanale ridicate regimului comunist şi aceleaşi angajamente de fidelitate faţă de acest regim. A urmat apoi expunerea studiului

anunţat. În întocmirea acestui pretins studiu, doctorul Alexandru Popovici s-a folosit atât de observaţiile sale asupra celor doi „subiecţi” (pe care i-a cunoscut personal şi în preajma cărora a gravitat un timp) cât şi pe un bogat material documentar, pus la dispoziţie de aparatul politic al închisorii Aiud, dar şi de unele securităţi regionale sau chiar de Ministerul de Interne. S-a mai folosit, de asemenea, de mărturiile unor cunoscuţi care, ca şi el, au trăit un timp în preajma celor doi lideri naţionalişti.

În prima parte a expunerii sale, doctorul Popovici a prezentat zestrea ereditară a celor doi, precum şi influenţele pe care, atât educaţia şi formaţia lor culturală, cât şi mediul social în care au trăit şi s-au dezvoltat, l-au avut asupra conturării personalităţii lor. Apoi s-au străduit să descopere fiecăruia dintre ei câte o obsesie mistică, care să le justifice activitatea. Corneliu Codreanu se considera – pretindea în studiul său doctorul Popovicipurtătorul unei misiuni mesianice de salvare a Neamului, iar Horia Sima, depozitarul virtuţilor eroice ale înaintaşilor...

Şi pentru a face pe placul celor care i-au comandat studiul, căci era evident pentru oricine că studiul respectiv fusese comandat, doctorul Popovici a mai descoperit fiecăruia din ei şi alte trăsături patologice, care ar explica – pretindea elcomportamentul deviant al acestora. Cu această oazie au fost scoase la ivelă o serie de fapte infamante comise de cei doi, necunoscute nici chiar de seniorii Mişcării Legionare. Dar cea mai mare crimă săvârşită de aceştia a fost, conchidea doctorul Popovici, împiedicarea pătrunderii în ţara noastră a ideilor socialismului ştiinţific şi a învăţăturilor marxist-leniniste!

Colonelul Crăciun l-a felicitat pe doctorul Popovici pentru documentata sa expunere şi a anunţat că în curând vor mai face asemenea comunicări şi alţi deţinuţi, pomenind, cu această ocazie, şi numele lui Eugen Teodorescu şi Alexandru Constant. Dar după aceea lucrurile s-au precipitat şi la staţia de radioficare nu a mai vorbit nimeni. Începând cu primele luni ale lui 1964,

acţiunea de reeducare a intrat într-o altă fază…

Căderile nu au fost toate la fel. Unii au căzut rostogolindu-se, alţii au alunecat lin pe pantă în jos acceptând calculat, pentru a supravieţui, compromisul, iar alţii (cei mai mulţi) au căzut firesc, omeneşte, lepădându-se de trecut şi de crezul lor aşa precum Petru s-a lepădat, în moment de cumpănă, de învăţătorul lui. Unii (puţini la număr), căzând sau şi ticăloşit, dar cei mai mulţi au rămas, totuşi oameni şi, cu Petru, s-au căit pentru omeneasca lor slăbiciune şi, prin viaţa pe care au dus-o mai apoi, şi-au răscumpărat căderea.

Îmi spunea atunci, în acel timp de cumplită urgie, cu o infinită tristeţe în glas, un prieten care fusese un luptător de nădejde, dar care până la urmă cedase: „N-aş vrea să fiu înţeles greşit. Atât mi-a fost menirea. Sunt, nu înfrânt, ci terminat. Nu mai pot lupta pentru o cauză pe care, deşi nu o cred pierdută, simt că nu o mai pot sluji. Sunt sigur că sub specie aeternitas dreptatea e de partea noastră, dar nu pot să nu constat că, în acest ceas al istoriei, nu lumina ci bezna-i mai mare. Pentru moment se pare că răul a triumfat. Cel puţin pentru timpul nostru. S-*ar putea ca cei care ne vor urma să fie mai vrednici şi mai norocoşi decât noi. În ultimul timp îmi vin tot mai des în minte, ca o mustrare, versurile lui Gyr din Balada codrului fără haiduc: „Fie codrule s-ar parte / de-un haiduc cum n-am fost eu". Fie ca ţărâna să aibă parte de luptători mai destoinici decât noi să risipească bezna şi să facă să triumfe lumina. Şi probabil că aşa va fi căci temelia acestei vii*toare *resurecţii am pus-o noi. Cu toate înfrângerile şi neputinţele noastre, noi vom fi rădăcinile viitorului arbore de lumină".*

*Cu toate că suna ca o justificare, această „*dizertaţie*" a prietenului meu a făcut să mă clatin, dar a avut şi darul să mă facă să înţeleg un lucru pe care ar trebui să-l înţeleagă şi cei care, din diferite raţiuni, sunt tentaţi să ne judece pentru neîmplinirile noastre. Am înţeles, şi ar trebui să înţeleagă şi „*vitejii*" care au stat pe de lături şi care acum aruncă cu piatra, că noi, cei care am trăit acele*

cumplite monstruozităţi, nu am fost supraoameni. Am fost oameni ca toţi ceilalţi, noi am fost „robii unei credinţe", pe care am slujit-o fiecare până la capătul puterilor noastre. Şi dacă ajunşi în situaţie limită mulţi dintre noi, forţaţi fiind, s-au dezis de trecut şi au „scuipat" *pe ceea ce altă dată au adorat, acest lucru nu-i dezonorează pe ei ci pe călăii lor, tot aşa după cum nu-i dezonorează pe unii dintre cei trecuţi prin Piteşti faptul că sub tortură continuă au fost forţaţi să-şi mănânce propria scârnă. Şi unora şi altora li se anulase în prealabil voinţa. Iată de ce, cei care am trecut pe acolo, avem datoria de a depune mărturie.*

IX. FABRICA SAU GROAPA CU LEI.

Am amintit cu altă ocazie că printre măsurile luate de colonelul Crăciun, la începutul anului 1963, pentru a intensifica şi mări randmentul „muncii" de reeducare a fost şi scoaterea în fabrică a unui lot de 200 de deţinuţi. Dacă până atunci scoaterea la muncă era considerată o favoare făcută celor ce acceptaseră reeducarea, de data aceasta nu s-a mai ţinut cont de acest criteriu, majoritatea componenţilor lotului respectiv constituind-o cei care, într-un fel sau altul, eram „refractari" acestei „*nobile*" acţiuni. Trebuie să menţionez faptul că printre noi nu era nicio personalitate mai proeminentă care prin poziţia sa ar fi putut să pericliteze „sănătatea" celor de aici. Toţi eram simpli „*pioni*" pe această tablă de şah şi se considera că, mai curând sau mai târziu, cu oarecare insistenţă, vom putea fi îngenuncheaţi. La început nu prea am înţeles rostul acestei mişcări, însă curând unii dintre noi ne-am dumirit, căci fabrica s-a dovedit a fi, aşa cum am mai spus-o deja, o adevărată groapă cu lei. Toţi cei pe care i-am găsit aici erau sau reeducaţi deja, sau în curs de reeducare şi toţi aşteptau cu sufletul la gură eliberarea. Tuturor însă li se inculcase ideea că eliberarea lor întârzia din cauza noastră, a acelor care „făceam pe grozavii". Din aceste motive, pentru mine cel puţin, perioada care a urmat a fost cea mai frământată perioadă din destul de mulţii mei ani de detenţie. Poate doar numai în timpul anchetei să mai fi fost atât de zbuciumat sufleteşte. Pentru mine scoaterea

din celulă a fost ca o scoatere din tranşee şi expunerea în câmp deschis sub tirul nemilos al inamicului. În celulă, când eram izolat singur mai ales, eram, parcă, mai puţin vulnerabil. Nefiind o persoană importantă, uneori chiar neglijat. În afară de regimul sever (foame, frig, mizerie) care mi se aplică mie ca tuturor celorlalţi care erau în situaţia mea, regim cu care însă mă obişnuisem, nu mi se dădea prea mare importanţă. Rareori (la două sau uneori chiar la trei săptămâni odată) eram scos, fie la club unde trebuia să asist câteva ore la circul de acolo, fie la „prelucrarea” câte unui ofiţer politic care se străduia, uneori cu duhul blândeţii, alteori cu ameninţări, să mă lămurească. Odată întors în celulă însă, aveam destul timp să mă reculeg şi să mă pregătesc pentru o nouă confruntare. În fabrică însă, din acest punct de vedere, situaţia era total diferită. Aici nu aveam niciun moment de respiro. Eram în permanentă alertă. Fiecare dintre noi, cei nou veniţi, aveam printre cei de aici prieteni sau cunoscuţi care încercau, unii bine intenţionaţi, alţii dintr-un soi de invidie, să ne convingă să acceptăm reeducarea, căci altă cale de urmat nu există. Era ca picătura chinezească. La locul de muncă, colegii de echipă te „prelucrau”; seara, la şedinţele de lucru ale cluburilor de reeducare, colegii de club te bombardau cu întrebări, una mai incomodă decât alta şi te somau să iei cuvântul pentru a-ţi fixa poziţia faţă de regim şi faţă de acţiunea de reeducare, iar în puţinul timp liber pe care îl aveai erai în permanenţă însoţit de cineva care-ţi ţinea o prelegere pe aceeaşi temă.

Umbra mea din timpul liber era poetul Ion Caraion pe care îl cunoscusem cu ani în urmă la Jilava şi cu care mă împrietenisem în oarecare măsură. Ion Caraion era o persoană foarte controversată. Suporta extraordinar de greu închisoarea şi ar fi fost în stare să facă orice compromis pentru a se elibera. De altfel, a şi făcut destule. Era bolnăvicios, suferea de stomac pare-mi-se, dar în mare măsură era şi ipohondru. Ceea ce m-a frapat la el era posibilitatea lui sufletească de a fi, cu aceeaşi persoană, sfătos şi cald chiar, în relaţiile particulare şi caustic şi rău

în şedinţele publice. Cu mine s-a purtat în general corect şi am avut totdeauna impresia că, nu ştiu din ce motive, a încercat să mă cruţe, evitând să mă demaşte în şedinţele de reeducare, deşi îmi cunoştea părerile despre tot ce se întâmpla acolo, din discuţiile pe care le aveam cu el în particular, deşi el avea în clubul respectiv un fel de rol de acuzator public.

Dar aceasta nu era tot. În fabrică, administraţia închisorii dispunea şi de alte mijloace prin care putea să te facă să te simţi aici, dacă nu erai „ascultător”, ca într-o veritabilă groapă cu lei. Dar despre aceste mijloace cu altă ocazie.

X. TEAMA ŞI ISPITA.

Afirmam într-unul din episoadele precedente că în fabrică erai mult mai vulnerabil decât în condiţiile, nu severe ci bestial de severe, ale regimului celular. Şi explicam şi de ce. În celulă, pe lângă faptul că aveai răgazul necesar pentru a te reculege şi pentru a-ţi reîncărca bateriile, relaţiile de adversitate dintre tine ca victimă şi călăii tăi de dincolo de uşă întreţineau o anume tensiune spirituală care îţi alimenta, de fapt, îndârjirea căci, ştiut este, oprimarea potenţează puterea de rezistenţă. În noile condiţii însă, această adversitate era estompată de faptul că asupritorii nu mai acţionau direct asupra ta, ci acţionau prin intermediari. Şi intermediarul era, cel mai adesea, tovarăşul tău de suferinţă, cel al cărui umăr îl simţiseşi altă dată, în momentele de restrişte, alături de umărul tău. Conştiinţa colectivă şi destinul comun care fuseseră de-a lungul anilor secretul unităţii şi tăriei noastre acţionau şi acum, dar acţionau în sens invers. Pentru a rezista în noile condiţii trebuia să te singularizezi şi să-ţi creezi un destin şi o conştiinţă individuale, lucru greu de realizat dacă nu erai extrem de bine structurat şi echilibrat sufleteşte. Aici, pe lângă faptul că erai supus unei permanente agresiuni morale şi nu aveai niciun moment de răgaz pentru a te reculege şi pentru a-ţi reîmprospăta forţele, puterea de rezistenţă îţi era erodată şi de spectacolul dezolant din jur la care erai

nevoit să asişti neputincios zi de zi. Era ca pe un câmp de bătălie pe care rândurile luptătorilor se răreau necontenit. În jurul tău cădeau năruite conştiinţe şi se surpau fulgerate idealuri. Slujitorii altarelor cădeau lovind în altare, intelectuali de elită capitulau ponegrind şi veştejind valorile pe care altă dată le slujiseră şi care îi consacraseră, oamenii de rând cădeau ucigându-şi visele şi întinându-şi idealurile. Era ca în apocalips. Am văzut oameni în toată firea care îşi făceau autodemascarea plângând şi zbuciumul lor sufletesc intra în rezonanţă cu zbuciumul tău, amplificându-l. Destinul colectiv despre care am amintit opera implacabil şi, în aceste condiţii, era foarte greu să te singularizezi şi să-ţi creezi autonomia spirituală necesară continuării rezistenţei. Căderea lor era într-o anumită măsură şi căderea ta şi acum nu deziluzia era sentimentul pe care îl încercai, ca atunci, la începuturile reeducării când asistai la astfel de spectacole, ci spaima. O spaimă metafizică care te paraliza şi îţi crea sentimentul inutilităţii luptei. Şi dacă erai tentat, conştient sau inconştient, să te salvezi biologic (şi câţi dintre noi nu eram tentaţi oare, cel puţin instinctual, să facem acest lucru?) era evident că nu o puteai face decât sinucigându-te moral. Colonelul Crăciun ne avertizase de fapt asupra acestui lucru atunci când, în timpul uneia dintre acele de pomină şedinţe cu care a debutat reeducarea, ne spusese, cu aroganţa-i obişnuită, aproape textual: *„Nu vă faceţi iluzii căci nu veţi avea altă cale de urmat decât una din cele două pe care vi le oferim noi. Ori acceptaţi să vă reeducaţi ca să puteţi redobândi libertatea în condiţiile impuse de noi, ori vă sinucideţi. Din două una. Noi vă vom ajuta. Şi într-un caz şi în celălalt. Altă alternativă nu veţi avea. Comunitatea internaţională ne-a acceptat pe noi (era în plină eră a coexistenţei paşnice) şi acum tratăm cu ei de la egal la egal. Pe voi v-au abandonat. Nu mai aveţi ce aştepta de la ei. De altfel niciodată nu v-au luat în serios. V-au întrebuinţat doar ca pe nişte unelte pentru a întreţine aici, la noi, o relaţie tulbure, ostilă construirii socialismului de care se temeau şi de care se tem încă. Aţi pretins că*

vreţi să faceţi „o ţară ca soarele sfânt de pe cer" şi aţi crezut că o puteţi face prin trădare. Am făcut-o noi prin muncă. Vă veţi convinge că aceasta este realitatea. Vă vom arăta-o în filme, vă vom aduce aici muncitori care să vă vorbească despre ea, vă vor confirma acest lucru şefii voştri care s-au plimbat prin ea şi au văzut-o".

Acum, după doi ani de la acest discurs-avertisment al colonelului Crăciun, era cât se poate de clar că acesta nu glumise. Ne demonstrase că la cele două soluţii propuse de el nu exista alternativă. De asemenea, se străduise, aşa după cum ne promisese, să ne creeze, împreună cu aparatul său represiv, toate condiţiile, fie pentru a ne determina să ne sinucidem moral, fie pentru a ne extermina fizic. Şi ne mai demonstrase ceva. Ne demonstrase că este hotărât să-şi ducă la bun sfârşit sinistra sarcină ce-i fusese încredinţată.

Şi totuşi mai speram. Speram să se împlinească vreo minune, să se întâmple ceva care să pună capăt calvarului nostru. Mulţi dintre noi, care nu prea eram luaţi în seamă, fiind consideraţi neînsemnaţi (aceasta o credeam noi) încercam să trecem neobservaţi, participând la şedinţele de demascare doar cu prezenţa fizică. Sub diferite pretexte, uneori puerile, încercam să amânăm luarea unei decizii, dar acest lucru nu făcea decât să ne prelungească agonia. În noile condiţii, din fabrică, două erau sentimentele pe care le încercam cu o mult mai mare acuitate decât în condiţiile de regim celular: teama şi ispita. Teama de a nu fi dus înapoi în infernul din care de-abia ieşiseşi şi ispita că, făcând anumite concesii – te-ai putea elibera.

După închiderea lagărelor de muncă forţată (canal, mine de plumb, etc.) din motive pe care la data respectivă nu le puteam înţelege, deţinuţii au fost întemniţaţi, după criterii politice, în închisori de execuţie. Legionarii au fost aduşi la Aiud şi deoarece erau consideraţi cei mai înverşunaţi duşmani ai regimului (ceea ce şi erau de fapt) li s-a aplicat, ca de obicei, un regim sălbatic de sever, mai întâi sub domnia lui Coler şi apoi sub cea a lui Crăciun. Din

acel moment nimeni nu a mai fost scos la muncă, sub pretextul că nu merită. Când câte unul dintre noi cerea acest lucru (ţăranii şi muncitorii mai ales, care suportau extrem de greu regimul celular) i se răspundea: *„Voi nu aveţi dreptul la muncă. Nu meritaţi această onoare. Voi aici veţi putrezi!”*. De aceea, pentru cea mai mare parte dintre noi scoaterea la muncă era echivalent cu un fel de semieliberare. După ani îndelungaţi de claustrare, simplul fapt că te puteai mişca într-un spaţiu mai larg, că puteai privi fără restricţii un fir de iarbă, o gâză ori o floare şi că puteai să contempli noaptea, prin fereastra fără obloane, cerul înstelat, toate aceste nimicuri esenţiale îţi dădeau o stranie senzaţie de libertate, dar în acelaşi timp şi o teamă aproape nefirească că le-ai putea pierde de nu te vei mlădia. Şi călăii noştri speculau cu perfidie această teamă. Din când în când luau pe câte unul din noi considerat mai recalcitrant şi-l întorceau în Zarcă sau pe Celular. Pe unii dintre aceştia îi aduceau după un timp, *„cuminţiţi”*, înapoi, printre noi, pentru a ne servi drept exemplu. Şi metoda era productivă.

Mai apoi era ispita eliberării. Periodic, din rândurile celor consideraţi reeducaţi, indiferent de pedeapsă, se formau loturi care erau puse în libertate. De fiecare dată, în astfel de ocazii, eram adunaţi să asistăm la eveniment şi să ascultăm discursul colonelului Crăciun, discurs pe care îl cunoşteam pe dinafară. De fiecare dată nu omitea să ne reamintească că eliberarea noastră depinde numai şi numai de noi, de acceptarea fără rezerve, sinceră, a reeducării. Şi oricât ai fi fost de înverşunat în hotărârea ta, nu puteai să asişti indiferent la un astfel de spectacol. Nu era deloc uşor să rezişti în condiţiile în care totul părea pierdut. Cu ocazia acestor eliberări, colonelul Crăciun nu scăpa prilejul să încerce, cu perfidia-i cunoscută, să creeze oamenilor fel de fel de probleme de conştiinţă. Îmi amintesc că odată şi-a încheiat discursul în felul următor: *„Cu acest lot trebuia să se elibereze şi X* (şi a numit numele unui reeducat), *dar ne-am gândit că nu-l putem pune în libertate decât împreună cu bunul său prieten Y* (şi

a numit pe unul considerat recalcitrant). *Şi Y refuză să meargă acasă”*. Apoi adresându-se direct lui X: *„Popescule încearcă să-ţi convingi prietenul să accepte condiţiile noastre şi vă promit la amândoi, în faţa tuturor celor de aici, că cu primul lot vă veţi elibera împreună”*. În felul acesta, pe lângă faptul că îi crea lui Y noi probleme sufleteşti, îi oferea şi o justificare în faţa propriei conştiinţe pentru eventuala sa capitulare. Căci aşa începeau căderile, prin construirea unui alibi moral.

Presiunile fizice şi psihologice exercitate asupra noastră au urmat o linie ascendentă până în primăvara anului 1964. Începând cu această dată exigenţele reeducării au slăbit şi au continuat să slăbească pe măsură ce timpul trecea. S-a ajuns astfel ca, în ultimele luni de dinaintea eliberării noastre (iunie şi iulie), şedinţele de reeducare să fie o simplă formalitate. Rând pe rând s-a renunţat la a se mai pretinde celor care acceptau să ia cuvântul, să mai facă aprecieri dure la adresa trecutului lor sau să întineze memoria celor pe care cândva i-au venerat. Pentru aceia dintre noi care reuşiseră să-şi păstreze cât de cât o fărâmă de luciditate era clar că *„duhovnicii”* noştri intraseră în criză de timp. Era clar că termenul de predare a *„nobilei”* lor lucrări se apropia şi colonelul Crăciun voia, ca orice comunist, să poată raporta că misiunea ce-i fusese încredinţată a fost îndeplinită într-un procent cât mai apropiat de sută la sută. S-a ajuns până acolo încât şefii colectivelor de reeducare, cu asentimentul tacit al conducerii probabil, se rugau de cei care refuzau să-şi facă autoprezentarea să ia şi ei cuvântul, aşa de formă, pentru a putea consemna în procesele lor verbale acest lucru. În aceste condiţii, mulţi dintre cei ce refuzaserăm să participăm, altfel decât cu prezenţa, la şedinţele respective, am acceptat, în sfârşit, să luăm cuvântul şi să ne facem succint un fel de autobiografie. Spre surprinderea noastră, reeducatorii s-au declarat mulţumiţi.

Şi totuşi, securitatea nu a renunţat în ultimul moment de a ne compromite. După scoaterea noastră din

fabrică, în cele câteva zile în care eram pregătiţi pentru eliberare, au venit în Aiud o serie de ofiţeri de la securităţile din ţară pentru a încerca să-şi racoleze, dintre noi, informatori. Îmi amintesc că într-una din zile am fost chemat şi eu în faţă, la birourile administraţiei. Când am intrat în biroul colonelului Crăciun, acesta era însoţit de un ofiţer de securitate în persoana căruia nu mi-a fost greu să recunosc pe celebrul căpitan Enoiu, fostul meu anchetator, care acum era colonel. Acesta, cum m-a văzut intrând, m-a întâmpinat cu întrebarea: „*Ce faci Andronescule*? *Am auzit că nu ţi-ai băgat minţile în cap*. *Eu totuşi am venit să te iau acasă*. *Eu te-am arestat, vreau ca tot eu să te pun în libertate*. *Uite, aici am biletul tău de eliberare*. *Nu-l vei primi însă până nu vei semna asta*”. Şi îmi întinse o hârtie, un fel de formular tip care trebuia completat şi semnat. L-am parcurs dintr-o privire. Era o declaraţie-angajament pe care, după ce am citit-o, i-am împins-o, cu un gest moale, îndărăt, spunându-i: „*Domnule căpitan* (colonel, m-a corectat Crăciun, care până atunci asistase tăcut la discuţie): *domnule colonel – am reluat eu – doresc şi eu, tot atât de mult ca oricare de aici, să mă eliberez, însă nu cu orice preţ*”. „*Tot bandit ai rămas*”, mi-a replicat cu un început de mânie în glas Enoiu şi cu un gest tot atât de moale ca şi al meu rupse biletul de eliberare pe care mi-l arătase cu câteva momente înainte. Chemând apoi pe gardianul care mă adusese îi ordonă să mă ducă înapoi în celulă zicând: „— *sta va rămâne în continuare aici*”. Peste câteva zile, cu ultimul lot care s-a eliberat din Aiud, m-am eliberat, totuşi, şi eu.

XI. GRUPUL „RECALCITRAN [ILOR”.

Şi totuşi!… Cu toată râvna depusă de colonelul

Crăciun şi de staff-ul lui de demolatori de conştiinţe, cu toate metodele drăceşti imaginate de aceştia pentru a înfrânge rezistenţa unor oameni aduşi în situaţii limită, Aiudul acelor vremuri de urgie nu a cunoscut doar prăbuşiri, ci şi înălţări, adevărate piscuri de rezistenţă şi de demnitate. Este suficient să evocăm comportamentul exemplar al celor două figuri considerate simbol al tăriei

de caracter şi al demnităţii umane, profesorul George Manu care a preferat să moară decât să facă fie şi cel mai neînsemnat compromis, şi prinţul Alexandru Ghica, cel care a rezistat cu stoicism aristocratic la toate încercările, uneori furibunde, ale colonelului Crăciun, de a-l îngenunchea, pentru a demonstra că, în această încleştare cu forţele răului, demnitatea condiţiei umane a fost salvată. Dar ei nu au fost singurii. Au fost însă cele mai proeminente figuri ale rezistenţei la această criminală acţiune, rezistenţă reprezentată de un impresionant număr de oameni de toate categoriile. În toată perioada reeducării, Zarca, şi nu numai Zarca, ci şi unele secţii special amenajate pe Celular, au fost pline de aşa-numiţii recalcitranţi asupra cărora s-au făcut bestial de inumane presiuni fizice şi morale pentru a-i determina să cedeze. În afară de aceştia care erau izolaţi şi straşnic de supravegheaţi, alţii, aleşi la întâmplare sau după criterii pe care nu le-am înţeles niciodată, erau împrăştiaţi, pentru a fi „contaminaţl”, printre cei deja reeducaţi din fabrică sau din aşa-zisele Cluburi care funcţionau în incinta închisorii propriu-zise.

Ca şi în cazul căderilor, nici rezistenţele nu au fost la fel. Unii au rezistat eroic, cu ostentaţie, sfidând şi înfruntând pe asupritori, căutând parcă anume să întreţină între ei şi aceştia o permanentă relaţie de adversitate care să creeze acea tensiune spirituală care să le menţină şi să le potenţeze îndârjirea. Alţii au rezistat discret, cu un soi de umilinţă creştină, căutând să explice reeducatorilor de ce nu au ei posibilitatea sufletească să facă ceea ce li se cere. În sfârşit, o a treia categorie era cea a misticilor. Aceştia, conştienţi fiind că lupta în care erau şi ei implicaţi transcende lumescul, dându-se în spirit, au rezistat cu seninătate, fără să cârtească, asumându-şi suferinţa ca pe o datorie a vieţii lor. Cei din primele două categorii au rezistat sperând încă la o salvare în veac, pe când cei din ultima categorie rezistau pentru a se salva în eternitate. Profesorul George Manu şi prinţul Alexandru Ghica făceau parte din această ultimă categorie.

PROFESORUL GEORGE MANU.

Descendent al unei vechi familii de intelectuali patrioţi (era nepotul generalului George Manu – 1838 – 1911 –, cel care s-a distins în războiul de independenţă şi care a fost în repetate rânduri ministru), profesorul George Manu a fost arestat în 1948, implicat cu alte vârfuri ale intelectualităţii politice româneşti în Procesul Marei Trădări Naţionale şi condamnat la 25 de ani muncă silnică. În momentul arestării era profesor de fizică nucleară la Politehnica din Bucureşti, fiind considerat, alături de profesorul Horia Hulubei, unul dintre marii atomişti ai ţării. Se spune despre el că, după condamnare, ar fi fost vizitat la Aiud de un consilier sovietic care i-ar fi propus ca în schimbul eliberării, să accepte să lucreze în laboratoarele din Uniunea Sovietică alături de un cunoscut atomist rus cu care el fusese coleg de studii în Germania. Dar profesorul George Manu a refuzat demn această ofertă, nevoind să lucreze pentru cei pe care îi considera, pe bună dreptate, duşmani ai neamului românesc.

Profesorul George Manu nu era numai un reputat om de ştiinţă, recunoscut ca atare şi de adversari, ci avea şi temeinice studii umaniste. Filosofia, teologia, dreptul, filologia şi mai cu seamă literatura erau domenii în care se mişca cu aceeaşi uşurinţă ca şi în domeniul său de specialitate care era, după cum am amintit deja, fizica nucleară. Era o adevărată enciclopedie şi dacă este adevărat (şi, de bună seamă, este) că închisorile comuniste au fost adevărate Universităţi, atunci „Universitatea Aiud” a avut ca „rector” între anii 1954 şi 1961, anul morţii sale, pe profesorul George Manu.

Revenit în Aiud în anul 1954 de la mina de plumb Baia Sprie cu un lot de 60 de deţinuţi, toţi în lanţuri, mutaţi în această închisoare disciplinar în urma unei greve care a avut loc la această mină, profesorul George Manu se număra printre cei peste 50 de deţinuţi din acest lot bolnavi de tuberculoză. La început i s-a diagnosticat un t.b.c. ganglionar dar, supus împreună cu toţi ceilalţi unui regim disciplinar extrem de sever, fără hrană adecvată,

fără asistenţă medicală şi fără îngrijirea elementară reclamată de această boală, starea sănătăţii lui s-a înrăutăţit continuu, ajungând până la urmă să-i fie fatală. Cu toate acestea, profesorul George Manu a început o susţinută şi incredibilă – în condiţiile de totală izolare din închisoriactivitate pe care, fără să greşim, o putem numi didactică. Vocaţia de dascăl nu l-a părăsit nici chiar în aceste vitrege condiţii pe marele om de cultură.

În această perioadă, Aiudul era populat de foarte mulţi tineri care fuseseră arestaţi de pe băncile şcolii sau ale universităţilor şi care erau, deci, cu studiile neterminate şi instrucţie incompletă. Majoritatea acestora, avizi de cunoaştere, apelau, pentru a-şi completa bagajul de cunoştinţe, la „bătrâni" care în marea lor majoritate fiind intelectuali le puneau la dispoziţie cunoştinţele lor. Printre cei mai activi în acest sens s-a dovedit a fi, fără îndoială, profesorul George Manu. În toată această perioadă, el a transmis, prin viu grai celor care au avut norocul să împartă celula cu el, ori cu el, ori prin morse (profesorul George Manu era un morsist desăvârşit) celor din celelalte celule, zeci şi sute de conferinţe, prelegeri ori lecţii din toate domeniile ştiinţelor umaniste: istorie, drept, geografie, filosofie, literatură, limbi străine (franceza şi engleza mai ales) etc., care erau memorate ori scrise pe pereţi, pe bucăţi de săpun, pe cioburi de sticlă, etc. Şi apoi, transmise din celulă în celulă şi din om în om. Mulţi dintre cei care au ieşit din închisoare cu temeinice cunoştinţe de limbă şi literatură engleză de exemplu, lui îi datorează acest lucru. Eu nu l-am cunoscut personal, însă multe dintre lecţiile elaborate de el au ajuns şi în celula în care mă aflam, astfel că multe dintre cunoştinţele pe care le-am dobândit în închisoare lui i le datorez.

Profesorului George Manu i se datorează şi inventarea scrierii, cu ajutorul alfabetului morse, pe firul de aţă. Odată, un grup de studenţi care se aflau la un alt etaj decât cel pe care se afla el, i-au cerut (prin morse, bineînţeles) să le transmită câteva dintre principiile de bază ale Constituţiei americane. Profesorul a refăcut din

memorie, cu aproximaţie, toate cele şapte articole ale Constituţiei respective şi aştepta un moment prielnic ca să le poată transmite la destinaţie. Tocmai în acel moment s-a deschis uşa şi gardianul a dat celor din celulă ac şi aţă pentru repararea echipamentului. Văzând aţa, profesorului Manu i-a revenit ideea ca să transpună pe ea, în alfabet morse (un nod dublu, linia, un nod simplu, punctul) textul pe care îl avea de transmis. Cu migală şi cu multă răbdare, făcând mii de noduri, a reuşit să „scrie" pe câţiva zeci de metri de aţă textul celor şapte articole ale Constituţiei americane. A făcut apoi un ghem pe care l-a transmis destinatarilor împreună cu instrucţiunile de decodare. Această nouă metodă de scriere a constituit o adevărată revoluţie de comunicare din închisoare. Şi a dat multe dureri de cap celor care vegheau ca deţinuţii să nu comunice între ei.

După 1958, când la conducerea închisorii Aiud a venit colonelul Crăciun şi au început pregătirile pentru declanşarea reeducării, profesorului George Manu, despre care administraţia închisorii ştia că are o mare influenţă asupra celorlalţi deţinuţi, i s-a cerut – ca şi celorlalte personalităţi din Aiud să accepte reeducarea şi să facă în faţa deţinuţilor o declaraţie de desolidarizare de trecut şi de toate crezurile şi idealurile sale. Cu toate presiunile care s-au făcut asupra lui, el a refuzat demn şi fără ostentaţie orice compromis. Pentru atitudinea fermă şi fără echivoc, profesorul George Manu a plătit cu viaţa. Datorită regimului inuman la care a fost supus în urma refuzului său categoric de a face declaraţiile care i se cereau, boala i s-a agravat. Ultimul diagnostic pus de medicul oficial al închisorii, doctoriţa Balea, în prezenţa colonelului Crăciun, a fost meningită t.b.c. Tratamentul însă i s-a refuzat şi de data aceasta, fiindu-i condiţionat de semnarea declaraţiei care i se cerea. S-a stins din viaţă împăcat cu sine şi cu toţi cei din jur, în 1961, în infirmeria Aiudului, unde a fost internat doar cu câteva ore înainte de a muri.

POETUL.

Azi n-am cioplit niciun vers.

Metafore lichide tânjesc după rotunjimea cuvântului.
Dar eu nu mă mai vreau amforă ei.
Răzvrătit împotriva stării de graţie.
Behăi lumeşte.
Azi n-am prins în laţ nicio pasăre cântătoare.
Simfonii latente se pârguiesc în guşe de privighetori adormite.
Dar eu nu mă mai vreau strună
Şi în lume e un cântec mai puţin.
Azi n-am surpat nicio stea.
Toţi oamenii lumii sunt vii.
Toate lucrurile sunt la locul lor.
Iar eu printre ele le dau sens întrebuinţându-le.
Azi n-am prins în laţ nicio pasăre cântătoare
Şi nu am dezrădăcinat nicio stea.
Va fi o noapte lungă noaptea ce vine.
Va fi o noapte lungă şi somnul îmi va fi bântuit de năluci.
Zeii nu-mi vor ierta îndrăzneala de a nu fi fost trist.
Demostene Andronescu

XII. GRUPUL „RECALCITRAN [ILOR” (2)

Prinţul Alexandru Ghica.

Dacă ar fi să se înalţe un monument demnităţii umane, acesta ar trebui să-l reprezinte, fără îndoială, pe prinţul Alexandru Ghuca aşa cum l-am cunoscut eu în Aiudul acelor vremi. Înalt, uscăţiv, cu faţa iluminată de o intensă trăire interioară, prinţul Alexandru Ghica părea un ascet căruia spiritul îi năpădise ţesuturile. Demn fără ostentaţie, modest fără făţărnicie şi ferm fără nici cea mai mică urmă de rigiditate, el se comporta în toate împrejurările ca un adevărat prinţ. Desigur, în închisoarile prin care am trecut, am întâlnit şi alţi deţinuţi care, asumându-şi conştient suferinţa ca pe o datorie a vieţii lor, au reuşit să depăşească lumescul şi să trăiască la graniţa dintre omenesc şi sfinţenie. Niciunul însă (eu, cel puţin, nu am mai întâlnit pe niciunul) nu a reuşit să realizeze acest lucru, atât de firesc, atât de armonios, cum a reuşit să o facă el.

Majoritatea celor care reuşeau această performanţă, se refugiau în această zonă inaccesibilă mizeriilor condiţiei umane, dintr-un soi de egoism nevinovat, singularizându-se şi căutând să-şi creeze un anume *„confort „*sufletesc necesar supravieţuirii. Prinţul Alexandru Ghica o făcea însă pentru că aşa îi era felul. Şi în alte condiţii, el ar fi trăit tot aşa. Mereu avea câte ceva de dat fără să pretindă nimic în schimb. Nu accepta niciodată să i se facă favoruri numai pentru faptul că era prinţul Ghica. Participa întotdeauna alături de ceilalţi la corvezile impuse de viaţa de celulă (măturat, căratul şi spălatul tinetelor etc) şi totdeauna o făcea în mod exemplar. Prin celulele prin care a trecut a lăsat o dâră. Se străduia – şi de cele mai multe ori reuşeaca acolo unde poposea el, să întroneze acea minimă armonie comunitartă necesară supravieţuirii şi convieţuirii. *„Era* – spune în cartea sa intitulată *„Din împărăţia morţii”* Gabriel Bălănescu care a stat mai mult timp cu el şi l-a cunoscut bine – *un desăvârşit camarad de suferinţă... Convieţuirea cu el era o adevărată desfătare sufletească”*. Şi, într-adevăr, aşa era. Pe cât de exigent cu propria-i persoană, pe atât de înţelegător era cu ceilalţi. Ştia, ca nimeni altul, să menajeze susceptibilităţile celor din jur. Nu se lăsa niciodată antrenat în discuţii sterile şi niciodată nu a contrazis pe nimeni. Nu pentru că nu ar fi avut opinie, ci pentru a nu răni micile orgolii ale celor de lângă el. În raporturile cu administraţia penitenciarului era ferm dar niciodată nu avea atitudini demonstrative, bătăioase. Se supunea demn regulamentelor şi ordinelor pe care le primea dar, în cel mai elegant limbaj, refuza să o facă atunci când respectarea acestora ar fi adus o cât de mică atingere capitalului său moral şi spiritual. Printre cei care au primit de la el lecţii de supuşenie demnă mă număr şi eu. Eram proaspăt venit în Aiud şi – dintr-un soi de teribilism juvenileram pus pe harţă. Ieşisem din anchetă şi din procesul care a urmat cu amorul propriu şifonat şi consideram de datoria mea ca, printr-o atitudine dârză, să-mi refac prestigiul. Printre altele, regulamentul obliga pe deţinuţi să salute personalul închisorii (de la comandant la

ultimul gardian) cu formula *„Să trăiţi!”* şi prin ridicarea bonetei de pe cap. Cu prima ocazie, când am fost scoşi la plimbare, eu am refuzat ostentativ să fac acest lucru, considerând gestul umilitor. Gardianul care ne însoţea a observat atitudinea mea de frondă şi m-a apostrofat brutal: *„Bă, tu ăla, al treilea din rând, tu nu ştii să saluţi?”*. La care eu am răspuns ţâfnos: *„Fără bă, că doar n-am păzit porcii împreună!”*. Gardianul a mormăit o înjurătură şi şi-a văzut mai departe de treabă. La întoarcerea în celulă, însă, mi-a notat numele în catastiful lui şi după o jumătate de oră am fost scos la ofiţerul politic care, fără prea multă vorbă, mi-a prescris şapte zile de izolare. După executarea celor şapte zile m-am întors în celulă îngheţat bocnă (era în decembrie), flămând şi frânt de oboseală căci la izolare nu puteai dormi decât în picioare sau cel mult rezemat de perete. Mi-au trebuit câteva zile până să-mi revin cât de cât. După ce mi-am revenit puţin prinţul Ghica m-a luat deoparte şi m-a mustrat părinteşte: *„De ce te expui pentru lucruri neesenţiale? Nu uita că eşti aici sub ascultare şi faptul că trebuie să-i saluţi nu te dezonorează pe tine mai ales că, până la urmă, tot îl vei saluta. Te vor mai izola o dată, de două ori, de nouă ori, până, te vor îmblânzi. Şi atunci îi vei saluta de frică şi va fi mai dezonorant. Păstrează-ţi energia şi cruţă-ţi sănătatea căci puşcăria e lungă şi se vor ivi destule ocazii când va trebui să iei atitudini pentru care, într-adevăr, va merita să faci izolare”*. Nu-mi mai amintesc dacă atunci m-a convins, dar pe parcurs mi-am dat seama că avea dreptate.

Pe lângă toate aceste calităţi, prinţul Ghica era şi de o surprinzătoare luciditate. Surprinzătoare pentru că, în condiţiile vieţii de închisoare, rupţi de realitate şi lipsiţi de orice fel de informaţie, oamenii îşi pierdeau, în general, această capacitate. Chiar şi cei mai instruiţi şi mai realişti dintre ei deveneau, în aceste condiţii, de o subiectivitate şi de o credulitate aproape copilăreşti. Un gest mai omenos al câte unui gardian, o atitudine mai şovăielnică a altuia, un zvon oarecare, o informaţie perimată şi lipsită de importanţă, toate erau interpretate ca semne ale unei

iminente schimbări. Au fost cazuri când s-au dat şi termene precise: *„S-au retras trupele sovietice din ţară! În câteva săptămâni ne vom elibera! La Geneva s-au întâlnit „cei mari”. Fără îndoială că acolo s-a pus şi problema deţinuţilor politici. Sigur ne vom elibera”*. Şi această adevărată infirmitate a deţinuţilor a fost abil întreţinută şi exploatată de colonelul Crăciun, în perioada reeducării, mai ales. Exemplu elocvent în această privinţă, îl constituie crearea, la sugestia şi cu ajutorul colonelului Crăciun şi a aparatului său politic bineînţeles, a aşa-numitului *„nou comandament legionar de acţiune în închisoare”*. Despre ce era vorba? În vara anului 1962, după declanşarea acţiunii de reeducare, când în închisoare se făceau permanente mişcări şi componenţa celulelor se schimba de la o zi la alta, într-o zi, ca din întâmplare, s-au pomenit adunaţi în aceeaşi celulă câteva vârfuri ale Mişcării Legionare. Aceeaşi care în perioada de pregătire a reeducării fuseseră plimbaţi prin ţară pentru a li se arăta realizările regimului comunist. Printre aceştia erau: Nistor Chioreanu, avocat, fost comandant al organizaţiilor legionare din Transilvania, Victor Biriş, fost Secretar General la Ministerul de Interne, Ilie Niculescu, fost comandant al aşa-numitului Corp al Răzleţilor, Victor Vojen, fost ministru al României la Roma şi încă alţi câţiva. Printre ei se afla şi prinţul Alexandru Ghica. Toţi aceştia se cunoşteau, activaseră şi luptaseră împreună şi nu se mai văzuseră de ani de zile. După ce s-a consumat bucuria revederii, oamenii au început să schimbe între ei informaţii, păreri, năzuinţe şi, cum era şi normal, au, ajuns să discute despre situaţia politică internă şi internaţională. Unii dintre ei deţineau câteva informaţii din anchetele la care fuseseră supuşi cu puţin timp în urmă la Bucureşti. Ştiau, de exemplu, câte ceva despre ceea ce atunci se numea *„spiritul Genevei”*, ştiau despre conflictul care devenea tot mai acut, dintre China şi Uniunea Sovietică şi ştiau chiar şi despre animozităţile care începuseră între Bucureşti şi Moscova. Toate acestea i-au condus la concluzia că regimul comunist din România, constrâns de

evoluţia situaţiei politice internaţionale, va fi nevoit să facă unele concesii. Unii erau de părere chiar că evoluţia politică din ţară va parcurge un drum invers celui parcurs în perioada 1945 – 1948 şi că, în aceste condiţii, comuniştii vor fi siliţi să accepte colaborarea cu fosta clasă politică românească atâta cât mai rămăsese ea. Odată ajunşi la această concluzie ei şi-au pus firesc întrebarea: În eventualitatea că se va ajunge la aşa ceva, ca atitudine vom adopta? Vom accepta această colaborare? Şi dacă o vom accepta în ce condiţii o vom face? La toate aceste discuţii au luat parte toţi cei din celulă cu excepţia prinţului Ghica care, în toată această perioadă, a stat deoparte tăcut şi inaccesibil. Când a fost întrebat care este părerea lui, el a răspuns: *„Nu vă îmbătaţi cu iluzii*. *Nu vă daţi seama ce cursă ni se întinde*? *Mai bine rugaţi-vă, căci ne aşteaptă vremuri grele*". Evenimentele ulterioare au demonstrat cu prisosinţă că prinţul a avut dreptate. După câteva zile, toţi cei care luaseră parte la aceste discuţii au fost izolaţi şi a urmat o anchetă extrem de dură. Securităţii, care era maestră în astfel de înscenări, nu i-a fost greu să transforme această nevinovată discuţie într-o *„periculoasă conspiraţie*". Singurul care nu a putut fi implicat în această josnică înscenare a fost, datorită lucidităţii sale, prinţul Alexandru Ghica. Şi aceasta spre deziluzia furioasă a colonelului Crăciun care l-ar fi vrut implicat pentru a avea – şi împotriva lui un element de şantaj în plus. În toată perioada reeducării, prinţul Ghica a avut o atitudine fermă şi neechivocă. Dintru început, el şi-a precizat, demn şi echilibrat, atât verbal cât şi în scris atunci când i s-a cerut, poziţia, de pe care nu a putut fi clintit, oricât de mari şi de inumane au fost presiunile care s-au exercitat asupra lui. Printre altele, colonelul Crăciun avea o plăcere aproape diabolică să umilească şi să rănească oamenii, mai ales pe cei importanţi (personalităţile), în ceea ce aveau ei mai sfânt. Şi, unul dintre clienţii lui preferaţi în această privinţă era, fireşte, prinţul Ghica. De fiecare dată când regiza câte un *„spectacol*" cu public (şi o făcea, după cum am mai amintit

cu altă ocazie, destul de des), prinţul era adus de prin cotloanele închisorii în care era izolat pentru a fi ţinta batjocurilor lui. „*Uitaţi-vă la el* – a spus într-o astfel de ocazie colonelul Crăciun, adresându-se celorlalţi deţinuţi – *cică l-ar blestema strămoşii* (făcea alizie la iluştrii săi înaintaşi) *dacă ar îndrăzni să întineze memoria lui Corneliu* (*acesta era Codreanu*). *Coboară cu picioarele pe pământ prinţe, coboară cu picioarele pe pământ că de nu, aici vei putrezi*”.

O dată, intrând solemn şi plin de importanţă, cum o făcea de obicei, în sala în care eram adunaţi, colonelul Crăciun i s-a adresat fără vreo altă introducere prinţului: „*Ei, prinţe, cum e la izolare*? *Îţi mai arde de dans*? *Şi apoi adresându-se sălii*: „*Uitaţi-vă la el*! *Pare om serios*. *L-am prins dansând în celulă*. *El spune că a făcut mişcări să se încălzească, dar nu e adevărat*. *Se zbenguia*. *dăduse incul în el*. *E,* pesemne, *prea bine hrănit*. *L-am băgat la izolare, bineînţeles*”. La care prinţul Ghica, ridicându-se în picioare, a replicat calm: „*Domnule colonel, dumneavoastră ştiţi prea bine că nu am dansat*. *Nici unui om cu mintea întreagăşi eu am pretenţia că am, încă, mintea întreagănu-i arde în asemenea condiţii, de dans*. *Dar...*” Şi nu a mai continuat căci ar fi însemnat să spună nişte adevăruri care l-ar fi mâniat pe Crăciun.

Altă dată, prinţul Ghica a fost luat, urcat într-o maşină şi dus prin împrejurimile Aiudului să vadă şi să se minuneze de măreţele realizări ale regimului. A vizitat ferme de stat, şantiere de construcţii, blocuri de locuinţe, etc. Şi în drum a trecut şi pe lângă Mureş, pe malurile căruia cresc splendide sălcii plângătoare. La întoarcere prinţul a fost dus în faţa oamenilor adunaţi în sala în care se ţineau şedinţele de reeducare şi l-a îndemnat să le spună unde a fost şi ce i-a plăcut mai mult din cele câte a văzut. „*Sălciile plângătoare, domnule colonel, sălciile plângătoare*” a răspuns prinţul Ghica cu o uşoară urmă de ironie în glas. „*Auziţi, domnilor, ce i-a plăcut prinţului*. *Sălciile plângătoare*! *Altceva n-a văzut*. *N-a avut ochi decât pentru sălciile plângătoare*”, *a ţipat aproape colonelul şi a*

ieşit mânios din sală urmat de suita sa.

Bineînţeles, îndrăzneala de a nu fi avut ochi decât pentru sălciile plângătoare l-a costat pe prinţul Ghica alte zile de izolare, alte mizerii de neimaginat, dar cu toate acestea, el a rămas credincios sieşi până la sfârşit.

XIII. GRUPUL „RECALCITRAN [ILOR” (3).

Prinţul Alexandru Ghica.

Pentru că personalitatea prinţului Alexandru Ghica este atât de complexă încât nu poate fi definită doar prin câteva calităţi (demnitate, modestie, luciditate) pe care i le-am scos deja în evidenţă, voi mai zăbovi un timp în preajmă-i. Pentru a încerca, cu puţinătatea posibilităţilor mele de evocare, să o aproximez în toată complexitatea ei.

Am amintit deja că prinţul Ghica se numără printre acei întemniţaţi (şi aceştia nu erau puţini, lunga perioadă de detenţie şi condiţiile extrem de dure la care au fost supuşi făcându-i pe mulţi să înţeleagă acest lucru) care erau conştienţi de faptul că lupta în care erau angajaţi transcende lumescul, petrecându-se în spirit. Era conştient, de asemenea, că triumful răului în lume este numai vremelnic, chiar dacă această vremelnicie se va întinde peste o perioadă istorică. Conştiinţa că sub *specie aeternitatis* forţele binelui vor triumfa îi dădea – atât lui cât şi celorlalţităria necesară să reziste împotriva asalturilor răului. Credea – ca nimeni altul dintre laici în forţa mântuitoare a rugăciunii şi, fără să fie un bigot, îşi petrecea o mare parte din timp, chiar şi atunci când nu era singur în celulă, în meditaţie şi în rugăciune. Avea o mare înţelegere pentru oameni în general şi pentru cei ajunşi în situaţii limită în special, pentru îndoielile şi frământările lor sufleteşti. Nu a judecat niciodată pe niciunul dintre cei care au acceptat reeducarea, nici chiar pe aceia care, prin poziţia lor, ar fi avut datoria morală să reziste, considerând că fiecare are dreptul să încerce să se salveze, atunci când nu mai are resursele sufleteşti necesare continuării luptei, aşa după cum crede el de cuviinţă şi după cum îi dictează propria conştiinţă.

Desigur, om fiind, prinţul Ghica va fi avut şi el

îndoielile, slăbiciunile şi dorurile lui. Va fi avut şi el, ca noi toţi ceilalţi, momentele lui de deznădejde. Niciodată însă nu s-a lăsat copleşit de ele. Niciodată nu a dat adversarului satisfacţia de a-l vedea clintindu-se din hotărârile lui. O singură dată a fost totuşi surprins, de către unii din camarazii săi de suferinţă cu lacrimi în ochi. Aceasta s-a întâmplat atunci când colonelul Crăciun i-a citit, în faţa deţinuţilor adunaţi în acest scop la *„club"*, o scrisoare de acasă, de la soţia lui. Căci securitatea care, de bună seamă, supraveghea îndeaproape acţiunea de reeducare, recurgea – în unele cazurila acest mârşav procedeu. Punea pe cei din familie (părinţi, soţie, copii) să scrie celui în cauză o scrisoare prin care acesta era implorat să fie docil şi să se se supună regulamentelor închisorii, pentru a se putea bucura, ca şi alţii, de clemenţa regimului. O asemenea scrisoare a primit şi prinţul Ghica. Colonelul Crăciun a ţinut să i-o citească personal pentru a-i mări, credea el, efectul asupra lui, cât şi asupra celorlalţi deţinuţi. *„Prinţe*, zise el, după ce urcă cele câteva trepte ale estradei pe care se cocoţa de obicei pentru a domina sala, *uite, ai veşti de acasă. Vino aici, să ţi le citesc"*. Şi după ce prinţul ajunse lângă estradă, Crăciun începu să-i citească scrisoarea în care cu uşurinţă se putea recunoaşte stilul securităţii. Căci conţinutul tuturor acestor scrisori era sugerat sau chiar dictat de către securitate. Soţia îi comunica că, atât ea cât şi copiii, sunt sănătoşi, că locuiesc în Galaţi unde are un serviciu la care câştigă suficient pentru a se întreţine şi pentru a-l ajuta pe băiat care este student în ultimul an la medicină, că fetele sunt stabilite în Bucureşti şi că amândouă au servicii bune, etc. Nu omitea să adauge că condiţiile de afară s-au schimbat mult în bine, că în ţară s-a construit enorm şi că regimul se ocupă îndeaproape de familiile celor închişi; sfârşea prin a-l implora să se comporte bine în închisoare, să fie supus şi ascultător şi să-şi recunoască greşelile pentru ca, în felul acesta, să poată beneficia şi el de decretele de graţiere care s-au dat şi pe baza cărora mulţi s-au eliberat deja. Prinţul a ascultat lectura scrisorii fără să scoată un cuvânt.

Nicio tresărire pe faţa-i uscată şi osoasă, niciun semn care să trădeze vreo emoţie. Părea o stană de piatră. La sfârşit, când colonelul Crăciun, după ce i-a ţinut şi discursul de rigoare, l-a poftit la loc, a zis doar un mulţumesc sec şi s-a îndreptat spre fundul sălii, de unde venise. În drum, deţinuţii printre care a trecut au observat că ochii îi erau scăldaţi în lacrimi.

În toamna anului 1962, când acţiunea de reeducare era în toi, l-am reîntâlnit pe prinţul Ghica cu prilejul unuia dintre *„spectacolele”* despre care am amintit că le regiza colonelul Crăciun cu anumite ocazii (eliberarea unor loturi de deţinuţi consideraţi reeducaţi, prezentarea autodemascării unor personalităţi, etc.) pentru a sensibiliza şi stimula masa de deţinuţi în general şi pe cei recalcitranţi în special. Nu ne mai văzusem, sau mai exact nu ne mai vorbisem, de mai bine de doi ani de când el fusese luat din celula în care stătusem împreună şi dus, după cum am aflat mai târziu, la Ministerul de Interne şi în vizită prin ţară, pentru a fi determinat să accepte reeducarea. Cum, de data aceasta, bâlciul la care eram obligaţi să asistăm s-a prelungit până noaptea târziu, pe la ora 10 seara ni s-a dat o pauză pe durata căreia ni s-a permis să ne plimbăm într-o curte interioară puternic luminată, pentru a putea fi supravegheaţi. De îndată ce am ieşit afară, l-am căutat cu privirea şi am alergat la el. Ne-am îmbrăţişat şi, după ce ne-am întrebat unul pe altul de sănătate, m-a cuprins părinteşte pe după umeri şi ne-am plimbat o bună bucată de vreme în tăcere. Simţeam că îl frământă ceva, că vrea să-mi spună ceva, dar nu ştia cum să înceapă. Într-un târziu a început cu o voce blândă care aducea totuşi a mustrare: *„Am auzit că nu eşti cuminte, că faci prostii”*. La început am crezut că este vorba de o neînţelegere sau că cineva, vrând să mă compromită, i-a şoptit cine ştie ce despre mine. Căci şi atunci, şi acolo, funcţiona maşina de zvonuri denigratoare, abil mânuită de aparatul politic al închisorii, pentru a semăna neîncrederea între oameni. Nedumerit, l-am privit întrebător. *„Da*, mi-a răspuns, *am auzit că refuzi să accepţi reeducarea*. *De ce*?

Nu-ţi dai seama că aceasta este singura cale de a ieşi de aici?”. L-am întrebat, cu o urmă de revoltă în glas: „*Cum, domnule Ghica, dumneavoastră, tocmai dumneavoastră care refuzaţi cu atâta îndârjire această monstruozitate care se cheamă reeducare, mă îndemnaţi pe mine să o accept*?”. Oprindu-se în loc şi punându-mi mâna pe umăr mi-a spus: „*Măi băiete, voi sunteţi tineri, voi trebuie să ieşiţi de aici şi să vă refaceţi viaţa. Aveţi acest drept care este, în acelaşi timp, şi o datorie. V-aţi dăruit destul. Acum aveţi obligaţia să şi trăiţi şi să vă realizaţi în măsura în care vă mai puteţi realiza. Lăsaţi-ne pe noi, bătrânii, pe aceia dintre noi care ne simţim în stare, să achităm nota de plată, căci noi avem obligaţii mai mari* decât *voi. Suntem datori faţă de trecutul nostru, suntem datori să apărăm memoria martirilor noştri*”. – „*Să iau acest îndemn ca pe o dezlegare*? l-am întrebat. – „*Nu*, mi-a răspuns, *eu nu am dreptul nici să leg, nici să dezleg. Eu îţi dau doar un sfat. Tu vei face însă ceea ce îţi va dicta conştiinţa. Dacă te vei hotărî să rezişti, să o faci însă cu umilinţă creştină, netrufindu-te. Şi încă ceva*: *încearcă să-i înţelegi pe cei care au ales sau vor alege de acum încolo celălalt drum. Nu-i judeca prea aspru. Suntem cu toţii oameni şi cu toţii avem limite. Fiecare pe ale noastre*”.

Între timp, pauza se terminase şi gardienii ne îndemnau să intrăm şi să ne ocupăm locurile în sală. Ne-am depărţit îmbrăţişându-ne, plecând fiecare să ne împlinim destinul. A fost pentru ultima dată când am avut prilejul să stăm de vorbă. De văzut n-am mai văzut cu ocazia altor asemenea „*spectacole*”, dar de vorbit nu ne-am mai putut vorbi. Am schimbat numai priviri. Semnificative.

XIV. GRUPUL „RECALCITRAN [ILOR”.

Am zăbovit mai mult în preajma profesorului George

Manu şi a prinţului Alexandru Ghica pentru că, aşa cum am amintit deja, ei au fost cele mai proeminente figuri ale rezistenţei la această criminală acţiune numită eufemistic reeducare, primul plătind cu viaţa „*îndărătnicia*” sa de a rămâne până la capăt OM, celălalt

asumându-şi, demn şi fără ostentaţie, ca pe o datorie a vieţii sale, un destin tragic, conştient fiind că, în lupta cu forţele răului *„esenţial este spiritul de jertfă”*. Ei nu au fost însă singurii care au ales acest drum refuzând să se lase ademeniţi de *„cântecul de sirenă”* al vieţii. Cotloanele Aiudului erau pline de cei care au rezistat tentaţiei de a privi îndărăt, pentru a nu fi transformaţi în stane de piatră. Majoritatea acestora făceau parte din categoria „rezistenţei eroice”, a acelor care, imuni la orice fel de tratament administrat pentru a fi îngenuncheaţi, îşi înfruntau vehement asupritorii, denunţând acţiunea lor criminală şi atrăgându-le atenţia că vor răspunde cândva de toate ticăloşiile lor. Unii dintre aceştia refuzau ei înşişi, cu ostentaţie, să participe la activităţile aşa-numitelor „Cluburi” sau la orice fel de acţiune care era în legătură cu reeducarea; iar alţi erau ţinuţi departe de aceste activităţi chiar de către colonelul Crăciun însuşi care se temea că prezenţa lor printre ceilalţi deţinuţi ar fi putut influenţa negativ „munca” de reeducare. Căci acesta (este vorba de colonelul Crăciun, care cunoştea bine pe fiecare deţinut în parte în lunga perioadă de pregătire a acţiunii de reeducare avusese timp să studieze, cu ajutorul aparatului politic al închisorii, întărit cu cadre special pregătite în acest scop, tăria de caracter şi comportamentul fiecăruia) era conştient că o confruntare publică cu unii dintre aceşti „recalcitranţi”, pe lângă faptul că i-ar ştirbi lui autoritatea, ar fi putut transforma acţiunea de reeducare în contrariul ei. Din aceste motive, el nu a riscat să aducă în amintitele „Cluburi” sau la „spectacolele” pe care periodic la regiza pe unul ca Traian Anderca, de exemplu, care cu instinctul de conservare atrofiat parcă, nu se sfia să le arunce în faţă, lui şi tuturor celorlalţi temniceri, tot ce gândea despre ei şi despre regimul criminal pe care îl slujeau. Cu o logică impecabilă şi cu un calm desăvârşit, fără să-i pese de consecinţe, acesta le demonstra, ori de câte ori avea ocazia, cât de ticăloşi sunt şi cum vor da ei, cândva, socoteală, în faţa instanţelor omeneşti şi în faţa lui Dumnezeu, de toate nelegiuirile pe care le săvârşesc. Şi ca

Traian Anderca erau mulţi. Unul dintre aceştia a fost inginerul Gheorghe Brahonschi, de exemplu, care, în toată lunga-i perioadă de detenţie, nu a acceptat să facă nici cel mai neînsemnat compromis, trăind şi acţionând conform unor comandamente morale pe care nu le-a încălcat niciodată. Din aceste motive era în permanent conflict cu administraţia închisorii care, bineînţeles, nu i-a rămas niciodată datoare. Un altul a fost veşnic revoltatul Nae Cojocaru, avocat din Constanţa, cel pe care, cu ani în urmă, un alt zbir al închisorilor, maiorul Goiciu, îl zidise de viu – pentru a-l „cuminţi" – într-o nişă din capătul unui culoar al închisorii din Gherla, unde a fost ţinut mai bine de jumătate de an. În sfârşit, nu pot încheia această succintă enumerare fără să evoc aici figura devenită legendă la Aiud, a studentului Valeriu Turturean pe care colonelul Crăciun l-a izolat, pentru atitudinea sa demnă şi dârză, pe un ger năprasnic, într-o celulă special amenajată în acest scop, cu intenţia vădită de a-l extermina. Şi dacă totuşi a supravieţuit, aceasta s-a datorat numai unui adevărat miracol.

Asupra acestora şi a tuturor celor asemeni lor, pe lângă tratamentul inuman de sever ce li se aplică (înfometare, izolare, neacordare de asistenţă medicală, etc.) se acţiona pentru a fi siliţi să capituleze, prin alte metode. Una dintre aceste metode consta în trimiterea în celulele în care „recalcitranţii" erau izolaţi, a câte unui emisar care avea misiunea de a-l convinge să renunţe, cel puţin de formă, la atitudinea lor ostilă faţă de reeducare şi faţă de regimul care o patrona. De obicei, emisarul respectiv era, fie un prieten apropiat al celui în cauză, fie cineva care avusese cândva un ascendent moral sau de altă natură asupra acestuia. De altfel, metoda nu era nouă. Ea fusese experimentată cu rezultate „excelente" şi la Piteşti. Numai că acolo celui căruia i se cerea să-şi „convingă" prietenul i se punea ciomagul în mână şi era obligat să tortureze şi fizic. La Aiud tortura era numai sufletească. Sunt numeroase cazurile în care „reeducatorii" au încercat să şubrezească rezistenţa

morală a oamenilor prin această metodă. Şi câteodată acest mijloc de lămurire a dat rezultate, însă de cele mai multe ori el a eşuat.

În acest sens este cunoscut cazul avocatului Puiu Atanasiu. Acesta fusese prizonier în Rusia unde se impusese prin înalta sa ţinută morală şi prin comportamentul său demn, atât în relaţiile cu ceilalţi camarazi de suferinţă, cât şi în cele cu administraţia lagărului. A făcut parte din grupul de ofiţeri care au avut curajul să o înfrunte pe Ana Pauker când aceasta a venit în lagăr să recruteze voluntari pentru diviziile „Tudor Vladimirescu" şi „Horia, Cloşca şi Crişan". La întoarcerea în ţară a fost arestat şi în închisoare a continuat să aibă aceeaşi atitudine demnă şi lipsită de echivoc ca şi în prizonierat, neadmiţând să facă nici cel mai neînsemnat compromis. Când s-a pus problema reeducării a denunţat-o ca fiind un atentat la adresa demnităţii umane, fapt pentru care i s-a aplicat acelaşi tratament ca tuturor celor care au adoptat aceeaşi atitudine. Pentru a-l aduce pe „calea cea bună", colonelul Crăciun i-a trimis în celula în care era izolat pe Puiu Chivulescu, un fost camarad de al său care, în prizonierat fusese, ca şi el, un monument de demnitate şi de tărie de caracter. Avusese însă neşansa să treacă prin Piteşti unde a fost făcut zob, atât din punct de vedere fizic, cât şi suleteşte. Pentru a înţelege drama acestui om este suficient să reamintesc remarca pe care a făcut-o în legătură cu prăbuşirea lui un alt camarad al său de prizonierat: „*Am înţeles ce a însemnat Piteştiul* – spunea el – *când am aflat că Puiu Chivulescu a fost înfrânt. Dacă el, care în lagăr s-a comportat aşa cum numai noi ştim că s-a comportat, nu a putut să reziste, înseamnă că nimeni nu ar fi putut rezista*". Întâlnirea dintre cei doi foşti tovarăşi de luptă şi de suferinţă din lagărul de prizonieri a fost dramatică şi înduioşătoare în acelaşi timp. Până la urmă, toate strădaniile lui Puiu Chivulescu de a-şi convinge prietenul de inutilitatea luptei pe care acesta se încăpăţâna să o continue s-au dovedit zadarnice, căci Puiu Atanasiu a rămas ferm şi neclintit pe poziţie până la

sfârşit.

La fel s-a întâmplat şi cu poetul Ştefan Vlădoianu. Acesta fusese arestat încă din 1942 şi aproape toţi cei 22 de ani petrecuţi fără întrerupere în închisoare, a fost „găzduit” în Aiud. În ultima perioadă, din cauza tratamentului bestial la care a fost supus şi a refuzului de a i se acorda asistenţă medicală, îşi pierduse complet vederea. Cu toate acestea, atunci când a început acţiunea de reeducare, el a refuzat categoric să o accepte, împărtăşind astfel soarta tuturor celorlalţi recalcitranţi. Pentru a fi convins să-şi schimbe această atitudine intransigentă, în celula în care era izolat de unul singur a fost introdus, la un moment dat, un oarecare Gheorghiu, originar din acelaşi oraş cu el (Constanţa) cu misiunea de a-l prelucra şi de a-l aduce la sentimente mai bune. Acesta s-a străduit să-l convingă că dacă ar accepta reeducarea, ar putea beneficia, printre altele, de un tratament medical adecvat care i-ar putea reda vederea. Ispita era mare, însă demnitatea poetului orb s-a dovedit a fi şi mai mare. După numai câteva zile, emisarul colonelului Crăciun s-a reîntors de unde venise fără să-şi fi îndeplinit misiunea. Ştefan Vlădoianu a rămas credincios sieşi şi crezului său pentru care şi-a sacrificat tinereţea. Securitatea sau destinul nu l-au iertat însă, căci la puţin timp după eliberare a murit suspect, călcat de o maşină.

XV. UCIGAŞII DE IDEI.

În interviul care i s-a luat pentru „Memorialul durerii”, colonelul Crăciun lasă să se înţeleagă că iniţiativa reeducării de la Aiud i-ar aparţine. Afirmaţie inexactă şi gratuită căci în închisorile comuniste nu era posibil aşa ceva. Niciun director de penitenciar, oricât de destoinic şi plin de iniţiative ar fi fost şi oricâtă încredere i s-ar fi acordat de către superiori (partid, Ministerul de Interne, Securitate, etc.), nu putea iniţia şi pune în aplicare, cu de la sine putere, o acţiune de asemenea anvergură. În condiţiile în care, în perioada respectivă, în închisori şi îndeosebi în Aiud care era, în mod special sub lupa Ministerului de Interne şi a Securităţii, nici chiar o simplă

mutare a unui deţinut dintr-o celulă în alta nu se putea face fără ştirea şi aprobarea celor de la centru, este de neconceput ca un comandant de închisoare, fie el chiar colonelul Crăciun, să poată întreprinde şi duce până la capăt, pe cont propriu, o asemenea acţiune.

ţinând cont de afirmaţiile făcute de colonelul Crăciun în respectivul interviu, s-ar putea presupune că ideea reeducării i-a aparţinut lui dar că, înainte de a o pune în aplicare, a cerut şi a obţinut aprobarea superiorilor săi. Nici această ipoteză nu este însă plauzibilă pentru că, aşa după cum am demonstrat într-unul din episoadele anterioare, această inumană acţiune a fost hotărâtă şi pusă la punct în birourile Comitetului Central al Ministerului de Interne cu mult înainte de declanşarea ei, într-un moment când colonelul Crăciun nu era încă comandantul Aiudului, el fiind numit în această funcţie tocmai în vederea îndeplinirii acestei misiuni. Aşa stând lucrurile se pune întrebarea: De ce colonelul Crăciun îşi asumă această responsabilitate? O face poate din reflex sau poate, pur şi simplu, pentru a-şi da importanţă. Căci este clar că iniţiativa reeducării nu-i aparţine. Lui îi aparţine doar râvna cu care a dus la îndeplinire, precum şi unele dintre metodele pe care pe care le-a întrebuinţat pentru înfrângerea rezistenţei fizice şi morale a celor care refuzau să o accepte.

Nu vom mai repeta în cele ce urmează argumentele pe care le-am adus în episoadelor pe care le-am adus în episoadele de început ale acestui demers, pentru a demonstra că această acţiune a fost concepută şi minuţios pregătită la cel mai înalt nivel. Vom aminti doar faptul că, cel puţin aparent, ea a avut un caracter general, în sensul că a fost aplicată şi deţinuţilor din alte închisori. Or, o asemenea decizie nu putea fi luată decât de organele de la centru. Este adevărat că în celelalte penitenciare, acţiunea de reeducare a avut un caracter mai mult formal, ea limitându-se doar la o muncă de informare a celor în cauză despre nemaipomenitele realizări ale regimului comunist şi despre noile realităţi şi aspiraţii ale societăţii româneşti. În

acest scop li se citea presa, li se proiectau filme şi li se ţineau conferinţe pe teme cu grijă alese. Atâta tot. Nu li se pretindea nimic în schimb. Nici măcar să se entuziasmeze. La Aiud, însă, a fost cu totul altceva. Aici erau întemniţaţi, cu foarte puţine excepţii, doar membrii ai Mişcării Legionare care, de-a lungul timpului, se dovediseră a fi cei mai înverşunaţi şi mai consecvenţi adversari ai comunismului. Din aceste motive aici s-a lucrat altfel. Sub pretextul informării şi pregătirii oamenilor pentru a putea fi „recuperaţi şi redaţi purificaţi societăţii" cum îi plăcea să spună adesea colonelul Crăciun, s-a urmărit cu perseverenţă, nu numai compromiterea şi pervertirea conştiinţelor, ci şi uciderea ideilor forţă care formaseră acele conştiinţe şi care, nestârpite, ar fi putut forma şi altele. Din acest punct de vedere, reeducarea de la Aiud este continuarea, cu alte mijloace şi în alt context, a „operei" de nimicire a spiritualităţii legionare, începută şi experimentată cu un deceniu în urmă la Piteşti.

Că Mişcarea Legionară a fost şi continuă încă să fie, atâta cât a mai rămas din ea după aproape 60 de ani de persecuţii şi de cumplite prigoane, cea mai consecventă şi cea mai bine organizată şi structurată grupare de luptă împotriva comunismului, este un fapt recunoscut până şi de cei mai înverşunaţi duşmani şi denigratori ai ei. Apărută imediat după instalarea comunismului în Rusia, ca o reacţie de apărare a societăţii româneşti împotriva acestui flagel care ameninţa să se întindă şi peste România de-abia reîntregită, această mişcare s-a consolidat şi s-a structurat, nu doar ca simplă ideologie, ci ca o mişcare spirituală românească şi creştină, în condiţiile luptei, atât împotriva acestui pericol care se profila tot mai ameninţător dinspre Răsărit, cât şi împotriva inerţiilor şi a adversităţilor din ţară. Este interesant de remarcat că acest pericol a fost sesizat, sau mai bine zis a fost intuit, de către tineri aşa cum s-a mai întâmplat şi în alte momente de răscruce ale zbuciumatei noastre istorii. Generaţia matură, cea a cărei ideal fusese realizarea României Mari, generaţia „Nicolae Iorga" cum o numeşte, pare-mi-se, Nae Ionescu, se

consumase cheltuindu-şi energiile şi entuziasmele în lupta pe care au dus-o pentru realizarea măreţului ei ideal şi acum strălucea numai, fără să mai dogorească. Clasa politică care făurise România Mare s-a transformat pe nesimţite, după euforia victoriei (fatalitate istorică?) într-o clasă de politicianişti care-şi risipeau energiile ce le mai rămăseseră într-o luptă, adesea meschină, de interese, nemaifiind nici capabili şi nici dispuşi să se ocupe de problemele vitale ale tânărului stat pe care ei îl făuriseră. Această sarcină a trecut, cum era şi firesc, pe umerii tinerei generaţii, a „generaţiei de la ’22” cum a fost ea numită. Având şansa să aibă în fruntea ei un lider harismatic, această generaţie s-a constituit într-o mişcare structurată pe valorile naţionale şi pe spiritualitatea creştină, al cărui program de luptă şi de acţiune avea şi o puternică componentă anticomunistă.

Pentru a scoate în evidenţă cât de conştientă şi de preocupată era Mişcarea Legionară de pericolul comunist şi ce importanţă acorda ea luptei împotriva acestui flagel este suficient să reproducem un fragment din scrisoarea-avertisment pe care liderul acestei Mişcări, Corneliu Zelea Codreanu, a adresat-o regelui Carol al II-lea în primăvara anului 1936, când erau în toi tratativele pentru încheierea tratatului de prietenie cu Rusia Sovietică: „... Apropierea de Rusia Sovietică este un gest de trădare pe care poporul român l-ar face faţă de Dumnezeu şi faţă de ordinea morală a lumii. De vor intra trupele ruseşti la noi şi vor ieşi învingătoare în numele diavolului, ele nu vor pleca înainte de a ne sataniza, adică bolşeviza”. Din nenorocire pentru noi şi pentru celelalte ţări din această parte a Europei, această profeţie-avertisment s-a împlinit. Trupele sovietice au venit „victorioase în numele diavolului”, ordinea morală a lumii pe care au invadat-o a fost demolată, iar valorile care au stat la baza acesteia au fost călcate în picioare. Şi nu au plecat până când nu ne-au satanizat.

Comunismul instalat în România de aceste trupe invadatoare a întâmpinat însă o dârză rezistenţă din partea conştientă şi responsabilă a poporului român. Printre cei

mai înverşunaţi, mai disciplinaţi şi mai hotărâţi luptători împotriva lui s-au numărat, bineînţeles, şi membrii Mişcării Legionare. Ei au respectat legământul pe care îl făcuseră înaintaşii lor cu mai bine de un sfert de veac în urmă, în primăvara anului 1919, în pădurea Dobrina de lângă Huşi: „Dacă armata bolşevică va trece Nistrul şi apoi Prutul ajungând să încalce şi locurile noastre, noi să nu ne supunem, ci să ne retragem cu toţii în pădure înarmaţi. Aici să organizăm un centru de acţiune şi de rezistenţă românească, şi prin lovituri date cu măiestrie să zdruncinăm inamicul, să menţinem o stare de spirit de neaplecare, şi să întreţinem o scânteie de nădejde în mijlocul masei româneşti din sate şi oraşe”. Aşa suna legământul făcut în 1919. Dar ruşii nu au venit atunci, ci cu un sfert de secol mai târziu. Şi nu numai ca cotropitori, ci şi pentru a ne sataniza. Cei care se simţeau solidari cu autorii legământului de atunci s-au retras în munţi pentru a se opune cu arma în mână forţelor răului, nu pentru a învinge, căci erau conştienţi că lupta era inegală, ci „pentru a menţine o stare de spirit de neaplecare” şi „pentru a întreţine o scânteie de nădejde”. Şi, pentru cutezanţa şi dârzenia lor, regimul comunist odată consolidat şi stăpân peste ţară, nu i-a iertat, ci le-a pregătit un tratament aparte. Aşa se explică Piteştiul, aşa se explică şi Aiudul. Atât în Piteşti, cât şi în Aiud s-a urmărit, pe lângă uciderea conştiinţelor, şi uciderea ideilor care au format respectivele conştiinţe. „Noi vom fi groparii Mişcării Legionare” declarau cu emfază călăii de la Piteşti. Acelaşi lucru l-au declarat un deceniu mai târziu şi călăii de la Aiud.

Dar ideile nu pot fi ucise…

XVI. UCIGAŞII DE IDEI (2)

Încercam, în episodul anterior, să-mi explic şi să explic motivele pentru care membrilor Mişcării Legionare li s-a aplicat, în temniţele comuniste, un regim cu totul aparte. Acest fapt este o realitate pe care nimeni nu o poate contesta. Nu este vorba numai de reeducările de la Piteşti şi Aiud, acţiuni în care – este ştiut – au fost

implicaţi, aproape în exclusivitate, numai ei, ci de întreaga perioadă de detenţie. Începând din anul 1948, an în care au fost declanşate primele arestări masive, şi până în anul 1964, anul „marei slobozenii", legionarii au fost, atunci când era posibil, izolaţi de ceilalţi deţinuţi, fie că este vorba de închisorile de execuţie, fie că este vorba de coloniile de muncă. Aiudul şi Gherla, de exemplu, au fost pe rând, în anumite perioade, închisori populate exclusiv sau aproape exclusiv cu legionari, iar la Târgşor, în apropiere de Ploieşti, au fost întemniţaţi pentru o lungă perioadă de timp numai elevi, foşti membri ai Frăţiilor de Cruce. De asemenea, la Canal sau în alte colonii de muncă existau brigăzi, aşa-zis disciplinare, formate numai din legionari, cărora li se aplică un tratament special, deosebit de dur. Nu vreau să insinuez prin aceasta că ceilalţi deţinuţi s-ar fi bucurat de un tratament mai blând, mai uman. Nu. Întreg gulagul românesc a fost un adevărat infern dantesc. Dar după cum în infernul lui Dante există mai multe trepte ale caznelor, tot aşa şi în infernul gulagului comunist era organizat în mai multe trepte ale ororii. Bătăi, izolări, înfometare sistematică, munci istovitoare în timpul zilei şi carceră pentru neîndeplinirea normei, noaptea, neacordarea de asistenţă medicală, etc., etc., toate acestea erau pedepse obişnuite, aplicate tuturor deţinuţilor, indiferent de coloratura lor politică, pentru a-i distruge fizic şi moral. Legionarii le aveau, bineînţeles, pe toate acestea „dar şi ceva pe deasupra. Supravegherea lor era mult mai severă, iar prevederile absurde ale regulamentelor, care erau aceleaşi pentru toate penitenciarele, lor li se aplicau cu râvnă sporită. Aparatul politic şi temnicerii din închisorile în care ei îşi executau pedeapsa erau cu grijă selectaţi dintre cele mai dure şi mai fără de suflet elemente ale securităţii şi special instruiţi pentru a fi cât mai neîndurători cu aceşti „înrăiţi duşmani ai poporului". De asemenea, în lagărele de muncă, brigăzile formate din legionari aveau în fruntea lor brigadieri recrutaţi din rândurile deţinuţilor de drept comnu, adesea criminali notorii, cărora li se dădea mână

liberă, drept de viaţă şi de moarte asupra celor pe care îi aveau în subordine şi pe care îi stimulau cu bâta şi cu gârbaciul. Şi dacă se întâmpla (şi se întâmpla adesea) să mai şi moară câte unul, fie istovit de efort, fie sub ploaia de lovituri ale satrapului, acesta nu avea de dat socoteală nimănui, căci nimeni nu-l trăgea la răspundere. Dimpotrivă, era chiar felicitat şi uneori chiar recompensat pentru isprava sa.

Nu aş vrea să se interpreteze că fac, cu această ocazie o pledoarie *pro domo*. Vreau numai să scot în evidenţă faptul că, în temniţele din România, acestei categorii de deţinuţi politici i s-a aplicat un tratament discriminatoriu şi, explicând motivele acestei discriminări, să demonstrez că atât monstruosul experiment de la Piteşti, cât şi nu mai puţin monstruoasa acţiune de reeducare de la Aiud nu au fost întâmplătoare, ci că ambele au făcut parte dintr-un plan, bine pus la punct, elaborat în birourile Ministerului de Interne şi ale Comitetului Central, la îndemnul şi sub directa îndrumare a consilierilor sovietici, imediat după instaurarea comunismului în ţara noastră. Acest plan urmărea un scop precis: acela de a anihila pe cei mai înverşunaţi adversari ai comunismului din ţara noastră, fie suprimându-i fizic, fie pervertindu-le conştiinţele şi schilodindu-le sufletele, precum şi de a ucide ideile-forţă care au făcut posibilă apariţia, în ţara noastră, a acelei *stări de spirit* care a fost Mişcarea Legionară.

Am demonstrat, cu altă ocazie, că Mişcarea Legionară a apărut şi s-a dezvoltat ca o *necesitate istorică*, în condiţiile create în această parte a Europei de rezultatele primului război mondial. Ea nu a fost doar o simplă ideologie, ci o *mişcare spirituală* de regenerare a sufletului românesc, structurată pe valorile naţionale şi pe spiritualitatea creştină. Şi pentru că, printre pericolele care pândeau societatea românească în perioada respectivă, se profila tot mai ameninţător, dinspre Răsărit, şi pericolul comunist, programul de luptă şi de acţiune al acestei mişcări a avut încă de la începuturile ei şi *o*

puternică componentă anticomunistă. Această atitudine fermă şi nedisimulată nu a trecut neobservată, ci a fost sesizată şi de noii stăpâni de la Kremlin, care, după ce şi-au consolidat în interior nefastul lor regim, au început să se pregătească pentru a declanşa „revoluţia mondială”. Căci Rusia, bolşevică acum, nu a renunţat la tendinţele ei hegemonice, ci continua, în numele „internaţionalismului proleter” de data aceasta, să promoveze aceeaşi obsedantă politică expansionistă de totdeauna. În acest scop, Moscova, prin agenţii săi, a studiat cu atenţie situaţia politică şi socială din ţările vecine, în care urmărea să-şi exporte revoluţia, încercând, astfel, să depisteze atât factorii favorizanţi (formaţiuni şi personalităţi politice dispuse să colaboreze sau să facă compromisuri, nemulţumiri pe care să le speculeze, etc.), cât şi pe cei ostili planurilor lor. În felul acesta, ei şi-au dat repede seama că, în România, cea mai înverşunată şi eficientă rezistenţă împotriva comunismului o va opune Mişcarea Legionară, ai cărei membri erau educaţi şi pregătiţi, printre altele, şi în acest scop.

De aceea, comuniştii ruşi au acordat o atenţie deosebită acestei adevărate revoluţii spirituale româneşti, mai ales începând cu a doua jumătate a deceniului patru, când această mişcare a devenit şi o forţă politică de care trebuia să se ţină seamă. Există indicii că – în această perioadă-N.K.V.D.-ul a încercat (şi probabil a şi reuşit) să-şi infiltreze, în rândurile ei, agenţi special instruiţi în acest scop, pentru a-i studia modul de oirganizare şi pentru a încerca de a o compromite şi submina din interior. Dovezi în acest sens nu avem însă la îndemână (există doar unele mărturii care într-un demers istoric serios sunt lipsite de relevanţă), dar dacă, într-adevăr, aşa stau lucrurile, ele există cu siguranţă în arhivele serviciilor secrete respective.

Dacă în privinţa agenţilor infiltraţi nu deţinem, deocamdată, informaţii concludente, avem în schimb dovezi sigure că serviciile secrete sovietice (atât N.K.V.D.-ul, cât şi serviciile de informaţii ale armatei) nu au încetat

să se intereseze de Mişcarea Legionară nici chiar în timpul războiului. Şi aceasta nu numai în cea de-a doua parte a războiului, când era evident că ruşii vor ajunge pe meleagurile noastre, ci şi în prima parte, când această posibilitate nu se întrevedea încă. Printre ofiţerii români căzuţi prizonieri la ruşi erau şi foarte mulţi foşti membri ai Mişcării Legionare (ofiţeri de rezervă mai ales: învăţători, profesori, avocaţi, doctori, etc.); aceştia relatează în scrierile lor memorialistice, unii, sau în simple aduceri aminte, alţii, că, periodic, veneau în lagărele în care erau internaţi, comisii formate din ofiţeri N.K.V.D., desigur şcoliţi şi, unii dintre ei, chiar foarte manieraţi, care îi anchetau în legătură cu trecutul lor legionar. Îi interesa absolut tot: când şi în ce împrejurări au intrat în Mişcare, dacă au trecut sau nu prin Frăţiile de Cruce, cum se desfăşura o şedinţă de cuib şi ce probleme se dezbăteau într-o astfel de şedinţă, ce calităţi trebuia să întrunească un şef de cuib, ce personalităţi legionare au cunoscut şi care dintre acestea i-au impresionat în mod deosebit, dacă l-au cunoscut pe Corneliu Zelea Codreanu şi prin ce calităţi se impunea acesta, ce părere au despre viitorul Mişcării Legionare, etc. Insistau, în mod deosebit, asupra Frăţiilor de Cruce şi a sistemului de educaţie din cadul acestora. Era evident că aceste discuţii aveau mai mult un caracter de documentare decât de anchetă.

Acelaşi lucru îl relatează şi Eugen Cristescu, fostul şef al Serviciului de Informaţii, una din cele şase persoane arestate şi duse împreună cu mareşalul Antonescu la Moscova, după 23 august. Acesta povesteşte (vezi, printre altele, Gabriel Bălănescu, *Din împărăţia morţii*) că un mare număr din şedinţele de anchetă la care a fost supus la Moscova, a fost consacrat Mişcării Legionare şi că atunci când era anchetat despre altceva (partide, personalităţi politice, diplomaţi, etc.), la anchetă asistau doar două, trei sau cel mult patru persoane. Când era vorba de Mişcarea Legionară însă, ancheta avea loc într-o sală spaţioasă, în faţa unei asistenţe de 100 – 120 de persoane, care notau conştiincios tot ce spunea el, unii punând şi întrebări

lămuritoare. La aceste şedinţe participa întotdeauna şi un general, Vinogradov, care conducea ancheta. Îi interesa, în mod deosebit, ca şi pe ceilalţi (e vorba de anchetatorii ofiţerilor din lagăr), modul de organizare al Mişcării, sistemul de educaţie, modelele de luptă, etc.

Am relatat toate acestea pentru a demonstra că tratamentul discriminatoriu care li s-a aplicat legionarilor în închisori şi, mai ales, reeducările de la Piteşti şi Aiud, nu au fost deloc întâmplătoare, ci au făcut parte dintr-un plan bine pus la punct, sugerat şi conceput de Moscova, plan care urmărea distrugerea spiritualităţii legionare şi uciderea ideilor care au făcut posibilă apariţia acestui fenomen spiritual.

XVII. „CARTEA ALBA".

Motto:

„Eu sunt rob şi robul nu are voinţă".

(Răspunsul dat de avocatul Traian Trifan atunci când a fost somat să-şi fixeze poziţia şi să-şi ia angajamente în faţa deţinuţilor).

Nu ştiu cum a fost iniţial botezată. Oficialităţile Aiudului i-au spus, se pare, atunci când au iniţiat-o, „Cartea albă". Noi, deţinuţii, când am aflat de existenţa ei şi am început să bănuim ce conţine, i-am spus „Cartea neagră". Spun, *„când am început să bănuim"*, pentru că cei mai mulţi dintre noi, cei care am trecut prin reeducare, nu ştim nici până astăzi, exact, ce conţine acest document. Şi acum, bănuim numai.

Dar, ce este de fapt, această „operă" pe care hai să o numim şi noi, aşa cum a fost botezată de oficialitate atunci când aceasta a iniţiat-o, *„Cartea albă"*?; aceasta cu atât mai mult cu cât, probabil, tot sub acest nume figurează şi în arhivele pe care S.R.I. le-a preluat de la fosta securitate. Deci, ce este ea de fapt?

În cea de a doua parte a reeducării, pe la sfârşitul anului 1963, atunci când această acţiune a început să dea roade şi administraţia era în posesia unei bogate recolte de declaraţii, demascări şi autodemascări, colonelul Crăciun a dispus crearea unui colectiv format din deţinuţi, reeducaţi

bineînţeles, care să stilizeze, să schematizeze şi să dea coerenţă acestui material informativ pe care îl avea la dispoziţie şi pe care îl obţinuse, aşa după cum am amintit deja, prin silnicie, şantaj, ameninţări şi prin alte asemenea metode. Acest colectiv şi-a început imediat activitatea şi a lucrat intens până la sfârşitul reeducării, atunci când toţi deţinuţii au fost puşi în libertate. Munca lui s-a materializat în apariţia acestei „opere” voluminoase (trei tomuri numărând câteva mii de pagini, se spune) frumos prezentate şi legate cu grijă între coperţi solide *„pentru a fi transmise posterităţii”*, cum ironic, zice-se, s-ar fi exprimat colonelul Crăciun. Deoarece printre cei care au lucrat în acest colectiv au fost selectaţi şi deţinuţi care aveau scris frumos şi citeţ, este de presupus că multe dintre materialele incluse în aceste volume au fost cu grijă transcrise, pentru a fi uşor descifrate şi citite de către cei ce urmau să le consulte. Bineînţeles că aceste copii vor fi însoţite, pentru a li se atesta autenticitatea, de originalul după care au fost transcrise. Dar ce anume materiale au fost incluse în această *„operă”*?

În primul rând, probabil, declaraţiile scrise şi mai elaborate, pe care personalităţile legionare din închisoare au fost obligate să le facă, mai întâi verbal, în faţa celorlalţi deţinuţi, cu ocazia acelor „spectacole” de pomină pe care colonelul Crăciun le organiza periodic. Am arătat, cu altă ocazie, ce trebuia să cuprindă o astfel de declaraţie. Renegarea propriului trecut şi, neapărat, referiri cât mai denigratoare la adresa Mişcării Legionare în general şi a liderilor acesteia, în special. În niciun caz nu trebuia să lipsească, dintr-o astfel de declaraţie, prezentarea, în culori cât mai sumbre, a întemeietorului acestei mişcări, Corneliu Zelea Codreanu.

În al doilea rând, este de presupus că în această „operă” sunt incluse cel puţin o parte (cele considerate mai importante, desigur) din procesele verbale întocmite cu ocazia şedinţelor de reeducare ţinute în aşa-zisele cluburi. Amintesc, în treacăt, că fiecare deţinut, care până la urmă, era *„convins”* (prin ce mijloace?) să-şi facă

autodemascarea, eufemistic numită autoprezentare, era obligat să-şi recunoască, în faţa celorlalţi deţinuţi şi a comitetului de reeducare, toate „uneltirile” şi „crimele” pe care le comisese împotriva poporului şi clasei muncitoare. Tot ceea ce spunea era consemnat atât de el cât şi de membrii comitetului în faţa cărora făcuse expunerea. La încheierea şedinţei, foile procesului verbal erau cu grijă strânse, numerotate şi, a doua zi (aceste şedinţe aveau loc, de obicei, după-amiaza sau seara), la prima oră, erau predate ofiţerului politic care răspundea de clubul respectiv. Uneori, când cel în cauză era o persoană mai importantă sau declarase unele lucruri inedite, acesta era chemat de ofiţerul politic pentru a face unele precizări şi completări în legătură cu cele declarate.

De asemenea, printre aceste materiale s-ar putea să figureze şi o serie de note informativ date de „*turnători*” de profesie în legătură cu comportamentul şi cu viaţa de zi cu zi, în condiţiile regimului celular, a unor persoane sau personalităţi, care trebuia neapărat compromise.

În afară de aceste materiale care sunt în directă legătură cu reeducarea, în „opera” respectivă mai sunt, probabil, incluse şi alt fel de materiale care, cel puţin aparent, nu au legătură cu reeducarea propriu-zisă, în sensul că ele nu au avut niciun impact asupra celor supuşi acestei acţiuni. Despre ce este vorba?

În Aiud, ca şi în celelalte închisori de altfel, erau întemniţate şi o serie de personalităţi de prestigiu ale vieţii intelectuale şi culturale româneşti, adevărate somităţi în domeniul lor de specialitate. Acestora, în perioada reeducării, li s-a impus de către administraţie, din ordin de la centru bineînţeles, să elaboreze anumite lucrări, fiecare în specialitatea sa. În acest scop li s-au creat condiţii speciale, în sensul că au fost izolaţi în celule separate unde li s-a pus la dispoziţie unelte de scris şi hârtie, iar unora dintre ei, probabil, şi ceva material de\ocumentar. Dar cum nu de rigoare ştiinţifică aveau nevoie cei ce au comandat aceste lucrări, ci de cu totul altceva, acesta din urmă (materialul documentar) putea să lipsească, respectivii

urmând să-şi elaboreze lucrările pe baza bagajului de cunoştinţe cu care intraseră în închisoare. Două obiective au urmărit cei ce au dispus elaborarea acestor lucrări. În primul rând să obţină o serie de informaţii şi unele puncte de vedere originale în domenii care interesau şi regimul comunist şi, în al doilea rând, să compromită şi să ştirbească prestigiul intelectual al autorilor lor, căci aceste lucrări trebuia scrise în spiritul învăţăturii marxist-leniniste şi să fie neapărat critice. Au fost elaborate, cu această ocazie, două categorii de lucrări. Unele aveau un caracter general şi prezentau diferite aspecte ale vieţii politice şi culturale din trecut, iar altele se refereau strict la istoria şi activitatea Mişcării Legionare.

Din prima categorie fac parte următoarele lucrări:

Profesorul Grigore Popa a elaborat, împreună cu profesorul Octavian Paleologu, o lucrare despre filosofia românească, cu referire specială la caracterul ei idealist, retrograd şi antiştiinţific.

Cornel sau Ion (nu-mi amintesc bine numele mic) Blaga, diplomat de carieră, a întocmit o lucrare asupra diplomaţiei româneşti din perioada celui de al doilea război mondial, lucrare cu care, după propria-i mărturisire, nu se prea mândrea.

Lui Petre [uţea i s-a comandat o lucrare cu caracter economic, în care să scoată în evidenţă şi să argumenteze superioritatea sistemului socialist asupra celui capitalist.

Profesorul Alexandru Popescu zis Teologul a elaborat un studiu despre misticismul românesc şi despre influenţa acestuia asupra ideologiei Mişcării Legionare.

Din cea de a doua categorie de lucrări, cele care se referă strict la istoria şi activitatea Mişcării Legionare, amintesc pe următoarele:

Eugen Teodorescu a scris despre caracterul conspirativ al Mişcării Legionare.

Victor Vojen, care i-a cunoscut îndeaproape atât pe Corneliu Zelea Codreanu, cât şi pe Horia Sima, a fost pus să scrie (şi a scris sute de pagini) împotriva acestora. A povestit, printre altele, cu lux de amănunte, cum a regizat,

la ordinul lui Codreanu, bineînţeles, marea manifestaţie care a avut loc cu ocazia înmormântării lui Ionel Moţa şi Vasile Marin.

Preotul Dumitrescu-Borşa a scris şi el sute de pagini împotriva propriului trecut şi împotriva celor alături de care a luptat. A renegat, printre altele, toate „minciunile” pe care le-a scris la întoarcerea din Spania (a făcut parte din echipa care a luptat în Spania), la îndemnul lui Codreanu, despre revoluţia comunistă din această ţară şi despre eroismul celor care au luptat împotriva ei.

Desigur, vor mai fi fost şi alţii, constrânşi fiind, au elaborat astfel de lucrări, dar cum în jurul unor astfel de activităţi se păstra un strict secret, noi nu avem cunoştinţă de ele. Despre existenţa celor pe care le-am amintit aici nu am aflat decât târziu, după „eliberare”, fie direct de la autorii lor (cazul Blaga, [uţea, etc.) fie de la alţi foşti deţinuţi care aveau cunoştinţă de existenţa lor. Le-am enumerat aici pentru că, aşa după cum am mai spus, este foarte probabil ca unele din ele, în totalitate sau numai extrase, să fie incluse în această *„colecţie de documente contrafăcute”*. Căci asta este celebra *„Carte albă”* a Aiudului: o colecţie de *„mărturii”* obţinute prin silnicie şi teroare, care să servească la falsificarea istoriei.

XVIII. „DAMNAŢII”.

Articol II.

Articol III. Pe lângă cele două categorii de deţinuţi ai Aiudului din

Articol IV. perioada reeducării, pe care le-am prezentat în episoadele anterioare – cea a refractarilor, care refuzau reeducarea, cu vehemenţă şi demnitate unii, cu un fel de umilinţă creştină alţii, şi cea a celor care, până la urmă, au capitulat, acceptând să-şi facă, decent sau mai puţin decent, fiecare după cum îi era felul, „autodemascarea” – a mai existat şi o a treia, numită, chiar de către unul în cauză (este vorba de poetul Ion Caraion), a celor „damnaţi”. „Noi suntem blestemaţi – a spus odată, într-un moment de sinceritate, cu o imensă tristeţe în glas, regretatul poet – căci, după ce am fost aduşi în situaţia

degradantă de a ne sinucide moral, suntem obligaţi, de mizerabila noastră condiţie umană, de a-i „ajuta” şi pe alţii să se sinucudă. Şi o facem, unii din noi, cu convingere chiar, pentru că nu avem tăria să ne împotrivim răului. Suntem nişte „damnaţi”. Poetul se referea, bineînţeles, la acea categorie de deţinuţi pe care colonelul Crăciun, după ce îi adusese în situaţie limită, reuşise, speculându-le slăbiciunile, deznădejdile şi dorurile, să-i determine să colaboreze cu el şi cu aparatul său represiv în „munca de lămurire” a celorlalţi deţinuţi. Din rândurile acestora au fost recrutaţi şefii de cluburi, precum şi „locotenenţii” lor, un fel de „acuzatori publici”, care în timpul şedinţelor de reeducare, aveau, printre altele, misiunea de a hărţui, cu fel de fel de întrebări incomode, pe cei ce acceptau „spovedania”. Tot din rândurile acestora făceau parte şi „propagandiştii” care încercau să convingă, în convorbiri particulare, de la om la om, pe cei „încăpăţânaţi”, de inutilitatea rezistenţei lor şi de necesitatea acceptării, fie şi numai formal, a acţiunii de reeducare.

Unii dintre „damnaţi”, naivi şi creduli, erau sincer convinşi de „adevărurile” care li se relevaseră şi îşi îndeplineau misiunea cu conştiinţa împăcată şi cu râvnă de neofiţi. Dar aceştia erau puţini la număr. Cei mai mulţi dintre ei aveau, însă, conştiinţa (de) căderii şi a neantului în care se rostogoleau; şi fiecare îşi trăia drama şi zbuciumul sufletesc după cum îi era felul. Unii afişau un cinism de circumstanţă, căutând să pară cât mai degajaţi şi mai nepăsători, alţii se abandonau cu un soi de voluptate (există o voluptate a căderilor) răului, iar alţii, cei mai scrupuloşi dintre ei, născoceau alibiuri, niciodată însă destul de convingătoare, pentru a-şi linişti propria conştiinţă. Erau şi unii care manifestau un fel de solidaritate tacită şi discretă cu cei care se „încăpăţânau” să reziste, bucurându-se parcă, înăuntrul lor, ori de câte ori vreunul dintre aceştia îl înfruntau pe colonelul Crăciun sau pe oricare altul dintre aghiotanţii acestuia şi trăind un soi de deziluzie cu fiecare nouă cădere. Este edificatoare, în acest sens, mărturia unui veteran al închisorilor,

vrânceanul Costache Busuioc, care, pentru atitudinea lui intransigentă, a fost „cazat” împreună cu alţii asemenea lui, în Zarcă, unde li s-a aplicat un regim special de exterminare. Periodic, locatarii acestui infern erau scoşi, din ordinul mai marilor Aiudului şi duşi, individual ori în grup, să ia parte la şedinţele de reeducare, în speranţa că măcar unii dintre ei vor ceda. Într-o asemenea ocazie, Costache Busuioc, somat de către şeful de club să-şi precizeze poziţia, a răspuns: „Mai întâi vă întreb eu pe voi, în ce calitate pretindeţi să fac aceste declaraţii, pentru că şi voi sunteţi deţinuţi la fel ca şi mine? Totuşi, un răspuns vă pot da. Am executat 16 ani de puşcărie cu conştiinţa împăcată că faptele pentru care am fost condamnat nu mă dezonorează. Nu am nimic a-mi reproşa şi rămân cu această convingere”. Bineînţeles, a fost trimis înapoi în Zarcă, dar după două săptămâni a fost scos din nou şi dus, de data aceasta, în „Clubul Mare”, la lucrările căruia asista şi colonelul Iacob. Acesta l-a somat şi pe el, ca şi pe toţi ceilalţi aduşi din Zarcă, să ia cuvântul şi să-şi precizeze poziţia. „*Domnule colonel* – a răspuns timorat, dar cu hotărâre în glas Costache Busuioc – *dumneavoastră mă obligaţi să-mi reneg trecutul şi convingerile şi să aduc laude „realizărilor” regimului împotriva căruia am luptat, realizări pe care eu nu le cunosc*. *În lunga mea perioadă de detenţie, eu nu am cunoscut decât partea represivă a regimului pe care îl slujiţi*. *Uitaţi-vă în ce hal m-aţi adus*! *Şi acum, după ce mi-aţi schilodit trupul, vreţi să-mi ucideţi şi sufletul*? *Dacă din punct de vedere fizic puteţi face cu mine ce vreţi, să mă ucideţi chiar, de sufletul meu nu vă veţi putea atinge*! *Stă în puterea mea să mi-l apăr şi mi-l voi apăra*. *Vă rog să mă duceţi înapoi în Zarcă*!”. „*Bine, Busuioc* – a răspuns iritat *colonelulte vom duce înapoi în Zarcă*; *dar mai întâi vei poposi prin alt loc, unde vei avea posibilitatea să meditezi*. *Poate te răzgândeşti*… La terminarea şedinţei, în învălmăşeala de la ieşire, mai mulţi deţinuţi l-au felicitat pe temerar pentru atitudinea sa lipsită de echivoc. „*Printre aceştia* – mărturiseşte C. *Busuiocam remarcat şi pe unul care făcea parte din*

comitetul clubului în care fusesem „invitat” cu două săptămâni în urmă. Acesta mi-a strâns, pe furiş, cu afecţiune, mâna şi m-a încurajat din priviri. Am rămas surprins. Nu ştiam ce să mai cred. Târziu, în singurătatea celulei în care am fost izolat, gândindu-mă la această întâmplare, am ajuns la concluzia că omul fusese sincer şi că, în sinea lui, se bucura când întâlnea oameni care erau aşa cum el nu mai avea tăria să fie. Şi am înţeles atunci că oamenii aceştia, pe care noi îi judecam, cam aspru câteodată, erau de fapt, victime ca şi noi ceilalţi, numai că ei, ajunşi la capătul puterii lor de rezistenţă, au capitulat. Şi înţelegând aceasta, m-am rugat pentru ei”.

O experienţă asemănătoare am trăit-o eu însumi în primăvara anului 1963. Eram în fabrică de câteva luni şi fusesem aduşi aici împreună cu un lot numeros de „refractari”, considerându-se că în condiţiile de aici vom fi mai vulnerabili. Într-una din zile, într-un moment de răgaz, mă plimbam prin curtea din faţa dormitoarelor, aşteptând să sune adunarea pentru şedinţa zilnică de demascări. La un moment dat, într-un colţ mai retras, l-am observat, stând singur pe o bancă, cu ochii pironiţi în gol şi cu gândurile aiurea, pe şeful clubului la care eram şi eu obligat să iau parte. Ştiindu-l un om dur şi lipsit de sentimentalisme (era considerat cel mai eficient reeducator din fabrică, m-a izbit mina sa suferindă şi m-am oprit să-l observ mai cu atenţie, pentru a-i înţelege zbuciumul. Simţindu-se privit, a ridicat deodată ochii spre mine şi, furios că l-am surprins într-un moment de slăbiciune, m-a apostrofat brutal: „*Ce e, banditule*?” (reflexul Piteştiului, căci trecuse pe acolo!). „*De ce mă spionezi*?” Şi pentru că observase, probabil, unda de compasiune din privirea mea, a adăugat: „*Nu am nevoie de mila ta*!”; astfel, ridicându-se precipitat de pe bancă, a plecat grăbit, pierzându-se printre ceilalţi deţinuţi. Incidentul m-a pus pe gânduri, deoarece mă aşteptam la represalii. Nu s-a întâmplat însă aşa. Dimpotrivă. Din acel moment m-a evitat, fără ostentaţie însă, iar la şedinţele de reeducare pe care le conducea el, m-a ignorat cu

desăvârşire. Mai mult chiar, când într-o seară (şedinţele de reeducare aveau loc mai mult seara) unul dintre ajutoarele lui m-a somat să iau cuvântul şi să-mi fac „autoprezentarea”, el l-a oprit, aruncându-mi o privire complice: *„Lasă-l în pace, că nu este încă pregătit! Până la urmă va vorbi şi el”*. Şi, timp de câteva săptămâni, cât am mai frecventat clubul condus de el (din când în când cluburile se reorganizau), nimeni nu m-a întrebat nimic, spre uimirea celorlalţi deţinuţi, care, la un moment dat, au început chiar să mă suspecteze. Cât timp am mai stat împreună în fabrică, ne întâlneam din când în când, ne salutam, dar numai atât. Niciodată nu am stat de vorbă de la om la om. Când s-a eliberat însă, căci s-a eliberat cu câteva luni înaintea noastră, a celorlalţi, a venit şi la mine să-şi ia rămas bun. Mi-a strâns prieteneşte mâna, spunându-mi cu emoţie în glas: *„Îţi mulţumesc pentru înţelegerea cu care m-ai privit atunci. Cred că, în timpuri normale, am fi putut fi prieteni. Chiar foarte buni prieteni. Nu vreau să-ţi dau sfaturi, dar vezi, ai grijă de tine! Nu întinde prea mult coarda, căci ăştia nu ştiu de glumă”*... Şi ne-am despărţit ca doi vechi prieteni. Cazul este destul de elocvent pentru ceea ce vreau să demonstrez şi nu mai suferă niciun fel de comentariu.

XIX. „DAMNAŢII”.

Cu o destul de mare întârziere, după mai bine de trei ani de la apariţie, mi-a căzut în mână, cu totul întâmplător, volumul de poezii al unui „damnat”. Este vorba de versurile lui Puiu Nicolae Giosanu, apărute postum în 1991 (autorul a trecut la cele veşnice în 1985), într-un volum inspirat intitulat *Luminosul decembrie*, sub îngrijirea şi prin străduaniile doamnei doctor Galina Răduleanu. Mărturisesc că am fost extrem de surprins. Nu atât pentru faptul că descopeream în „damnatul” de la Aiud un adevărat poet, de o reală sensibilitate, cât mesajul versurilor lui. Poezia lui Puiu Giosanu nu este o poezie de circumstanţă, ci una mărturisitoare, un fel de spovedanie sau, altcum spus, un alt fel de „autodemascare” decât cea pe care şi-a făcut-o acolo, în timpul reeducării. Ea

izvorăşte din necesitatea sufletească a autorului de a se descoperi aşa cum a fost sau cum ar fi putut să fie în *condiţii normale* de existenţă, nu cel care a fost silit să fie de *situaţia limită* în care a fost adus.

Încă de la început am fost frapat de *motto*-ul cu care începe acest volum. „*Nu există decât o singură nenorocire, aceea da a nu fi dintre sfinţi*” (Leon Bloy), ceea ce m-a determinat să mă aplec mai cu atenţie asupra conţinutului. Lectura acestor poezii mi-a confirmat, dacă mai era nevoie, că atunci, acolo, în acea lume în agonie, nu l-am judecat greşit. Nici pe el, nici pe ceilalţi asemenea lui şi nici pe noi toţi laolaltă. Neputând fi sfinţi, am fost cu toţii, până la capăt, oameni. Fiecare cu neputinţele şi cu limitele lui, fiecare cu tragedia, cu îndoielile şi cu înfrângerile lui.

Pe Puiu Giosanu l-am cunoscut personal în fabrica Aiudului, în 1963, unde, mai bine de un an de zile, ne-am trăit împreună tragediile, fiecare pe a lui şi toţi, laolaltă, pe a timpului nostru. El făcea parte din grupul celor pe care, aşa cum am amintit cu altă ocazie, poetul Ion Caraion i-a numit „damnaţi”, a celor care, după ce au fost „ajutaţi” să-şi asasineze conştiinţele acceptaseră (cu ce preţ oare?) ca, la rândul lor, să „ajute” şi ei pe alţii să facă acelaşi lucru. Unii dintre aceştia (am spus-o deja), naivi şi creduli, s-au convertit sincer şi, făcând din înfrângere şi capitulare virtute, îşi îndeplineau noua lor misiune cu conştiinţa împăcată. Aceştia au fost însă puţini: căci cei mai mulţi, păstrându-şi totuşi luciditate, erau conştienţi de cădere şi de mizeria morală spre care erau împinşi şi încercau să-şi asigure „supravieţuirea”, fie confecţionându-şi fel de fel de alibiuri morale, niciodată însă destul de convingătoare, unii afişând un soi de nepăsare sfidătoare şi cinică, la fel de neconvingătoare, alţii. Din această ultimă categorie, a cinicilor, făcea parte şi Puiu Giosanu. Mai mult chiar, parafrazând caracterizarea pe care [uţea o face lui Cioran, aş putea spune că el era „cinicul de serviciu” al unei lumi care trăia agonia, după cum prietenul său, poetul Ion Caraion (erau foarte buni prieteni, completându-se şi susţinându-se reciproc), era defetistul de serviciu al

aceleiaşi lumi. Cinismul său ostentativ îl făcea nesuferit celor mai mulţi dintre deţinuţl, motiv pentru care, adesea, era evitat. Pentru un observator lucid însă, era clar că acest cinism nu îl definea, ci era doar modalitatea lui de a se apăra. Dacă ştiai să priveşti dincolo de această mască cinică, artificial confecţionată, nu puteai să nu observi că, în realitate, acest om era bântuit de angoase şi de spaime, iar dacă îl surprindeai în momentele sale de singurătate, de întâlnire cu sine, atunci când nu se ştia observat, îţi dădeai şi mai bine seama de acest lucru.

Într-adevăr, Puiu Giosanu era un înfricoşat. Nu fricos ci *înfricoşat*. Trecuse prin Piteşti, unde trăise orori inimaginabile minţii omeneşti şi ştia mai bine decât noi toţi că, dincolo de un anumit prag nimeni nu poate rezista. „Daţi-l pe Cârja – spunea el odată (Ion Cârja era unul dintre cei mai „încăpăţânaţi" adversari ai acţiunii de reeducare, cam rigid şi neînţelegător cu neputinţele oamenilor poate, dar vertical şi demn până la trufie) – pe mâna unui [urcanu şi vă garantez că, în mai puţin de o lună, acest ţâfnos şi trufaş „atlet al demnităţii umane" va ajunge şef de club de reeducare şi îşi va face meseria cu aceeaşi râvnă cu care şi-o fac toţi ceilalţi!"

Raporturile lui Puiu Giosanu cu ceilalţi deţinuţi erau, în general, reci. În afară de câţiva prieteni care îl acceptau, în virtutea unor mai vechi relaţii (unii), sau pentru că erau în aceeaşi situaţie cu el (alţii), majoritatea celorlalţi deţinuţi îl evitau (sau pur şi simplu îl ignorau). Erau totuşi şi câţiva cu care era în relaţii tensionate sau chiar de beligeranţă. Unul dintre aceştia era Ion Cârja despre care am amintit mai sus. Datorită poziţiei sale intransigente faţă de reeducare, acesta era permanent în atenţia colonelului Crăciun care, prin fel de fel de metode, încerca să-i frângă verticalitatea. În cele din urmă a fost adus în fabrică şi dat pe mâna celor de aici, pentru a-l convinge aceştia să accepte, cel puţin de formă, reeducarea. Printre cei care s-au ocupat de el a fost şi Puiu Giosanu care, printre altele a scris împotriva lui, pentru „Gazeta de perete" (în fabrică exista şi aşa ceva), un

articol extrem de veninos, intitulat *Homo Americanus* (Ion Cârja era cetăţean american). Articolul era atât de abject încât a stârnit indignarea majorităţii deţinuţilor, chiar şi pe a unora dintre cei ce acceptaseră reeducarea. Deşi nu ne simpatizam, relaţiile mele cu Puiu Giosanu erau totuşi civilizate datorită faptului că amândoi eram prieteni cu Ion Caraion. Aşa că, la prima ocazie, l-am întrebat cum a putut scrie un astfel de articol. Mi-a răspuns prompt, cu cinismul care îl caracteriza: *„Trebuie să fac şi eu ceva ca să le dovedesc că sunt reeducat, şi dau în Cârja pentru că în el dau toţi. O lovitură în plus nu mai contează, deoarece el figurează deja pe lista neagră a colonelului Crăciun şi ceea ce trebuie să i se întâmple i se va întâmpla oricum, cu sau fără ajutorul meu. Ce-ai vrea? Să dau în tine? Ştiu că gândeşti ca şi Cârja, dar, spre deosebire de el, tu nu ieşi în faţă şi nu te trufeşti. Tu încerci să te strecori cât mai neobservat şi ar fi o ticăloşie să te scot eu în evidenţă. Eu nu împuşc decât oameni care sunt deja morţi"*. Răspunsul lui m-a pus pe gânduri şi din acel moment am început să-l privesc cu alţi ochi.

În cartea sa intitulată *întoarcerea din infern* şi apărută în exil, în 1972, Ion Cârja era nedrept cu Puiu Giosanu, după cum era nedrept cu mulţi alţii, care au avut o situaţie asemănătoare. Dacă acolo, în timpul cumplitei încleştări, înverşunarea lui împotriva fratelui „ticăloşit" era oarecum justificată, târziu, după ce odată cu trecerea anilor, rănile s-au zvântat şi apele sufletului s-au limpezit, această înverşunare nu-şi mai avea nicio justificare. Dar Ion Cârja nu ştie să ierte. Nu ştie sau nu poate să ierte. El acuză şi depune mărturie. Cartea îi este un lung rechizitoriu şi o lungă înşiruire de mărturii. Puiu Giosanu însă depune mărturie, rugându-se unui Dumnezeu pe care atunci, în momentele de agonie, nu l-a mărturisit cu ostentaţie, ci l-a exilat pe undeva, prin cotloanele sufletului său hăituit de neputinţe, să-l ierte şi să-i dea şi lui puterea să ierte. Neputând fi sfânt, el s-a străduit să se păstreze până la capăt *om*, iar versurile sale demonstrează că a reuşit să facă acest lucru.

XX. VAMEŞUL ŞI FARISEUL.

Am afirmat în episodul anterior că Ion Cârja este

Nedrept atunci când judecă atât de aspru pe camarazii lui de suferinţă care, ajunşi la limita puterii lor de rezistenţă, au capitulat. În cartea sa despre care am amintit deja (Întoarcerea din infern, vol. II), consacrată aproape în întregime reeducării de la Aiud, el depune mărturie şi acuză în acelaşi timp. Depune mărturie despre ororile pe care le-a trăit el şi ceilalţi deţinuţi ai Aiudului acelei perioade şi acuză de-a valma, atât pe călăi cât şi pe victime, adică pe acei dintre deţinuţi care, oameni fiind, s-au comportat omeneşte, făcând compromisurile necesare pentru a supravieţui. Citindu-l şi cunoscând şi cumplitele realităţi de acolo îţi dai cu uşurinţă seama că Ion Cârja, cu toată statura lui intelectuală şi morală, nu a înţeles nici fenomenul reeducării în sine şi nici pe „nefericiţii" care trecând prin această reeducare şi neavând vocaţie de martiri s-au comportat omeneşte, adică s-au îndoit, s-au lepădat renegându-şi trecutul şi idealurile, au renunţat la vise. Dacă atunci şi acolo, în timpul cumplitei încleştări, când nu aveai răgaz să-ţi sondezi propriu-ţi suflet, necum pe al celor de lângă tine, îndârjirea sau chiar ura lui împotriva unui Puiu Giosanu şi a altora asemenea lui, în special, precum şi împotriva tuturor celor nevolnici, în general, erau justificate, după trecerea anilor, în momentul când îşi scrie cartea şi când este de presupus că resentimentele împotriva acestora se estompaseră, s-ar fi cuvenit să aibă o altă înţelegere asupra fenomenului în sine şi a încercărilor prin care a trecut, precum şi asupra oamenilor care, în împrejurările date, s-au comportat aşa cum s-au comportat.

Ion Cârja se dovedeşte, însă, a fi şi acum, în momentul scrierii cărţii, la fel de necruţător, ca şi atunci, cu slăbiciunile şi neputinţele celor ce nu au fost în stare să reziste aşa cum a rezistat el. Căci el, aşa cum am amintit deja, a avut faţă de acţiunea de reeducare o atitudine extrem de tranşantă, refuzând cu fermitate, dar şi cu oarecare ostentaţie, aroganţă chiar, să o accepte, motiv

pentru care a fost în permanenţă în atenţia colonelului Crăciun şi a ciracilor acestuia care au făcut tot ceea ce le-a stat în putinţă (şi în putinţă le-au stat multe) să-i frângă cerbicia. El le-a suportat însă pe toate cu stoicism. Cu stoicism dar şi cu un soi de trufie, căci Ion Cârja avea, ca orice om, pe lângă calităţile pe care nimeni nu i le putea contesta, şi o serie de defecte. Era, printre altele, extrem de orgolios, iar atunci când era vorba să judece pe alţii era rigid şi neîndurător ca un inchizitor. Nu scăpa nicio ocazie să-şi etaleze cunoştinţele sale (avea o deosebită pregătire intelectuală), atât în disputele cu reeducatorii (interni sau externi), cât şi în discuţiile cu ceilalţi deţinuţi. Avea o deosebită plăcere de a-şi copleşi interlocutorul cu fel de fel de teorii şi cu trimiteri la autori celebri pentru a-l pune astfel în inferioritate. Dacă acest procedeu îşi avea o justificare în disputele sale cu adversarii pentru că s-ar putea presupune că astfel ar fi putut câştiga un ascendent asupra lor (deşi colonelului Crăciun şi statului lui major puţin le păsa de erudiţia victimelor lor), în discuţiile cu ceilalţi deţinuţi, această etalare de cunoştinţe era cel puţin preţioasă. Puiu Giosanu nu a greşit prea mult atunci când, în articolul amintit publicat în „Gazeta de perete” a „Clubului” din fabrică, îl caracterizează ca fiind „infatuat şi arogant”, „distant şi mizantrop”.

În orice caz, faptul că Ion Cârja avea un eu hipertrofiat se poate constata şi din lectura cărţii lui despre care am amintit, carte în care se scoate în evidenţă, cu ostentaţie aproape, pe sine. Uneori o face numai aluziv, alteori o spune, însă, direct. Iată, de exemplu, ce spune, referindu-se la o intervenţie a sa la una din şedinţele „Clubului”. „*Ceea ce spuneam eu era exact ce gândeau cel puţin 90 la sută din cei de faţă. Dar deoarece, niciunul dintre ei nu avea privilegiul meu, niciunul dintre ei nu îndrăznea să spună ceea ce gândea. Eu... eram singurul titrat universitar cu distincţia de doctor, dobândită încă sub imperiul vechii legi universitare valabilă până în 1949. Pe lângă aceasta, aveam calificarea superioară chiar în probleme de politică*” (Op. cit. pp. 215 – 216). Şi această

afirmaţie o face cu seninătate cu toate că acolo, în sală, erau cu siguranţă, destui deţinuţi care, cu sau fără diplomă, erau, cel puţin, tot atât de eruditţi şi de dotaţi din punct de vedere intelectual, ca şi el. Numai că aceştia erau mai modeşti.

Astfel stând lucrurile, este explicabil de ce Ion Cârja îşi judecă camarazii de suferinţă care nu au putut fi la înălţimea lui, cu atâta asprime, neavând, pentru majoritatea dintre ei, niciun fel de înţelegere. Spun pentru majoritatea, deoarece unora dintre cei care au capitulat, este adevărat, puţini la număr, le acordă totuşi circumstanţe atenuante. Pentru Ion Caraion, de exemplu, are o surprinzătoare înţelegere, justificându-i acţiunile reprobabile, deşi aceste acţiuni nu se deosebesc prea mult de cele ale lui Puiu Giosanu pe care îl stigmatizează cu atâta înverşunare. Or, dacă, în situaţia respectivă, când oamenii au acţionat şi s-au comportat aşa cum au acţionat şi s-au comportat, sub imperiul aceloraşi presiuni şi silnicii fizice şi morale, acorzi înţelegere unuia, atunci trebuie să acorzi aceeaşi înţelegere tuturor. Chiar şi acelui „odios" Hordilă care, atunci când s-a eliberat înainte de termen (ianuarie 1963) pentru participare activă şi deosebit de „fructuoasă" la acţiunea de reeducare, i-a şoptit discret prietenului său de la care îşi lua rămas bun: „*Să loveşti tare, necruţător, căci numai aşa vei ieşi de aici*". Şi pentru că veni vorba de Hordilă trebuie să amintesc că nici chiar el, care era socotit unul dintre cei mai ticăloşiţi, mai fără de scrupule susţinători ai acţiunii de reeducare, nu era total lipsit de omenie. El tuna şi fulgera mai mult împotriva trecutului şi a morţilor decât împotriva celor care refuzau să se reeduce. Filipicile sale erau îndreptate de obicei împotriva regimurilor „burghezo-moşiereşti", în general, şi împotriva Mişcării Legionare şi a căpeteniilor ei, în special. Împotriva oamenilor de faţă prezenţi nu lua atitudine decât în cazuri extreme, când era neapărată nevoie să-şi dovedească sinceritatea faţă de reeducare sau când i se cerea, în mod expres, să facă acest lucru. Da altfel, aceasta era o practică aproape generală a celor care erau activi în

acţiunea de reeducare. Majoritatea dintre ei vituperau mai mult împotriva trecutului şi a morţilor şi numai când era neapărată nevoie îi luau în primire şi pe cei refractari reeducării. Un alt exemplu în acest sens îl constituie şeful politic al fabricii din partea deţinuţilor, Romulus Drăgoiescu. Fost contabil la uzinele Reşiţa, acesta fusese implicat în procesul marii trădări naţionale, proces intentat unor mari personalităţi politice româneşti dintre care amintesc pe Ion Pop, Bujoiu, profesor Mărgineanu, Auschnitt (judecat în lipsă), George Manu, etc. Şi condamnat împreună cu aceştia. La declanşarea reeducării, simţind că este rost să se elibereze înainte de termen, fără să-şi facă prea multe scrupule, a acceptat să se „purifice" prin „spovedanie" de toate păcatele trecutului, devenind, în felul acesta, unul dintre oamenii de bază ai colonelului Crăciun, printre deţinuţi. Era un ins pipernicit, surpat parcă în sine, veşnic încruntat şi veşnic cu privirea în pământ. Trecea printre oameni ca printre morminte, absent ca un somnambul şi ducând parcă în spate o imensă povară. Doar din când în când tresărea şi se uita cu suspiciune în jur, aşteptând parcă să i se facă reproşuri. Era cât se poate de clar că era un suflet zbuciumat. Şi totuşi omul acesta nu era un iremediabil ticălos aşa cum îl prezintă Ion Cârja în cartea sa. A trecut, adesea, multora multe cu vederea, făcându-se că nu observă anumite lucruri, atunci când era sigur că nici el nu este observat. Un exemplu: La câteva zile de la venirea lotului nostru în fabrică am fost duşi la „Club" unde urma să vină colonelul Crăciun cu toată suita sa pentru a ne vorbi şi a ne face recomandări în legătură cu felul cum va trebui să ne comportăm în noua noastră situaţie. Cum în sala în care urma să aibă loc întâlnirea nu erau bănci suficiente am fost trimişi unii dintre noi să aducem câteva de la sala de mese. Şi pentru că noi nu cunoşteam rostul pe acolo, am fost însoţiţi de un cetăţean din fabrică care nu era altul decât Drăgoiescu. Eu nu-l cunoşteam şi nu ştiam ce rol important joacă el în acţiunea de reeducare de aici. Crezând că este un biet om obidit şi hărţuit ca şi mine

m-am apropiat complice cu el şi l-am întrebat: „*Ce vor să facă ticăloşii aceştia cu noi de ne-au adus aici*? *Vor să ne îndobitocească*? *Vor să ne ucidă sufletele*? El nu a răspuns, ca şi cum nu ar fi auzit nimic din ce am întrebat şi şi-a văzut de treabă luând o bancă în spinare şi plecând spre sala în care se ţinea adunarea. Peste câteva minute, văzându-l în compania colonelului Crăciun mi-am dat seama de gafa pe care o făcusem şi m-am temut că vor urma represaliile. Nu s-a întâmplat însă aşa. Am stat mai bine de un an în fabrică având-ul pe el şef de producţie şi şef de reeducare şi niciodată nu a făcut cea mai mică aluzie la incidentul de atunci. Mi-a reproşat alte cele, m-a criticat adesea în şedinţe, acuzându-mă că sunt în încăpăţânat şi că fac pe grozavul sfidând pe ceilalţi deţinuţi care au înţeles să se rupă de trecut şi să devină oameni cinstiţi, însă niciodată nu a făcut nici cea mai mică aluzie la ceea ce ştiam doar noi doi. Iată de ce eu consider că atât Drăgoiescu şi Hordilă cât şi toţi ceilalţi care sunt în situaţia lor, în fond cu toţii nişte biete victime, au dreptul să se bucure de înţelegerea şi de compasiunea noastră, după cum, sunt sigur că şi Dumnezeu le va da dreptul la mântuire. Şi pentru că am pomenit de mântuire mi-a venit în minte o întrebare pe care Puiu Giosanu i-a pus-o prietenului său Ion Caraion în timp ce se plimbau prin ţarcul din faţa dormitorului nostru: „*Ce zici Ioane, noi cei care ne bălăcim în mocirla de aici vom mai avea oare acces la mântuire*?”. Ce a răspuns Ion Caraion nu am mai auzit, dar atunci eram convins că întrebarea fusese pusă aşa, în bătaie de joc. Acum după ce i-am citit versurile, sunt convins că atunci când a pus această întrebare vorbea cât se poate de serios.

Şi încă ceva în legătură cu Puiu Giosanu şi cu Ion Cârja. Evocându-i, nu ştiu de ce îmi vine în minte „Vameşul şi fariseul”.

XXI. ZARCA ŞI CELULARUL.

Am evocat în ultimele episoade, mai pe larg, aspecte

Ale acţiunii de reeducare din fabrica Aiudului, acestea fiindu-mi mai bine cunoscute deoarece, o lungă

perioadă de timp (mai bine de un an şi jumătate, am fost, în calitate de victimă, *martor ocular* la tot ceea ce s-a petrecut acolo.

Am amintit, cu altă ocazie, că în ianuarie 1963, colonelul Crăciun, din raţiuni pe care nu le-am înţeles decât mult mai târziu, a scos de pe celular, la muncă în fabrică, un lot de aproximativ două sute de deţinuţi, mai exact întregul „Club al tineretului", botezat aşa, oarecum în derâdere, de însuşi colonelul Crăciun, nu pentru că toţi câţi făceam parte din el am fi fost la prima tinereţe (cred că niciunul dintre noi nu avea mai puţin de 30 de ani), ci pentru că era format din cei mai puţin vârstnici „pensionari" ai Aiudului. Evenimentul a produs senzaţie (printre noi, bineînţeles) pentru că, până atunci, scoaterea la muncă era considerată o favoare, un fel de recompensă acordată pentru bună purtare. Or, cea mai mare parte a componenţilor clubului cu pricina nu aveam pentru ce să fim „recompensaţi", deoarece eram dintre cei care ne manifestaserăm şi continuam să ne manifestăm, într-un fel sau altul, ostilitatea faţă de reeducare.

„Clubul tineretului" fusese format în decembrie 1962, probabil tocmai cu scopul transferării lui în fabrică. Şi aceasta nu atât din nevoia de mână de lucru (deşi este posibil să se fi avut în vedere şi acest lucru), cât pentru intensificarea şi creşterea randamentului „muncii" de reeducare. Într-un fel, scoaterea în fabrică a fost, pentru mulţi dintre componenţii amintitului „Club", un soi de avans, o plată anticipată pentru stimularea capitulărilor viitoare. Într-adevăr, această stratagemă s-a dovedit productivă, deoarece mulţi dintre cei transplantaţi cu acest lot în fabrică nu au putut rezista presiunilor psihice de aici şi au capitulat mai repede decât ar fi făcut-o în condiţiile regimului celular, oricât de sever ar fi fost acesta. Şi aceasta pentru că mai marii reeducării dispuneau aici de multiple mijloace (pe care, de altfel, le-am trecut în revistă cu altă ocazie) de a-i aduce pe „tinerii" nonconformişti la ascultare şi la sentimente mai bune faţă de „nobila" lor misiune.

X X X

Concomitent cu această susţinută activitate din fabrică, acţiunea de reeducare continua cu aceeaşi sârguinţă şi în celelalte secţii ale închisorii şi mai cu seamă pe Celular, unde erau întemniţaţi peste o mie de deţinuţi. Aici însă condiţiile erau diferite de cele din fabrică şi de aceea şi metodele întrebuinţate de reeducatori erau diferite. Neavând la îndemână alte mijloace de convingere, aceştia uzau de cele clasice: izolarea, foamea, frigul, neacordarea asistenţei medicale celor bolnavi, etc. În toată perioada anului 1963, această criminală acţiune a cunoscut o curbă ascendentă. Întreg aparatul politic al închisorii, în frunte cu comandantul, a dus o agitată şi frenetică activitate, de parcă îi mâna cineva de la spate. Pentru cei care reuşiseră să-şi păstreze, cât de cât, o fărâmă de luciditate (aceştia erau însă foarte puţini) era clar că se apropia o scadenţă şi colonelul Crăciun voia, ca orice bun comunist, să poată raporta că misiunea ce-i fusese încredinţată a fost îndeplinită într-un procent cât mai apropiat de sută la sută.

În general, deţinuţii rămaşi în incinta închisorii propriu-zise, care erau mai numeroşi decât cei din fabrică, erau împărţiţi în *două categorii*: cei care refuzau reeducarea şi cei care o acceptau (sau erau consideraţi ca susceptibili de a o accepta). Primii erau cazaţi în Zarcă, unde li se aplică un tratament special, iar ceilalţi în Celular sau în celelalte secţii ale închisorii. La rândul lor, cei din Zarcă erau, de asemenea, împărţiţi în două categorii: recalcitranţii „paşnici”, cei care refuzau cu un fel de smerenie reeducarea (vezi prinţul Ghica), şi recalcitranţii pe care cineva (un ofiţer politic, se pare) i-a numit „agresivi”. Aceştia nu numai că refuzau categoric reeducarea, dar o şi denunţau cu vehemenţă ori de câte ori aveau ocazia. Mai mult decât atât, ei nu se sfiau să arunce în faţă, atât colonelului Crăciun, cât şi celorlalţi temniceri, tot ce gândeau despre ei şi despre regimul criminal pe care îl slujeau, demonstrându-le cât de ticăloşi sunt şi cum vor da ei cândva socoteală pentru toate nelegiuirile pe

care le săvârşesc. Dacă asupra celor din prima categorie se mai exercitau presiuni (altele decât mizeriile zilnice şi regimul deosebit de sever care li se aplică) în speranţa că vor putea fi determinaţi să cedeze, ceilalţi (din cea de a doua categorie) erau din acest punct de vedere, ignoraţi, în sensul că erau ţinuţi departe de orice fel de activitate care era în legătură cu reeducarea, de teamă ca nu cumva prezenţa lor printre ceilalţi deţinuţi să nu transforme această acţiune în contrariul ei. Asta nu înseamnă că erau ignoraţi şi din celelalte puncte de vedere. Pentru atitudinea lor („sinucigaşă”, o considerau unii), acestor temerari li s-a aplicat un necruţător regim de exterminare.

În Celular şi pe celelalte secţii ale închisorii, acţiunea de reeducare se desfăşura mai greoi, deoarece aici deţinuţii erau împrăştiaţi, în formaţii mici, în celule, iar din această cauză supravegherea lor se făcea mai anevoie. La început, atâta timp cât participarea la acţiunea de reeducare era benevolă, lucrurile erau, din punctul de vedere al administraţiei închisorii, mai simple. Cei în cauză, care nu erau prea numeroşi, erau scoşi din celule şi duşi în săli special amenajate, unde erau iniţiaţi în tainele reeducării. Din rândurile acestora vor fi recrutaţi viitorii „şefi de cluburi”. Începând însă cu ultimele luni ale anului 1962, când acţiunea de reeducare s-a generalizat, devenind obligatorie pentru toţi, lucrurile s-au complicat. Era extrem de dificil să prelucrezi şi să supraveghezi o masă de peste două mii de oameni, dintre care foarte mulţi nu erau dispuşi să colaboreze. Probabil că şi din aceste motive „Clubul tineretului” a fost transferat în fabrică unde, după cum am văzut, erau alte condiţii şi alte posibilităţi de a-i determina pe oameni să capituleze.

În aceste condiţii, colonelul Crăciun şi aparatul său politic au imaginat diferite formule de rezolvare ale acestei dificile probleme. La început au încercat să formeze grupe de lucru la nivelul a două-trei celule, care se reuneau şi ţineau şedinţe de lucru împreună. Au renunţat însă repede la această formulă deoarece nu era deloc productivă. Oamenii, fiind puţini la număr şi lipsiţi de o supraveghere

calificată, aveau tendinţa de a se cocoloşi unii pe alţii, mimând doar reeducarea. Au încercat apoi să formeze grupe de câte 30 – 40 de oameni, care îşi ţineau şedinţele de demascare în nişte celule mai mari de pe Secţia a II-a, amenajate ad-hoc într-un fel de săli de clasă. Curând însă s-a renunţat şi la această formulă, deoarece nici aceste formaţii de lucru nu dădeau rezultate satisfăcătoare. În cele din urmă s-au hotărât să formeze câteva cluburi mari, care să cuprindă 5 – 600 de deţinuţl, cluburi care îşi ţineau şedinţele de lucru, pe rând, în sala mare de spectacole din incinta închisorii. Lucrările acestor cluburi erau conduse şi supravegheate de un colectiv de cinci, şase sau chiar mai mulţi „reeducatori" autoritari şi versaţi, capabili de a se impune unui număr atât de mare de oameni şi a neutraliza eventualele încercări de ieşire din rând. Aceste aşa-zise cluburi au funcţionat şi au stâlcit conştiinţe până la sfârşit, adică până în iulie 1964, când a avut loc marea slobozenie.

XXII. ZARCA ŞI CELULARUL.

Când, în urmă cu aproape doi ani, îndemnat şi de unii prieteni, m-am hotărât să abordez reeducarea de la Aiud şi să o prezint aşa cum am cunoscut-o şi receptat-o eu, am făcut-o cu speranţa că această mărturie a mea va contribui într-o oarecare măsură la restabilirea adevărului în legătură cu ceea ce au fost, de fapt, atât această reeducare de la Aiud, cât şi toate celelalte asemenea acţiuni criminale iniţiate şi controlate de autorităţi în închisorile comuniste. Şi aceasta cu atât mai mult cu cât, încă de pe atunci, existau indicii că „oamenii de bine" din Serviciul Român de Informaţii, precum şi din alte structuri ale Noii Puteri din România intenţionau să dea publicităţii unele acte şi documente cu ajutorul cărora să denigreze şi să compromită pe unii dintre foştii deţinuţi politici precum şi idealurile pentru care aceştia au luptat şi s-au sacrificat. Se spune chiar (eu nu am văzut-o) că celebra „Carte Albă a Aiudului", despre care am vorbit deja, ar fi fost expusă, pentru a fi consultată de către cei interesaţi, la Muzeul Literaturii Române de unde, însă, a fost retrasă, nu se ştie din ce motive, după numai 24 de ore.

Că aceste indicii nu au fost doar simple zvonuri o demonstrează apariţia, în prima jumătate a acestui an (1995), a unui volum intitulat „Memorialul ororii”, volum care conţine o parte a documentelor procesului intentat de către autorii morali ai reeducării din închisorile Piteşti şi Gherla, autorilor executanţi dintre care majoritatea au fost mai întâi victime şi numai după aceea călăi. Spun că volumul conţine doar o parte din documentele respectivului proces deoarece din el lipsesc interogatoriile din instanţă şi ultimul cuvânt al acuzaţiilor precum şi depoziţiile martorilor, atât ai apărării cât şi ai acuzării. Editorii motivează neconvingător că lipsa unora dintre documente (depoziţiile martorilor la proces şi ultimul cuvânt al acuzaţiilor) *„se datorează fie absenţei lor din dosar, fie condiţiilor se stress* (sic!) *în care a avut loc selectarea materialelor de arhivă”*, iar a altora (interogatoriile luate în instanţă inculpaţilor) se datorează că acestea *„au fost consemnate de către grefier cu o scriere ilizibilă*... descifrarea lor comportând riscul de imprecizie”. Or, publicarea acestor documente ar fi absolut necesară deoarece este de presupus că, cel puţin unii dintre inculpaţi, să fi retractat, în instanţă, cu ocazia interogatoriilor sau a ultimului cuvânt, declaraţiile smulse prin tortură în timpul anchetei, şi să fi denunţat astfel înscenarea juridică care avea loc. Pentru că înscenare juridică a fost şi acest lucru ar fi trebuit specificat, nu aş vrea să fac editorilor acestui volum proces de intenţie, dar nu pot să nu remarc faptul că publicarea unor astfel de documente, sub pretextul obiectivităţii, nu contribuie, nici într-un caz, *„la dezvăluirea imaginii reale a unor fapte istorice”* aşa cum pretind editorii, ci – dimpotrivă – perpetuează confuzia (până acum abil întreţinută) care domneşte în jurul lor, aducând – în acelaşi timpgrave prejudicii morale eroilor acestei cumplite tragedii, transformându-i pentru a doua oară în victime.

Publicarea acestor documente ar fi trebuit însoţită, în mod obligatoriu, de câteva precizări. În primul rând ar fi trebuit să i se dea lămuriri cititorului în legătură cu ce a

fost, de fapt, reeducarea din închisorile Piteşti şi Gherla şi să i se explice ce anume a urmărit securitatea prin instrumentarea şi judecarea acestui proces. Apoi, ar fi trebuit scoase în evidenţă metodele bestiale prin care au fost smulse declaraţiile acuzaţiilor. De asemenea, ar fi trebuit făcute precizări în legătură cu regulamentele draconice care reglementau viaţa de zi cu zi a deţinuţilor în închisorile comuniste. Căci după înfiinţarea Securităţii (1949) şi, mai ales, după venirea consilierilor sovietici (au existat consilieri sovietici chiar şi pentru puşcării), nici măcar o simplă mutare a unui deţinut, dintr-o celulă în alta, nu mai era posibilă fără ştirea şi aprobarea celor de la Centru. Or, în aceste condiţii, a pretinde că în acea perioadă deţinuţii din închisorile Piteşti şi Gherla puteau circula, de capul lor, din celulă în celulă, puteau să amenajeze, cu de la ei putere, camere de tortură ori de anchetă şi puteau, chiar, să-şi procure (de unde?) instrumente de tortură (vână de bou, ciomege, răngi, etc.) şi de scris (hârtie, tocuri, cerneală, etc.) înseamnă, pur şi simplu, a minţi cu neruşinare pentru a-ţi acoperi ticăloşiile. În sfârşit, dar nu în ultimul rând, ar fi trebuit ca editorii volumului să fi făcut apel la cât mai mulţi dintre supravieţuitorii cumplitului apocalips (eu însumi cunosc cel puţin zece dintre fostele victime care ar fi acceptat fără nicio reţinere să depună mărturie) să vină şi să dea lămuriri cât mai precise şi la obiect în legătură cu ceea ce a fost, de fapt, Piteştiul şi Gherla. Întrebările care au fost puse în scrisoarea trimisă de Popa Alexandru, scrisoare rămasă fără răspuns, ar fi trebuit să fie puse şi celorlalţi trei sau patru martori care au acceptat să depună mărturie căci, în felul acesta, s-ar fi putut evita digresiunile făcute de aceştia pe zeci de pagini, digresiuni fără nicio legătură cu problema propriu-zisă.

Trebuie totuşi să consemnez faptul că, în lapidarul „Cuvânt înainte” editorii îşi avertizează oarecum cititorul *„că aceste documente sunt emanaţia autorităţilor comuniste şi, ca atare, reprezintă strict punctul de vedere al acestora”*. Acest avertisment este însă prea firav pentru

a putea pune în gardă pe cititorul neavizat să fie atent şi să *„cântărească adevărul care transpare printre rânduri”*, cum spun mai departe editorii, mai ales că el (avertismentul) vine imediat după un paragraf care sună aşa: *„Culegerea de faţă se doreşte a fi doar un izvor de informaţie nudă, un instrument de lucru”*. Dacă după o asemenea „culegere” (de documente) se va scrie istoria!...

Am făcut această lungă digresiune pentru că reeducarea de la Aiud este continuarea, în alt context politic şi cu alte mijloace, a celei de la Piteşti, ambele urmărind acelaşi scop, nimicirea adversarilor politici prin siluirea conştiinţelor acestora şi prin uciderea ideii care a modelat conştiinţele respective. Aşa stând lucrurile, nu ar fi exclus ca, în curând, să apară pe piaţă, sub pretextul obiectivităţii tot necomentate, şi documentele reeducării de la Aiud (luări de poziţie, declaraţii sau chiar unele dintre „studiile” despre care am amintit), documente ce au fost obţinute aşa cum au fost obţinute, au fost înmănucheate în cunoscută de acum „Cartea Albă „a Aiudului pentru a servi (după cum s-a exprimat colonelul Crăciun) posterităţii la scrierea istoriei.

X

X X

Am încercat să surprind, în ultimul episod, felul în care se desfăşura „munca” de reeducare pe Celular şi în Zarcă. Trebuie, însă, să menţionez încă o dată că, în perioada de vârf a reeducării (întregul an 1963 şi primele luni ale lui 1964), eu am fost în fabrică şi nu cunosc ceea ce s-a petrecut în Celular şi în Zarcă decât din relatările ulterioare ale prietenilor şi cunoştinţelor care trecuseră pe acolo. Căci, cu toată agitaţia şi mişcărilor impuse de acţiunea de reeducare, şi în această perioadă, în Aiud, „secretomania” era în floare. Deţinuţii de pe Celular şi, mai cu seamă, cei din Zarcă erau ţinuţi în continuare sub cheie aşa încât, în afară de timpul pe care îl petreceau împreună la şedinţele comune de reeducare, ei nu aveau posibilitatea să se întâlnească şi să comunice între ei, iar circulaţia ştirilor între cele trei secţii ale închisorii (Zarcă,

Celular şi Fabrică) era aproape imposibilă. Aşa stând lucrurile, ceea ce s-a întâmplat pe Celular şi în Zarcă, în timpul reeducării, nu am aflat decât după eliberare.

Am amintit cu altă ocazie că acţiunea de reeducarea a urmat o curbă ascendentă până în primăvara anului 1964. Începând de la această dată exigenţele reeducatorilor au slăbit şi au continuat să slăbească devenind, în ultimele zile de dinaintea eliberării, o simplă formalitate. Acest lucru s-a resimţit chiar şi în Zarcă, în sensul că şi cei izolaţi aici au început să fie scoşi, fie la câte un film care era proiectat pe ecrane improvizate în fabrică sau pe Celular, fie la câte o „şedinţă" a vreunui club în care urma să „confecţioneze" vreo personalitate marcantă din rândul deţinuţilor.

Iată care sunt impresiile unuia dintre „locatarii" permanenţi ai Zărcii, în legătură cu o astfel de şedinţă. Este vorba de Valeriu Turtureanu, despre care am mai vorbit şi cu altă ocazie, cel căruia colonelul Crăciun i-a aplicat un necruţător regim de exterminare:

„Eu am fost scos la două asemenea acţiuni deoarece doar de două ori am fost găsit „acasă" (adică în celula în care era cazat în Zarcă.n.n.) căci cea mai mare parte din timp eram la izolare. Eram pentru prima dată când, după multă vreme, veneam în contact cu alţi oameni. Am fost profund impresionat de felul cum arătau. Mai ales cei din Zarcă, care erau nefiresc de slabi. Unii dintre ei erau atât de spiritualizaţi încât păreau adevărate spectre. Aveam impresia că sala în care ne aflam era populată cu spirite. Doar colonelul Crăciun şi aghiotanţii lui aveau consistenţă materială.

Îmi amintesc că la una dintre aceste două şedinţe la care am participat, au luat cuvântul trei deţinuţi pe care nu-i cunoşteam, dar despre care auzisem: Valeriu Anania (este vorba de viitorul arhiepiscop al Clujului.n.n.), profesorul Mazilu şi Petre [uţea.

Valeriu Anania a vorbit îndelung despre „demagogia" legionarilor care – spunea elpromiteau să asigure poporului obidit doar o bucată de pâine mai albă şi un

cearşaf pe pat, spre deosebire de comunişti care au schimbat complet condiţiile de viaţă ale muncitorilor şi ţăranilor, eliberându-i de exploatare şi redându-le demnitatea de oameni.

Profesorul Mazilu a vorbit despre suferinţă şi despre funcţia purificatoare, izbăvitoare a acesteia (aluzie, probabil, la legionari) care sufereau – vezi Doamne – pentru ispăşirea multelor păcate.n.n.). Mi-a rămas întipărită în minte fraza cu care profesorul Mazilu şi-a încheiat expunerea: *„Valoarea fiecăruia dintre noi este direct proporţională cu cantitatea de suferinţă pe care fiecare am îndurat-o”*.

În sfârşit, Petre [uţea a cuvântat despre ratare. Leitmotivul întregii lui expuneri care a durat, fără să plictisească pe nimeni ca de obicei, cât a celorlalţi doi la un loc, a fost ratarea, în general, şi ratarea lui, în special. Întreaga lui viaţă, spunea el, s-a desfăşurat sub acest blestem al neîmplinirii căci nimic din ceea ce a întreprins nu a ieşit bine.

Nu ştiu ce o fi înţeles colonelul Crăciun şi ai lui din ce a spus [uţea, mai ales că acesta, probabil de câte ori lua cuvântul la reeducare, a bătut frumos câmpii.

Cu această ocazie Valeriu Turtureanu a mai asistat la o scenă care a impresionat profund, atât pe el cât şi pe toţi ceilalţi deţinuţi care erau de faţă. La un moment dat, într-o pauză dintre două luări de cuvânt, colonelul Crăciun a chemat la el pe unul dintre deţinuţi şi punându-i în faţă o fotografie l-a întrebat într-un fel care aducea a anchetă: *„Îl cunoşti?”*. Omul, examinând câteva secunde fotografia, răspunse: *„NU, nu-l cunosc”*. Crăciun insistă: *„Uită-te bine la el. Nu se poate să nu-l cunoşti”*. *„Nu-l cunosc, domnule colonel”*, răspunse hotărât şi oarecum iritat cetăţeanul, după ce mai examină o dată fotografia. Dar colonelul Crăciun nu se lasă şi, preţ de câteva minute, îşi hărţuie victima exact ca la anchetă, punându-l să examineze încă o dată fotografia. În cele din urmă, fixându-l atent pentru a-i putea observa reacţia, îi spuse: *„E fecioru-tu, măi, e fecioru-tu!”*. Bietului om i s-au muiat picioarele. Când a

fost arestat în urmă cu 16 ani lăsase acasă un băieţel de patru, cinci ani care acum era bărbat în toate firea. Nu-i venea să-şi creadă ochilor. Automat întinse mâna după fotografie şi colonelul Crăciun, după un moment de ezitare, i-o dădu spunându-i: *„Na, păstreaz-o*!... *Şi acum du-te la loc*!*”* Cu fotografia în mâna-i tremurândă, în tranşă aproape, sărmanul tată îşi făcu loc printre bănci, arătând în dreapta şi stânga şi celorlalţi fotografia.

P.S. După redactarea acestui material mi-a căzut în mână săptămânalul „Timpul” şi am constatat cu uimire că această revistă publică deja sub titlul „Legionarii despre Legiune”, fragmente de documente privind reeducarea de la Aiud. Vom reveni.

XXIII. REEDUCAREA CONTINUA.

Nu se putea ca succesorii celor ce au imaginat şi

Patronat închisorile de la Piteşti, de la Gherla şi de la Aiud să nu exploateze „succesele” obţinute atunci de reeducatori prin silnicie şi teroare. Faptul că astăzi se face uz, pentru a incrimina Mişcarea Legionară, de „mărturii” făcute de oameni asupra cărora s-au exercitat presiuni fizice şi psihice de neînchipuit minţii omeneşti, demonstrează că, prin acţiunea de aşa-zisă reeducare din închisorile comuniste s-a urmărit, după cum am mai amintit deja, pe lângă compromiterea şi pervertirea conştiinţelor celor întemniţaţi, şi un alt alt obiectiv, cu bătaie mai lungă: uciderea ideilor-forţă care modelează conştiinţele respective şi care, nestârpite, ar fi putut (şi ar putea încă) modela altele asemenea., din acest punct de vedere, acţiunea de reeducare începută atunci în închisori continuă, de fapt, iar detractorii de astăzi ai acestei adevărate *revoluţii spirituale* care a fost Mişcarea Legionară au la îndemână, pentru a le folosi împotriva ei, pe lângă întreg arsenalul de calomnii şi minciuni moştenite de la înaintaşii lor, noi „argumente incriminatorii”, furnizate de aberantele „mărturii” smulse unor oameni aduşi în situaţii-limită. Astfel se explică însuşirea acestor „argumente” şi întrebuinţarea lor fără niciun discernământ de către unii publicişti care nu cunosc Mişcarea Legionară

decât din manualele de istorie comuniste şi din filmele lui Sergiu Nicolaescu! Nu-l cunosc pe Constantin Aioanei, cel care publică în săptămânalul „Timpul”, sub titlul „Legionarii despre Legiune”, fragmente din aşa-zisele „documente ale reeducării de la Aiud; şi nici nu ştiu după ce manuale a învăţat el istoria perioadei interbelice. Dar a lua drept adevărate aberaţiile spuse sau scrise de nişte oameni aduşi în situaţia de a delira pur şi simplu, denotă, cel puţin, naivitate, dacă nu chiar o condamnabilă rea-credinţă.

Pentru că nu am la îndemână decât numere disparate ale publicaţiei amintite şi pentru că, din scurtele şi complet lipsitele de obiectivitate comentarii, pe care editorul le face la începutul fiecărui episod, nu reiese care este provenienţa acestor texte, nu-mi pot da bine seama despre ce este vorba. Stilul expunerii însă, care este cel al autodemascărilor făcute în timpul şedinţelor de reeducare, precum şi faptul că mareialul respectiv este sistematizat şi prezentat pe capitole, mă face să cred că este vorba de textele cuprinse în celebra de acum „Carte Albă” (care conţine, după cum am amintit deja, toate „destăinuirile” şi relatările celor mai proeminente personalităţi ale Aiudului acelei perioade). Probabil că la începutul serialul respectiv, care a debutat cu aproape jumătate de an în urmă şi care numără deja 24 de episoade (eu nu-l am la îndemână decât cu episodul al XVII-lea), editorul să fi indicat, atât *sursa*, cât şi *persoanele* care semnează acest document. În orice caz, fie că sunt cuprinse în „Cartea Albă”, fie că nu, aceste documente au fost elaborate în timpul reeducării de la Aiud. De altfel, în scurtul comentariu pe care îl face la începutul episodului al XVII-lea („Timpul”, anul VI, nr. 27/238, 10 – 17 iulie 1995), editorul, încercând să convingă cititorii că deţinuţilor nu li s-a sugerat niciuna dintre destăinuirile pe care le-au făcut, pomeneşte, la un moment dat, şi de o operă („istoria lor insolită”) redactată de ei. Reproduc *in extenso* acest scurt comentariu, care este important, mai ales, pentru „argumentele” pe care autorul le aduce în dorinţa de a demonstra că toate enormităţile

spuse de deţinuţi în timpul autodemascărilor corespund adevărului istoric.

„Revenim asupra unui aspect al lucrurilor pe care l-am semnalat şi la începutul serialului nostru, ofiţerii din conducerea Penitenciarului Aiud, însărcinaţi să-i reeduce pe foştii subalterni ai lui Corneliu Codreanu şi Horia Sima, nu aveau de unde să cunoască tot acest lux de detalii din trecutul fostei Mişcări Legionare. Datele etalate în istoria lor insolită nu puteau proveni decât din memoria deţinuţilor care au redactat-o. Exceptând anumite ecouri din istoriografia în circulaţie în anii '50 şi '60, pe care cititorii le vor depista şi singuri, opera deţinuţilor de la Aiud nu stă sub semnul unor indicaţii excesive din exterior. Substanţa ei prezintă interes chiar şi pentru psihanalişti, purtând în mod cert amprenta unui sentiment de frustrare" (subl.n.).

Din această relatare putem trage concluzia că respectivul colectiv, însărcinat de colonelul Crăciun să adune la un loc şi să sistematizeze toate „destăinuirile" făcute de personalităţile legionare mai proeminente din Aiud (cu ocazia luării cuvântului la şedinţele cluburilor de reeducare), a redactat, după aceste destăinuiri, un fel de *istorie pe dos* a Mişcării Legionare, istorie care face obiectul „Cărţii Albe", despre care tot vorbim.

În ceea ce priveşte afirmaţia că *„ofiţerii din conducerea Penitenciarului de la Aiud, însărcinaţi să-i reeduce pe foştii subalterni ai lui Corneliu Codreanu şi Horia Sima, nu aveau de unde să cunoască tot acest lux de detalii din trecutul fostei Mişcări Legionare"*, lucrurile nu stau chiar aşa. Am specificat încă de la începutul acestui serial că odată cu colonelul Crăciun, însărcinat cu conducerea acţiunii de reeducare, a venit la Aiud şi întreg Statul lui Major, format din ofiţeri politici special instruiţi şi puşi la punct cu toate informaţiile necesare îndeplinirii cu succes a „nobilei" lor misiuni. Este adevărat că celor care acceptau să-şi facă autodemascarea nu li se indica în mod expres ce să spună cu această ocazie, însă nu aveau voie să spună decât lucruri negative. Despre el personal,

despre trecutul lui, despre Mişcarea Legionară şi, mai ales, despre Corneliu Codreanu şi Horia Sima. Şi oamenii, la fel ca la Piteşti, când erau puşi să-şi facă aşa-numita „demascare internă", inventau sau răstălmăceau. Astfel, acţiunea din Maramureş este prezentată de preotul lor Ion Dumitrescu-Borşa şi de C. Savin, în luările lor de cuvânt, ca fiind o diversiune pusă la cale de regele Carol, pentru a demonstra poporului care începuse să murmure împotriva legăturii sale cu Elena Lupescu că el nu este filosemit şi că legătura sa amoroasă cu o evreică nu este decât o simplă toană!

De asemenea, taberele de muncă legionare erau prezentate ca fiind subtile acţiuni demagogice, pentru câştigarea de partizani şi de voturi, iar Mişcarea Legionară nu era, în prezentările unora, nici mai mult nici mai puţin decât o creaţie a burgheziei româneşti, un fel de forţă de şoc, care să-i apere interesele şi să lupte împotriva celor ce ar îndrăzni să-i conteste supremaţia!

Dar cele mai aberante născociri ale acestor minţi delirante sunt cele care se referă la persoana lui Corneliu Zelea Codreanu. Acesta este prezentat ca fiind extrem de vanitos, submediocru din punct de vedere intelectual, ranchiunos şi lipsit de scrupule, etc., încât te întrebi: cum de un om cu asemenea handicapuri a fost în stare să polarizeze în jurul său elitele intelectuale şi morale ale generaţiei sale (şi nu numai)?! În orice caz, citind aceste texte, am avut neplăcuta senzaţie că asist, ca şi atunci, fără voia mea, la o şedinţă de demascare din Aiudul acelor vremuri de cumplită aducere-aminte.

XXIV. REEDUCAREA CONTINUA.

Pe măsură ce Constantin Aioanei adaugă noi episoade serialului pe care îl publică în săptămânalul „Timpul" (a ajuns deja la episodul XXIX), este tot mai evident faptul că materialele care fac obiectul acestui serial şi pe care atât autorul cât şi patronii respectivului săptămânal le consideră a fi documente revelatoare pentru istoria perioadei interbelice în general – şi a Mişcării Legionare în specialsunt extrase din aşa-numita *Carte Albă*

a Aiudului (a nu se confunda cu recent pusă în circulaţie *Cartea Albă a Securităţii*, despre care am pomenit deja în repetate rânduri.

În episodul XVII al serialului („Puncte Cardinale”), nr. 2/50, februarie 1995, p.4), am explicat pe larg ce este şi ce cuprinde această *Carte Albă* pe care S.R.I. a moştenit-o de la fosta Secutitate şi a pus-o cu solicitudine la dispoziţia redacţiei săptămânalului „Timpul”, publicaţie despre care este de prisos să mai amintim în slujba cui este. Pentru a reîmprospăta totuşi memoria cititorilor, voi relua pe scurt aceste explicaţii.

În a doua jumătate a anului 1963, atunci când acţiunea de reeducare începuse să dea roade şi aparatul politic al închisorii era în posesia unei bogate recolte de declaraţii, demascări şi autodemascări, colonelul Crăciun a dispus crearea unui colectiv format din deţinuţi (şcoliţi şi reeducaţi, bineînţeles), care să stilizeze, să sistematizeze şi să dea coerenţă aberanţelor „mărturii” smulse unor oameni aduşi, prin teroare, şantaj şi tot felul de silnicii, în situaţia de a nu mai fi ei înşişi. Acest colectiv (al cărui responsabil a fost Valeriu Anania) şi-a început imediat activitatea şi a lucrat cu sârg până la sfârşitul acţiunii de reeducare, când toţi deţinuţii au fost puşi în libertate. Munca lui (a comitetului) s-a materializat într-o *„operă”* voluminoasă (trei volume, pare-se), frumos prezentată şi legată între coperţi solide, *„pentru a fi transmise posterităţii”*, cum îi plăcea colonelului Crăciun să spună. Este deci evident faptul că aceste aşa-zise documente au fost confecţionate anume pentru a servi la falsificarea şi la uciderea unor legende. Căci nu atât de oamenii pe care regimul comunist pretindea că vrea să-i reeduce – pentru a-i *„recupera”* şi *„reda societăţii”* – se temea acest regim, cât de idealurile şi visele lor. Şubreziţi fizic şi timoraţi psihic de lunga perioadă de detenţie şi de regimul la care au fost supuşi, aceşti oameni nu mai prezentau niciun pericol, mai ales în condiţiile existenţei unui puternic aparat de represiune ca acela al Securităţii. Idealul şi visele care i-au animat pe ei continuau însă să fie

periculoase, pentru că puteau contamina alte generaţii de tineri, şi de aceea trebuiau neutralizate prin denigrare şi prin prezentarea lor în culori cât mai negre. Şi la opera de denigrare pe care o pregăteau, urma să contribuie şi această insolită istorie a Mişcării Legionare, încropită în grabă de amintitul colectiv, prin punerea cap la cap, în ordine oarecum cronologică, a celor mai şocante şi aberante *„mărturii”* ale unor oameni aduşi în situaţia de a spune orice li se cerea. Însuşi editorul acestor elucubraţii remarcă faptul că *„multe dintre întâmplările din această istorie ar fi incredibile, dacă nu ar fi povestite chiar de oamenii care le-au trăit”*. Pentru el aceste enormităţi sunt adevărate numai prin faptul că sunt povestite de oameni care, chipurile, le-ar fi trăit. Nu ţine cont însă în ce situaţie se aflau aceşti oameni şi ce presiuni s-au făcut asupra lor pentru a li se smulge aceste declaraţii.

Pentru a ilustra proporţiile acestor aberante născociri ale *„condamnaţilor de la Aiud, invitaţi* (vezi Doamne în.n.) *de conducerea penitenciarului să reconstituie istoria Mişcării Legionare”* (această afirmaţie aparţine editorului), voi reproduce câteva pasaje din respectiva *„operă”*. Menţionez că textele pe care le voi reproduce s-ar putea să aparţină fie preotului Dumitrescu-Borşa, fie lui C. Savin sau ale lui Victor Vojen care, pe lângă luările lor de cuvânt din diferitele cluburi de reeducare, şi-au relatat *„isprăvile”* (pe ale lor şi pe ale camarazilor lor) şi în scris. Era un lucru cunoscut printre deţinuţii din Aiud că, atât ei cât şi alte personalităţi câştigate pentru reeducare, au scris sute de pagini în care au relatat, inventând sau răstălmăcind, acţiuni şi întâmplări din trecutul Mişcării Legionare. Iată ce enormităţi relatază unul dintre ei, referindu-se la campaniile electorale la care a participat: *„Adunarea de la Reşiţa, cu tot zgomotul care s-a făcut în jurul ei, nu a avut niciun efect politic. A avut însă efecte de altă natură; de pe urma relaţiilor prea apropiate cu vitejii echiperi, fetele au contactat* (sic!) *diferite boli venerice, care s-au răspândit în rândurile tineretului cu o viteză şi cu o eficacitate mult*

mai mare decât *frazeologia legionară despre necesitatea salvării neamului. De această amintire nu a scăpat nici chiar soţia lui Jovin, şeful organizaţiei legionare din Reşiţa, în casa cărua fusese găzduit un tânăr comandant, care i-a răsplătit în felul acesta ospitalitatea... pe drum, ca să fie în spiritul coechipierilor săi, în popasurile pe care le-a făcut pe la diferiţi preoţi, moşieri şi bogătaşi, Codreanu însuşi mai greşea paturile şi nimerea lângă o femeie tânără care avea grijă să-şi îmbete bărbatul, în timpul ospăţului, ca să-i ţină de urât"*. Fără comentarii. Nici cei mai fantezişti şi mai neînduplecaţi duşmani ai Mişcării Legionare nu ar fi putut scorni aberaţii mai mari!

În aceeaşi relatare, legionarii sunt prezenţi ca fiind, fără excepţie, bătăuşi, scandalagii şi beţivi notorii: *„În drum spre Alba Iulia, s-au oprit la Brad unde au organizat o petrecere de pomină; după ce au consumat mai multe găleţi de vin, au bătut clienţii din restaurant cu scaunele, au aruncat cu sifoanele şi cu sticlele de vin golite, au spart mobilierul şi au devastat localul. Cetăţenii oraşului s-au strâns ca la panoramă. La urmă câţiva dintre ei au prins nişte unguroaice tinere, pe care au încercat să le siluiască şi, pentru că acestea au rezistat, le-au bătut cumplit, pretextând că le pedepsesc, fiindcă nu ştiu bine româneşte"*. Mai ceva ca în filmele lui Sergiu Nicolaescu! Şi enormităţile de felul acesta abundă, dar ne oprim aici.

Aminteam, cu altă ocazie, că în unul din scurtele sale comentarii care însoţesc episoadele acestui serial, editorul apreciază că *„ofiţerii din conducerea Penitenciarului de la Aiud, însărcinaţi cu reeducarea... nu aveau de unde să cunoască tot acest lux de amănunte din trecutul fostei Mişcări Legionare"*, astfel că *„... opera deţinuţilor de la Aiud nu stă sub semnul unor indicaţii excesive din exterior, ci provine din memoria celor care au redactat-o"*. Or, lucrurile stau tocmai pe dos. Oricine parcurge aceste texte îşi poate da cu uşurinţă seama că ele sunt redactate în cel mai autentic spirit comunist. Astfel, printre altele, în toate aceste relatări este repetată până la saturaţie teza susţinută de istoriografia comunistă, conform căreia

Mişcarea Legionară n-ar fi, nici mai mult nici mai puţin, decât o creaţie a burgheziei româneşti, un fel de forţă de şoc, care să-i apere acesteia interesele. „*Cum s-ar fi putut întâmpla toate acestea* – subliniază autorul unui astfel de text, referindu-se la ascensiunea Mişcării Legionare, *dacă n-ar fi convenit orânduirii burgheze, care a întărit deliberat Garda de Fier, ca o formaţie de şoc, în apărarea intereselor ei permanente, ca o diversiune împotriva celor ce luptau cu adevărat împotriva exploatării*?”. Iar pentru a explica de ce aceeaşi burghezie care i-a cocoloşit pe legionari, i-a şi asasinat în 1939, se recurge tot la un argument comunist. „*Unii dintre ei şi-au pierdut viaţa în urma asasinării lui Armand Călinescu. Faptul nu trebuie să surprindă pe nimeni, pentru că acesta a fost unul din efectele contradicţiilor care au măcinat burghezia românească în epoca aceea: conlucrarea în lupta comună împotriva poporului şi în acelaşi timp, antagonism feroce între diferitele categorii de interese în cadrul burgheziei înseşi. Şi această contradicţie a caracterizat întotdeauna şi caracterizează şi astăzi societatea capitalistă, de la noi şi de pretutindeni*”. Explicaţie reprodusă parcă, din documentele de partid...

De asemenea, tot în spiritul istoriografiei comuniste sunt prezentaţi şi intelectualii români din perioada respectivă şi, în special, cei ce au făcut parte din gruparea „Criterion”: „*La sfârşitul anului 1932, un grup de tineri intelectuali au înfiinţat la Bucureşti o grupare politică, literară şi economică, pe care au denumit-o „Criterion”. Cei mai mulţi făcuseră studii superioare în străinătate, erau înfumuraţi şi se fardau. Se întruneau gălăgioşi, în diferite cenacluri şi, pentru a se face remarcaţi de intelectualitatea bucureşteană şi de cercurile politice, organizau conferinţe la Fundaţia Carol I. Voiau să parvină repede. După cum s-a dovedit mai târziu, printr-un scandal de presă, unii dintre ei erau homosexuali. Nu s-au afiliat la început nici unei organizaţii politice şi au încercat să se orienteze în perspectivele de viitor ale fiecăruia. Când a început ascensiunea vertiginoasă a hitlerismului, s-au*

plasat pe orbita lui şi au încercat să facă legătură cu sucursala pe care o avea în România. Drept consecinţă, într-o seară din luna decembrie 1932, doi tineri avocaţi şi publicişti, Mihail Polihroniade şi Ion Victor Vojen, din cercul „Criterion", s-au prezentat la sediul Gărzii de Fier din strada Aurel Vlaicu şi care au cerut să vorbească cu Corneliu Codreanu; voiau să-i cântărească posibilităţile şi să se tocmească asupra unei eventuale adeziuni la organizaţia sa. Amândoi erau proprietarii şi redactorii unei publicaţii obscene, care apărea de două ori pe lună şi pe care o denumiseră „Axa"… Este interesant de remarcat că tinerii publicişti nu au avut nevoie de nicio pregătire prealabilă ca să devină „doctrinari" ai Gărzii de Fier. Formaţia şi mentalitatea lor burgheză le-au permis să se identifice imediat cu sistemul şi aspiraţiile organizaţiei legionare şi să devină în scurt timp teoreticienii ei".

Am abuzat dând aceste lungi citate, pentru a scoate mai pregnant în evidenţă cât de absurde sunt aceste aşa-zise mărturii, precum şi cât de naivi sau de rea-credinţă pot fi cei dispuşi să ia drept adevăruri astfel de elucubraţii.

XXV. EXPLOATAREA PROPAGANDISTICA A REZULTATELOR REEDUCARII.

„Nu este greu să *mori* ca un erou, greu este să *trăieşti* ca un erou". Şi cei care au trecut prin Piteşti, Gherla, Aiud, etc. Şi, în general, toţi deţinuţii politici din România comunistă au fost supuşi acestei cumplite probe, fiind condamnaţi să trăiască eroic. Cu toate că majoritatea acestora, animaţi de înaltele lor idealuri, ar fi mers, atunci, la începutul lor de baladă, cu fruntea sus şi cântând în faţa plutonului de execuţie (aşa cum, de altfel, au făcut-o mulţi dintre cei cărora li s-a oferit această „şansă"), supuşi probei eroismului de durată, unii dintre ei nu au trecut-o însă, ci au cunoscut căderi şi înfrângeri, uneori de-a dreptul „spectaculoase". Şi este omeneşte să se fi întâmplat aşa, deoarece nu toţi cei care au trecut prin drăceştile încercări au avut vocaţia martiriului.

Apoi să nu uităm că experimentul de la Aiud, de care ne ocupăm aici, s-a aplicat unor oameni care nu mai erau

nici tineri şi nici în deplinătatea forţelor lor fizice. Majoritatea celor asupra cărora s-au făcut presiuni să declare delirantele elucubraţii pe care la reproduce săptămânalul „Timpul” erau trecuţi de 50 de ani şi aveau în urma lor zece, cincisprezece sau chiar douăzeci de ani de închisoare. În plus, mulţi dintre ei ajunseseră la concluzia inutilităţii luptei pentru o cauză pe care o considerau pierdută sau, în cel mai fericit caz, nerealizabilă în timpul lor istoric. Aceştia formau categoria deloc neglijabilă a celor care, „renunţând la vis”, suferiseră cea mai cumplită înfrângere („Cele mai crâncene înfrângeri / Sunt renunţările la vis”, sunau versurile profetice ale lui Radu Gyr), înfrângere care a constituit premiza în capitulările ulterioare. Acestora, atunci când li s-a oferit o alternativă, nemaifiind ancoraţi în niciun ideal, au acceptat, cu mai mică sau mai mare uşurinţă, cu sau fără remuşcări, să facă compromisurile necesare pentru a se salva biologic, compromisuri care nu sunt mai condamnabile decât cele pe care le-au făcut oamenii liberi, pentru supravieţuire. Şi odată porniţi pe această pantă, unii au alunecat până jos de tot, supralicitând şi şarjând, căci, aşa cum remarcam şi cu altă ocazie, există şi o voluptate a prăbuşirilor. Ce mai conta, pentru cei care debitaseră elucubraţiile amintite în episodul trecut, o denigrare în plus? Sau ce îl mai împiedica pe Constantin Savin, de exemplu, ca, după ce împroşcase cu noroi tot ce altă dată venerase, să descopere încă un defect şi încă unul, fie pe seama lui Codreanu, fie pe seama altor personalităţi legionare? Şi atât el cât şi ceilalţi apostaţi din Aiudul acelor vremuri denigrau pe oricine, ori de câte ori li se cerea s-o facă, inventând (pe seama lui Codreanu mai ales), cele mai scandaloase şi mai neverosimile ticăloşii. Iată ce spune el (C. Savin) despre şeful Mişcării Legionare, cu ocazia relatării unei întâlniri pe care a avut-o cu acesta şi cu căpitanul Emil Şiancu, la restaurantul „Tinerimea Română” din Bucureşti, pentru a pune la punct, susţine el, amănuntele unui asasinat (este vorba de cazul Mauriciu

Tischler). După ce i-a fost prezentat lui Şiancu şi s-a recomandat acestuia să aibă încredere în el, „*cu toate că era Vinerea Paştelui, au fost comandate fripturi şi băuturi, din care Codreanu – uitând ce le prescria altoras-a înfruptat cu nădejde*" Sau, în alt context, iată ce portret i se face aceluiaşi Codreanu: „*Cei care nu l-au cunoscut pe Corneliu Z. Codreanu decât din fotografiile, din ziarele, broşurile şi cărţile legionare, care îl tămâiau interesat, sau cei care l-au văzut numai din când în când, la sediul legionar sau în diverse alte împrejurări, au rămas multă vreme cu o falsă impresie despre care acest braconier politic, care era un criminal cu multiple posibilităţi de inovaţie în această materie şi un exploatator cinic al* sensibilităţii şi sentimentelor româneşti. Nu este o intenţie de a-i atribui mai multe defecte decât a avut în realitate; dar faptele precise, adunate la un loc astăzi, dau posibilitatea să fie identificat cu precizie. Marea majoritate a tinerilor care s-au ataşat, fără rezerve, de C.Z. Codreanu, au făcut-o iraţional, impresionaţi afectiv de poza şi de teatrul pe care-l juca, după o prealabilă pregătire. Dintre tinerii mai exaltaţi, ca şi dintre acei lacomi de glorie ieftină şi de poziţii înalte, Codreanu şi-a recrutat instrumentele pe care le-a folosit, când a găsit momentul oportun". Desigur, aceste denigrări ale lui Codreanu sunt minore pe lângă altele, care sunt de-a dreptul candaloase (afemeiat, violator de servitoare, etc.) Le-am relatat, totuşi, pentru a demonstra că despre Codreanu nu se putea vorbi, în timpul reducării, decât denigrându-l. Şi toate acestea sunt considerate şi prezentate, atât de editorul acestor texte, cât şi de către cei ce au dispus punerea lor în circulaţie ca adevăruri de netăgăduit, nepunându-le niciun moment la îndoială, numai pentru faptul că ele provin din „memoria deţinuţilor de la Aiud invitaţi de conducerea penitenciarului să reconstituie istoria Mişcării Legionară, memorie care se dovedeşte a fi inepuizabilă". Dacă domnul Constantin Aioanei s-ar fi documentat cât de cât în legătură cu personalitatea şi cu profilul moral al lui Codreanu, nu din scrierile apologetice, ci din aprecierile

unor adversari, nu ar mai prezenta aceste aberaţii drept adevăruri de necontestat. Dacă ar fi consultat, de exemplu, lucrarea domnului Zigu Ornea, intitulată – *Anii treizeci. Extrema dreaptă românească* –, recent apărută în Editura Fundaţiei Culturale Române, ar privi cu un ochi mai critic textele pe care le publică. Căci iată cum prezintă domnul Zigu Ornea, care numai de simpatie pentru Mişcarea Legionară şi pentru întemeietorul acesteia nu poate fi suspectat, personalitatea lui Codreanu, după ce citează o serie de elogii aduse de către unii intelectuali de vază ai epocii: „Toate aceste elogii (şi celelalte, multe, necitate) despre Codreanu, ce întreţineau în jurul lui o atmosferă de cult, uimesc şi fascinează. Mai ales că unele (anume alese) sunt datorate unor oameni de cultură notorii, unii strălucite inteligenţe. dincolo de fanatismul unui *credo* (Cioran, de pildă, priveşte azi cu ruşine spre opiniile tinereţii...), e dincolo de îndoială charisma lui Corneliu Zelea Codreanu. Dârzenia, intransigenţa, tăria convingerilor, integritatea morală, traiul modest, aproape în sărăcie (sublinierile ne aparţin), fanatismul credinţei ortodoxe erau, indiscutabil, calităţi care se distingeau într-o lume sceptică şi aranjoare, cu moravuri laxe şi mereu coruptibile. Aceste trăsături morale impresionau, convingeau, trezind admiraţie şi respect. Charisma lui Corneliu Codreanu era o realitate incontestabilă. E adevărat că, pe fondul ei real, cuvintele prea înaripate ţeseau o exaltare ocultică, retorică goală şi imnică, care ducea asemuirea de la marii voievozi, pur şi simplu, până la Iisus Hristos. Exageraţia adulatoare, în fond, dăuna personalităţii lui Codreanu, sau, după moartea sa, amintirii sale...” (Op. cit.p.386).

Dar nu numai Corneliu Zelea Codreanu şi vârfurile Mişcării Legionare erau prezentaţi de reeducaţii de la Aiud în aceste sumbre culori, ci de aceeaşi atenţie se bucurau şi o serie de alte personalităţi politice şi intelectuale ale epocii, care, într-un fel sau altul, veniseră în contact sau simpatizaseră cu Mişcarea Legionară. Printre aceştia se numărau: Mihail Manoilescu, Nichifor Crainic, generalul

Cantacuzino-Grănicerul şi mulţi alţii. Iată cum sunt prezentaţi, de către cei după declaraţiile cărora s-a întocmit insolita istorie a Mişcării Legionare de la Aiud, Nae Ionescu şi Nichifor Crainic:

„Nae Ionescu a început prin a sustrage o mare sumă de bani de la Editura Culturală Naţională, proprietatea băncii Marmorosch-Blanc, al cărei director era. Mai târziu, şi-a însuşit proprietatea ziarului „Cuvântul", tot printr-o manevră murdară... Nae Ionescu era foarte mândru că se trăgea dintr-o familie de negustori din Brăila şi uneori mărturisea, unor prieteni ai săi, că este de origine ţigan. Datorită poziţiei influente pe care o avea pe lângă Carol II, şi-a organizat o echipă de afacerişti, condusă de Puiu Dumitrescu care era secretarul particular al regelui, şi de soţia acestuia... Nae Ionescu ducea o viaţă de nabab depravat, cheltuitor şi cinic. Trăia într-un adulter perpetuu şi-şi alegea amantele din rândurile femeilor celebre şi familiilor princiare, pentru a compensa, pe această cale, umilinţele tinereţii sale modeste".

„Încrucişare nereuşită de bulgari şi ţigani, evidentă nu în construcţia sa fizică sau în structura sa sufletească, ci în caracterul său, Ion Dobre, profesor la Facultatea de Teologie din Bucureşti, a servit cu talentul său pe oricine a ştiut să-l plătească bine. I-a fost ruşine parcă lui însuşi de cele ce scria uneori, de aceea s-a ascuns sub numele unui pseudonim (sic!): Nichifor Crainic. Sub această semnătură s-au difuzat în ţara românească, prin diferite publicaţii periodice, confuziile mistico-teologice, ideile retrograde şi obscurantismul, pe parcursul a trei decenii. Şi-a închiriat condeiul, succesiv, lui Iorga, Averescu, Maniu, Codreanu, Cuza, Carol II, Sima şi Antonescu. La fel ca Nae Ionescu, a speculat de la catedra sa universitară ortodoxismul şi naţionalismul... Cu această ţinută morală, nu ar fi fost posibil să nu se amestece şi în jocul forţelor internaţionale, care se încrucişau în ţara noastră. În ziarul „Cuvântul", pe vremea când era director Titus Enacovici, în revista „Gândirea" şi apoi în ziarul său „Calendarul", Nichifor Crainic a fost teoreticianul fascismului în România şi omul

care a popularizat cel mai mult figura sinistrului condotier italian”.

Cu toate că, în repetate rânduri, editorul acestor texte a subliniat că deţinuţilor de la Aiud, supuşi acţiunii de reeducare, nu li s-a impus şi nici măcar nu li s-a sugerat ce anume să spună în „spovedaniile” lor, în ultimele episoade el devine mai prudent din acest punct de vedere, acceptând totuşi că aceşti „mărturisitori” au fost uneori influenţaţi, câteodată exagerând în ceea ce spun. În episodul XXXI, de exemplu („Timpul, nr. 41, 16 – 23 oct.1995), face următoarea constatare: „*Şi în acest episod influenţa istoriei lui Mihail Roller se resimte masiv în naraţiunea legionarilor de la Aiud*. *Fireşte, politica interbelică românească nu s-a derulat chiar aşa cum o descriau ei*. *Totuşi, trebuie să constatăm că apetitul lor spre şarjă nu era gratuit*: *îşi avea rădăcinile într-o tinereţe trădată*”. Iată deci că editorul admite că relatările smulse deţinuţilor de la Aiud, în timpul acţiunii de reeducare, sunt influenţate de tezele istoriografiei oficiale, şi admite, mai ales, faptul că aceşti „mărturisitori” şarjează. Or, deţinuţii de la Aiud, în relatările cărora „se resimte influenţa istoriei lui Mihail Roller”, nu aveau de unde şti ce conţine această istorie, pentru simplul motiv că, atunci când Roller şi-a scris „opera”, ei erau de mult în închisoare. Este evident, deci, că această „operă” li s-a pus la dispoziţie de către aparatul politic al închisorii, pentru a se inspira din ea.

De asemenea, în episodul XXXII („Timpul, nr. 42, 24 – 31 oct.1995) el face următoarea afirmaţie, şi mai fără echivoc chiar: „*Bineînţeles, nu putem fi de acord cu opiniile legionarilor de la Aiud despre Nichifor Crainic*. *Nici cu cele despre Nae Ionescu*. *Este vorba despre personalităţi asupra cărora cercetările istoriografice sunt în curs şi un verdict ar fi prematur*”. Nu interesează motivul pentru care domnul Aioanei pune la îndoială ceea ce se spune, în relatările celor de la Aiud, despre aceste două mari personalităţi. Interesant este faptul că se îndoieşte; şi această îndoială pune sub semnul întrebării şi celelalte aberaţii debitate de nişte oameni aduşi în situaţia

de a delira pur şi simplu.

XXVI. REEDUCAREA DE LA AIUD CONTINUAREA CELEI DE LA PITEŞTI.

Am afirmat, cu altă ocazie, că reeducarea de la

Aiud Este continuarea celei care avusese loc, cu mai bine de zece ani înainte, la Piteşti, în sensul că aici s-a încercat să se desăvârşească ceea ce se începuse, atunci, acolo: compromiterea totală şi iremediabilă a unor oameni şi a idealurilor lor. Bineînţeles, datorită faptului că cele două experimente au avut loc în contexte istorice diferite, precum şi faptului că oamenii asupra cărora s-a acţionat erau diferiţl, între ele, pe lângă asemănările de rigoare, au fost şi o serie de deosebiri. La Piteşti, de exemplu, unde subiecţii asupra cărora se acţiona erau cu toţii tineri, proaspăt arestaţi, şi deci robuşti din punct de vedere fizic şi având, pe deasupra, şi un moral excelent datorită faptului că toţi erau puternic ancoraţi într-un ideal în care credeau cu tărie, au fost întrebuinţate împotriva lor, pentru a li se înfrânge cerbicia, metode de o ferocitate ieşită din comun. Aplicându-li-se teroarea continuă, în decurs de numai câteva luni, aproape toţi au fost vidaţi de personalitate şi transformaţi în adevăraţi roboţi care executau fără să cârtească tot ce li se ordona. Un nefericit care a avut neşansa să treacă prin acel iad, îmi spunea că seara, atunci când li se ordona să se pregătească pentru şedinţa de tortură, toţi, cu o docilitate de animale dresate, îşi scoteau un ciorap din picior şi şi-l îndesau singuri în gură pentru a-şi înăbuşi ţipetele. Mai mult decât atât, unii dintre ei erau în aşa hal de dezumanizaţi încât nu mai era nevoie să fie luaţi cu forţa de călăi pentru a fi băgaţi cu capul în tineta cu murdărie, ci era suficient să li se ordone, „treci la tinetă”, pentru ca ei, ca nişte adevărate automate, să meargă şi să-şi bage singuri capul în urină şi excremente. Aceasta a fost la Piteşti. La Aiud însă nu a fost nevoie să se acţioneze atât de dur deoarece oamenii de aici nu mai aveau nici rezistenţă fizică, nici pe cea morală a celor de la Piteşti. Majoritatea dintre ei erau oameni în vârstă, uzaţi fizic şi moral de lunga perioadă de detenţie pe

care o aveau în urma lor, motiv pentru care erau mult mai vulnerabili decât cei de la Piteşti. Astfel că aici au fost suficiente măsurile doar aparent mai blânde ca: izolările, frigul, înfometarea, neacordarea de asistenţă medicală celor bolnavi, promisiunile că vor fi eliberaţi, şantajul, etc., pentru ca oamenii să capituleze. Şi mulţi au capitulat. Unii au făcut-o decent, cu un soi de jenă, renunţând anevoie la trecutul şi la visele lor. *„Ce vrei dragul meu, nu mai pot. Iartă-mă. Atât mi-a fost menirea"*, a răspuns unul dintre ei unui intransigent care i-a reproşat căderea. Alţii au făcut-o blazaţi şi indiferenţi de parcă nu era vorba de ei şi de lupta lor de o viaţă, iar alţii au făcut-o cu un fel de înverşunare (voluptatea prăbuşirilor despre care am aminti) cu ură chiar împotriva lor şi mai cu seamă, împotriva celor care nu făceau ca ei.

De asemenea, între cele două experimente mai există o deosebire. La Piteşti, pe lângă scopul principal al reeducării care era schilodirea fizică şi sufletească a victimelor, precum şi uciderea idealurilor lor, se mai urmărea şi obţinerea de informaţii în legătură cu ceea ce subiecţii supuşi reeducării tăinuiseră în timpul anchetelor de la Securitate. În acest scop, în prima fază a reeducării de la Piteşti denumită *„demascarea externă"*, victimele erau supuse unor severe anchete în legătură cu ceea ce nu spuseseră Securităţii. Informaţiile astfel obţinute erau centralizate şi triate de [urcanu care le preda periodic Ministerului de Interne. Metoda s-a dovedit foarte productivă deoarece mai mult de jumătate din arestările efectuate de Securitate în perioada 1950 – 1955 şi chiar mai târziu au fost făcute pe baza informaţiilor smulse celor anchetaţi în timpul demascărilor externe. În felul acesta Securitatea a intrat în posesia unor preţioase informaţii în legătură cu nucleele de rezistenţă rămase în libertate şi a avut posibilitatea să-şi planifice arestările în funcţie de periculozitatea şi de importanţa pe care o prezentau grupurile respective. Unele dintre aceste persoane vizate de Securitate au fost lăsate în libertate pentru a fi urmărite în vederea descoperirii unor noi legături, până în

1958 – 1959 când, în sfârşit au fost arestate. În reeducarea de la Aiud, această fază a *„demascărilor externe”* nu a existat deoarece la data respectivă (1962), mişcărilor de rezistenţă din ţară fuseseră anihilate şi Securitatea, bine organizată avea acum alte posibilităţi de informare şi de supraveghere a cetăţenilor. Şi apoi, în 1962 la Aiud se urmărea cu totul altceva decât la Piteşti în 1949 – 1950. Aici se urmărea uciderea unor conştiinţe şi compromiterea iremediabilă a unor oameni care datorită unor probleme de conjunctură urma să fie puşi în libertate. Din aceste motive, la Aiud s-a pus accent deosebit pe cea de a doua fază a reeducării care la Piteşti se numea *„demascarea internă”* şi în care subiecţii erau constrânşi să-şi descopere sau să inventeze pe seama lor şi pe seama celor dragi lor cele mai mari şi mai cumplite vicii şi păcate. Majoritatea celor de la Piteşti, de exemplu, chiar şi cei care nu aveau surori, îşi violaseră surorile, mamele tuturor erau curve şi incestuoase, culcându-se cu propriii lor feciori, iar taţii trebuia neapărat să fie escroci, depravaţi şi beţivi. Nu conta faptul că toate acestea erau aberaţii şi că nimic nu era adevărat. Important era ca ele să fie spuse odată, de două ori, de nouă ori, în faţa celorlalţi, până când şi cel care le inventase începea să creadă că sunt adevărate. De bună seamă că politrucii de la Aiud care conduceau reeducarea cunoşteau bine ceea ce se întâmplase la Piteşti şi felul în care reacţionază oamenii aduşi în situaţii limită pentru că, ei au aplicat aici metodele verificate la Piteşti. După cum am arătat cu altă ocazie, la Aiud s-a acţionat mai întâi asupra personalităţilor, a liderilor spiritului care constituiau, pentru marea masă a celorlalţi deţinuţi, exemple de urmat. Speculându-le slăbiciunile, neputinţele şi spaimele au reuşit să-i determine, pe unii dintre ei, să facă declaraţii aberante pe care, astăzi, săptămânalul „Timpul” le publică ca fiind adevăruri de necontestat. La fel ca şi cei de la Piteşti, ei au inventat pe seama lor şi pe seama Mişcării Legionare şi a personalităţilor marcante ale acesteia tot felul de vicii şi de păcate care de care mai cumplite şi mai neverosimile. Conform acestor născociri,

toţi legionarii aveau neapărat instincte criminale şi porniri huliganice, toţi erau beţivani şi scandalagii şi făceau prăpăd pe unde treceau. În aceste declaraţii, toate acţiunile şi activităţile lor erau răstălmăcite şi prezentate pe dos decât au fost în realitate. Toate taberele de muncă legionare au fost, după relatările acestor apostaţi, cuiburi de desfrâu şi orgii, şi locuri ideale unde îşi perfectau educaţia viitorii asasini. Iată ce se spune despre tabăra de la Carmen Sylva, de exemplu: „*Locul unde s-a organizat această tabără a fost dăruit de familia marelui bogătaş Movilă. Printre cei care au vizitat tabăra, un număr destul de mare l-au reprezentat doamnele şi domnişoarele din înalta societate, care, atrase de curiozitate au dorit să cunoască pe tinerii „trăsniţi” în căutarea de distracţii tari. Aşa s-a stabilit o serie de aventuri galante, în special cu mulţi dintre şefii legionari, care nu s-au lăsat prea mult rugaţi să cedeze. Dacă şi pe această cale se perfecta o cât mai strânsă colaborare legionaro-burgheză nu-i mai puţin adevărat că, în tabără, şi-ndeosebi aici, la Carmen Sylva, s-a perfectat educaţia viitorilor asasini*”. În episoadele anterioare am reprodus, pe larg, mai multe asemenea declaraţii absurde, aşa încât consider că orice alte comentarii sunt de prisos.

EPILOG

Am încercat de-a lungul a douăzeci şi şase de episoade, să surprind şi să evoc, în toată complexitatea lui, ceea ce am putea numi, parafrazând sintagma domnului Virgil Ierunca, „*Fenomenul Aiud*”. Prezentând cazuri concrete uneori sau generalizând atunci când generalizarea se impunea, am încercat, nu să scuz şi nici să acuz pe cei care împinşi în situaţii limită, au fost îngenuncheaţi, ci doar să scot în evidenţă dimensiunea inumană a ororilor la care au fost supuşi în acest scop şi să explic, pe cât mi-a stat în putinţă, mecanismul psihologic al prăbuşirilor lor. De asemenea, evocându-i pe cei ce şi-au păstrat verticalitatea, nu am urmărit să le înlesnesc acestora intrarea în legendă, ci doar să demonstrez că, prin atitudinea lor, ei au reuşit să salveze *demnitatea*

condiţiei umane. Căci, la Aiud ca şi la Piteşti, au existat şi învinşi şi învingători, iar eroismul unora nu este cu nimic mai prejos decât al celorlalţi. Poate doar mai tragic. Pentru că niciunul dintre cei care au căzut, nu a căzut fără luptă, iar amploarea silniciilor, intensitatea agresiunilor exercitate asupra lor, atestă amploarea rezistenţei pe care victimele au opus-o călăilor, măsura eroismului care trebuia înfrânt.

Cei înfrânţi au trăit cu intensitate adevărata dimensiune a tragediei lor mai ales după eliberare, când, confruntându-se cu realităţile de afară, au fost împinşi să se confrunte cu propria lor conştiinţă. *„Mai poţi sta de vorbă cu mine*?*”*, a replicat, jenat şi cu durere în glas, unul dintre cei care cunoscuseră căderea, unui prieten de al său care reuşise să reziste până la capăt, atunci când acesta, întâlnindu-l pe stradă, s-a oprit să-l întrebe de sănătate. *„După cât te cunosc, şi tu ai fi făcut la fel, dacă situaţia ar fi inversă”*, *i*-a răspuns acesta, fără nicio urmă de reproş în glas. *„Căci*-a continuat *elcum ar putea cineva care a trecut prin ce am trecut noi, să judece pe fratele său căzut în luptă, când ştie cât suflet l-a costat pe el „încăpăţânarea” de a rămâne în picioare*!*”*. Şi cazuri din acestea au fost numeroase. Mie însumi mi s-a întâmplat să fiu ocolit de prieteni buni, care se jenau să-i mai privească în ochi pe foştii lor camarazi de suferinţă.

Am amintit, în alt context, într-unul din episoadele precedente, că, începând din primăvara anului 1964, mai exact de prin luna mai a acelui an, devenise evident, chiar pentru cei mai pesimişti dintre noi, că acţiunea de aşa-zisă reeducare se apropia de sfârşit. O schimbare în mizerabila noastră existenţă părea iminentă. O demonstra nervozitatea de care dădeau semne diriguitorii inumanei acţiuni, precum şi precipitarea evenimentelor. Până şi colonelul Crăciun, deşi furios că, după mai bine de doi ani de strădanii, se mai găseau *„bandiţi”* care să-l înfrunte, devenise parcă mai concesiv. Preocupat ca niciuna dintre victimele lui *„să nu rămână nemototolită”*, cum îi plăcea unui prieten să spună, a renunţat la calitate (calitatea

reeducării, bineînţeles) şi, punând accentul pe cantitate, începu să se preocupe cu precădere de cei mărunţi, dar destul de numeroşi, care nu acceptaseră reeducarea. *„Schimbare de tactică”*, spuneau unii; *„au intrat în criză de timp”* erau de părere alţii. În orice caz, erau semne evidente că ceva se va întâmpla, căci, începând din acea primăvară, refractarii (care, în marea lor majoritate, fuseseră îngrămădiţi în Zarcă) erau scoşi de acolo, de cele mai multe ori fără voia lor, şi obligaţl să participe, fie şi numai ca spectatori, la şedinţele de reeducare, la conferinţele ţinute uneori chiar de propagandişti aduşi special de afară (pentru a demonstra în cifre, scheme şi grafice *„miracolul edificării socialismului în România”* sau la filmele ce se proiectau o dată pe săptămână, seara, în curtea fabricii. Odată, li s-a proiectat chiar, probabil pentru a-i duce în ispită, un film iugoslav cu baruri şi striptease, fapt ce i-a prilejuit unuia dintre ei următoarea remarcă: *„Te pomeneşti că mâine ne vor aduce chelneriţe şi ne vor servi cafea cu lapte*!”. *„Fii sigur că e posibil, cu condiţia să te autopângăreşti”*, i-a replicat Aurel State, omul a cărui viaţă *a fost un aspru „drum al crucii”, cum a fost şi drumul neamului românesc”* în ultima jumătate de secol. Şi pentru că a venit vorba de Aurel State nu pot să închei acest recurs la memorie fără să evoc, fie şi numai succint, figura acestei adevărate legende a rezistenţei anticomuniste româneşti.

XXX

Însufleţit de ideea eliberării Basarabiei, Aurel State a plecat pe front, la 20 de ani, ca voluntar. A fost, de mai multe ori rănit, decorat cu ordine şi medalii, printre care şi cu ordinul „Mihai Viteazu”. Căzut prizonier la Sevastopol, a fost judecat de sovietici (pentru că luase parte la luptele cu partizanii) şi condamnat la moarte, pedeapsă comutată apoi în 25 de ani de detenţie. Repatriat după 12 ani de prizonierat, a fost arestat, în februarie 1958, pentru vina de a fi organizat înnormântarea prietenului său, George Fonea, *„poetul prizonierilor din Uniunea Sovietică”*. Pentru a-şi salva prietenii arestaţi împreună cu el, se hotărăşte să

se sinucidă şi se aruncă de pe acoperişul închisorii Uranus. Dar nu moare. După cum spunea el, *„se împiedicase de o aripă de înger”*. Se alege însă cu fracturi la baza craniului, coloana vertebrală, bazin, picioare şi mâna stângă (m-am folosit de prefaţa cărţii sale, *Drumul crucii*, prefaţă semnată de Remus Radina).

Cu toată situaţia critică în care se afla, a fost condamnat la 18 ani muncă silnică şi întemniţat, pentru o lungă perioadă de timp, în infirmeria închisorii Jilava. La Aiud, Aurel State a fost adus special pentru reeducare şi băgat, pentru atitudinea sa intransigentă, direct în Zarcă. A refuzat, cu ostentaţie dar şi cu demnitate, să participe la orice formă de manifestare care era în legătură cu această nefastă acţiune. Pe colonelul Crăciun l-a înfruntat cu curaj, spunându-i, fără să se teamă de consecinţe: „Dacă grija dumneavoastră este să vă dobândiţi epoletul de general, a mea e să rămân om”. Şi Aurel State a rămas om până la capăt. În ceea ce priveşte pe colonelul Crăciun, nu ştiu dacă, până la urmă, şi-a dobândit sau nu mult râvnitul epolet, dar de străduit ştiu că s-a străduit. Având mână liberă de la superiorii săi să acţioneze oricum, a făcut tot ce i-a stat în putinţă să surpe caractere şi să stingă conştiinţe. Alternând teroarea cu fel de fel de momeli şi ispite, pedepsele cu recompense şi promisiuni, s-a străduit să atragă, în acţiunea de reeducare, pe cât mai mulţi dintre „recalcitranţi”, pentru a putea raporta, ca ori ce bun comunist, că şi-a îndeplinit misiunea într-un procent cât mai apropiat de sută la sută. Şi de câte ori reuşea, simţea o plăcere diabolică, pe care nu se sfia să şi-o manifeste. Unui deţinut care, nu ştiu în ce context, i-a mărturisit că cei din Zarcă tânjesc după un petic de verdeaţă, i-a replicat: „Le-aş aduce garoafe cu camionul, dacă ar accepta reeducarea. Dar troglodiţii ăia preferă să stea fără cearşafuri şi cărţi”.

Un alt indiciu că acţiunea de reeducare se apropia de sfârşit îl constituia faptul că exigenţele acesteia, care până atunci urmaseră o curbă ascendentă, au slăbit şi au continuat să slăbească pe măsură ce timpul trecea. S-a ajuns, astfel, ca şedinţele „de lucru” din aşa-zisele cluburi

să fie doar o formalitate, renunţându-se la schema „clasică” de autodemascare, în sensul că cei care acceptau să ia cuvântul nu mai erau hărţuiţi cu întrebări incomode şi nici obligaţi să facă aprecieri denigratoare cu privire la trecutul lor sau al altora. Mai mult chiar, în ultima lună de funcţionare a acestor cluburi, şefii acestora (având dezlegare de la colonelul Crăciun bineînţeles) au ajuns să se roage de cei care refuzau să-şi facă autoprezentarea, să ia şi ei cuvântul şi să încropească un fel de autobiografie, pentru a putea consemna, în procesele lor verbale, acest lucru! Acum era clar că nu recuperarea noastră – pentru a fi redaţi „purificaţi” societăţiise urmărea prin această acţiune impropriu numită „reeducare”, ci ruinarea fizică sau compromiterea unor luptători care se dovediseră a fi *cei mai redutabili adversari ai comunismului*. Aceasta în perspectivă imediată, căci, în perspectivă mai îndepărtată, scopul era mai ambiţios: uciderea viitorului Mişcării Legionare prin uciderea ideilor-forţă care au făcut posibilă apariţia acestui fenomen spiritual. Căci Mişcarea Legionară a apărut şi şi-a justificat existenţa nu doar ca mişcare politică, ci şi ca destin. Anticomunismul, antisemitismul şi celelalte anti... ale ei au fost doar conjuncturale. Esenţa ei a fost alta: asumarea destinului neamului românesc. Dovadă, cutremurătoarele jertfe şi imensul capital de suferinţă cu care a „arvunit” împlinirea acestui destin.

Privită din acest punct de vedere, reeducarea de la Aiud, care se înscrie pe linia agresiunilor îndreptate împotriva Mişcării Legionare încă de la apariţia ei, trecând prin genocidul din 1938 – 1939 şi culminând cu Piteştiul, rămâne un eşec. O dovedeşte înverşunarea cu care au fost reluate, în ultimul timp, atacurile împotriva tradiţiei legionare.

Demostene Andronescu